

Hvordan opplever ”biologiske barn” det å vokse opp med fostersøsken med utfordrende atferd?

Master i Sosialt Arbeid

Ingunn Øyre

Juni 2012

FORORD

Da jeg begynte på Master i Sosialt arbeid ved Universitetet i Stavanger 2010, føltes veien mot der jeg er i dag veldig lang. Jeg hadde på det tidspunktet mange tanker om hva jeg ønsket å fordype meg i og dem alle berørte fosterhjemsomsorgen. At det ble biologiske barn i fosterhjem var noe tilfeldig, men som jeg også er svært glad for at jeg valgte. Det har vært en utrolig lærerik og spennende prosess. Biologiske barn har velvillig fortalt meg om sine erfaringer. Denne studien hadde ikke vært mulig uten deres velvillighet. Tusen hjertelig takk!

Det har vært store utfordringer med å være student i voksen alder, som alenemor for to fosterbarn og egen datter. Det å kombinere studier, deltidsjobb og samtidig ivareta barn og hjem har vært krevende. Kanskje spesielt krevende da mye av tiden som var satt av til studier «rant bort» for å følge opp egne barn og fosterbarn og bygge resiliens for disse. Det har også vært utfordrende å skrive om biologiske barn i fosterhjem siden jeg selv er involvert i emnet og har mine egne erfaringer og forståelse for temaet. Jeg vil også rette en stor takk til både fosterbarn og egen datter for at de har gitt meg denne innsikten og forståelsen for at dette er et viktig tema å bringe videre.

Jeg vil rette en stor takk til min veileder, Ingunn T. Ellingsen. Dine innspill og kommentarer om «hva jeg mener med det» og «hvem er de» har gjort meg bevisst mine refleksjoner. Også din støtte og tro på min studie har vært utrolig betydningsfull og motiverende for å fortsette arbeidet. Jeg vil også takke for din kritiske gjennomlesning, konstruktive tilbakemeldinger og tilgjengelighet for veiledning som har bidratt til fremdrift i arbeidet og gitt meg ny kunnskap.

Jeg vil også takke medstudenter og kollegaer på Universitetet som har vært en viktig inspirasjonskilde og støtte underveis i prosessen. Uten dere hadde det ikke vært så givende å skrive masteroppgave.

Til slutt vil jeg takke familie og venner på hjemmebane for all støtte og hjelp med barnevakt for mine barn underveis i studiet.

Stavanger, juni 2012

Ingunn Øyre

SAMMENDRAG

Fosterhjemsomsorgen er en stor del av sosialarbeiderens arbeid i landets barneverntjenester. Biologiske barn i fosterhjem, fosterforeldrenes egne barn, har gjennom tidene fått lite fokus og har ingen lovfestet rett til oppfølging i fosterhjemsarbeidet, verken etter Lov om barneverntjenester eller etter retningslinjer for fosterhjem, selv om de er en aktiv del av fosterhjemsomsorgen. Så langt jeg kan se finnes det lite forskning i Norge på dette temaet. Det er gjort en studie som omhandler biologiske barns opplevelser med å vokse opp med fostersøsken, men denne omhandler ikke eksplisitt deres erfaringer knyttet til fosterbarn med utfordrende atferd. Mer fokus har imidlertid vært rettet mot fosterbarna og fosterforeldrene. Tidligere undersøkelser fra ulike land omtaler ofte biologiske barn som de «tause barna» eller «usynlige barna». Undersøkelsene konkluderer med at fosterforeldrenes egne barn er viktige aktører i fosterhjemsarbeidet, men at de i liten grad blir tatt med i gjennomføringen av den praktiske oppfølgingen. Denne studien vil bidra til en kunnskapsutvikling på dette området. Studien har en hermeneutisk tilnærming og omhandler biologiske barns erfaringer med å vokse opp med fosterbarn med utfordrende atferd.

Studien bygger på kvalitative intervju med 8 biologiske voksne barn som har bodd sammen med fostersøsken deler av sin oppvekst og retter søkelyset med flere viktige aspekt med å være biologisk barn i fosterhjem. Felles for alle informantene er at fosterbarna hadde utfordrende atferd. Noen av informantene er i dag flyttet ut av hjemmet, andre bor fremdeles med sine fostersøsken. Således blir empirien både i her-og-nå perspektiv og i retroperspektiv. Gjennom å løfte frem informantenes erfaringer, bidrar de med kunnskap om hvordan deres hverdag har vært og hva som er viktig å ha fokus på i oppfølgingen med biologiske barn i fosterhjem.

Datamaterialet viser at biologiske barna sitter inne med unike erfaringer på godt og vondt. De beskriver en utfordrende oppvekst som har krevd mye av dem både som barn og av hele familien. Erfaringene varierer noe ut fra deres mulighet til deltakelse i forkant av plassering,

alder ved plasseringstidspunktet, type utfordringer ved fosterbarna og antall plasseringer de har erfart. De setter søkelyset mot hvordan dette har påvirket dem i voksen alder, hva som har vært bra og hva som burde vært annerledes i fosterhjemsoppdraget. Et hovedfunn er likevel at disse «barna» fremstår som svært resiliente, og at deres erfaringer fra å vokse opp med fostersøsken har bidratt til viktige mestringsstrategier og relasjonell kompetanse.

I siste del av oppgaven drøfter jeg empirien i forhold til relevant teori, der jeg også inkluderer noe om praktiske implikasjoner ved funnene som først og fremst retter seg mot deltakelse og oppfølging av biologiske barn i fosterhjem.

Innhold

1. INNLEDNING	7
1.1 Bakgrunn for valg av problemstilling.....	8
1.3 Begrepsavklaring	11
1.3.1 Fosterhjem.....	11
1.3.2 Biologiske barn	11
1.3.3 Fostersøsken.....	12
1.3.4 Utfordrende atferd.....	12
1.4 Studiens relevans	12
1.5 Studiens oppbygging	16
1.6 Litteratursøk	17
2. TIDLIGERE STUDIER	18
2.1 Tidligere forskning på biologiske barn i fosterhjem	18
2.1.1 Oppsummering.....	25
2.2 Å vokse opp med funksjonshemmede- og/eller psykisk syke søsken	26
2.3 Å vokse opp med vold i nære relasjoner	27
3. TEORETISK RAMMEVERK – SOSIALFAGLIG FORSTÅELSESRAMME	30
3.1 Barneperspektiv og barnets perspektiv	30
3.2 Resiliens – Forholdet mellom risiko- og beskyttelsesfaktorer	33
3.2.1 Risikofaktorer	35
3.2.2 Beskyttelsesfaktorer	37
3.2.3 Stresshormonet kortisol	39
4. METODISK TILNÆRMING	41
4.1 Vitenskapsteoretisk utgangspunkt.....	41
4.1.1 Hermeneutikk.....	41
4.2 Valg av metode.....	44
4.2.1 Kvalitative intervju.....	44
4.3 Min forforståelse og forberedelse til studien	46
4.4 Utvelgelse og rekruttering av informanter.....	47
4.5 Gjennomføring	49
4.6 Lydbåndopptak.....	50
4.7 Den konstant komperative analysemåten	51
4.8 Min analyseprosess	53
4.9 Reliabilitet og validitet.....	54

4.10	Etiske betraktninger	55
4.11	Bakgrunnsinformasjon om informantene	57
4.12	BAKGRUNN TIL FOSTERFORELDRENE	58
5.	HVA FORTELLER BARNA - ANALYSE	59
5.1	Fra vanlig familie til fosterfamilie	59
	Deltakelse i beslutningen om å bli fosterfamilie	59
	Forberedelse til å få fostersøsken	61
	Endringer i hverdagen - struktur og rutiner	64
5.2	Å leve med fostersøsken med utfordrende atferd	67
5.2.1	Forståelse av fosterbarnas atferd	67
	«Vi kunne ikke ha vanlige måltider lenger»	67
	Å ta plass.....	71
	Relasjon og følelser knyttet til fostersøsken	72
5.2.2	Å vokse med oppgaven	74
5.2.3	Opplevelse av foreldrerollen	76
	Alenetid med mor og far	77
5.2.4	Barnevernstjenestens rolle.....	79
5.3	Den jeg er i dag – i lys av å vokse opp med fostersøsken	80
	Egenskaper	81
	Påvirkning på skolevalg og yrkesvalg.....	82
	Å selv bli fosterhjem	83
	Relasjon til fostersøsken i dag	84
6.	DISKUSJON OG PRAKTISKE IMPLIKASJONER.....	87
6.1	Fra vanlig familie til fosterfamilie	87
	Deltakelse	87
	Endringer i hverdagen	90
6.2	Å leve med fostersøsken med utfordrende atferd.....	91
	Evnen til å forstå – betydning for mestring.....	92
	Om følelser og relasjoner	93
	Alenetid med foreldre	95
6.3	Barneverntjenestens rolle overfor biologiske barn i fosterhjemmet.....	96
6.4	Den jeg er i dag – i lys av å vokse opp med fostersøsken	98
	Eget ønske om å bli fosterhjem	99
7.	AVSLUTTENDE REFLEKJONER	101

7.1 Oppsummerende refleksjon.....	101
7.2 Studiens styrker og svakheter	102
7.3 Behov for videre forskning	103
LITTERATURLISTE.....	104
Vedlegg.....	111

1. INNLEDNING

Fosterhjem har lange tradisjoner i Norge. Allerede på 1200 tallet ble "uekte" barn satt på legd og bodde således hos andre enn sin opprinnelsesfamilie. Senere innså man at stadig skifte av oppholdssted for små barn ikke var bra for dem, og Fattigloven av 1741 slo fast at legdordningen skulle unngås. Det ble da opprettet fosterhjemslignende ordninger, men representerte snarere billig arbeidskraft for hjemmene enn en god omsorgssituasjon for barnet (Wiborg, 2012). Først i lov om barnevern av 17. juli 1953 ble barn rettsikkerhet delvis styrket det vedtatt at fosterhjem skulle godkjennes før barna ble plassert og at det skulle være tilsyn for barn som ble plassert i omsorgstiltak, samt at vedtak om omsorgsovertakelse skulle fattes av en lokal barnevernsnemnd (lov om barnevern, 1953). I 1992 ble ny lov om barnevernstjenester fattet med ikrafttredelse i 1993, og med den ble barns rettsikkerhet styrket gjennom at omsorgstiltak bare kan fattes av Fylkesnemnda som rettslig instans.

Ved utgangen av 2010 var om lag 7000 barn i omsorgstiltak, hvorav 90 % av disse bodde i fosterhjem (Bergjordet, Dyrhaug, Haugen, 2011/SSB). Inkluderer man barn som er plassert utenfor hjemmet, både som omsorgstiltak og hjelpetiltak, er tallet langt høyere. Om lag 12 500 barn, som ble plassert ut utenfor hjemmet etter Lov om barneverntjenester, 1993. Av disse barna ble 70 % plassert i fosterhjem, dvs 9 225 barn i beredskapshjem og fosterhjem, enten som hjelpetiltak/frivillig plassering eller etter omsorgsvedtak (SSB, 2011). Som tallene viser, er det altså en høyere andel prosentvis andel som bor i fosterhjem der det er fattet omsorgstiltak. Tall fra SSB (2011) viser også at det har vært en jevn økning i barn som får hjelp av barnevernet. Endringer i familiestruktur, flere enslige foreldre, foreldrekonflikter, og mangel på sosiale nettverk, kan være noen forklaringer på at flere barn trenger hjelp fra barnevernet. Økningen i plasseringer utenfor hjemmet, sammen med en stor økning i hjelpetiltak, har også bidratt til en betydelig vekst i antall stillinger i det kommunale barnevernet. I takt med økning i barn som får hjelp av barnevernet, har også behovet for fosterhjem økt.

Det har i senere år vært et økt fokus rundt fosterbarna og deres situasjon, noe som er både nødvendig og bra for å kunne ivareta dem best mulig. Bufetats egne undersøkelser viser at barn i fosterhjem stort sett er fornøyde. De føler seg trygge, får den hjelp og oppfølging de trenger og de får vokse opp i en tilnærmet normal familiesituasjon. Bufetat ønsker å tilby fosterhjem fremfor institusjon til alle barn der det er aktuelt.

www.bufetat.no/nyheter/rekordmange-barn-og-unge-i-fosterhjem/). Selv om det går bra med en del av disse barna, peker også forskning på at det er en overopphopning av mistilpasning, symptomer og problemer hos barn i omsorgstiltak (Bunkholdt og Sandbæk, 2011, Egelund og Hestbøk, 2003, Schofield og Beck, 2005). Vedtak om å overta omsorgen for et barn kan treffes dersom kriteriene i Lov om barneverntjenester 1993, § 4-4,5 ledd eller § 4-12 tilsier det. Det skal være alvorlige mangler ved den daglige omsorgen som barnet får, eller alvorlige mangler i forhold til den personlige kontakt og trygghet som det trenger etter sin alder og utvikling. Videre kan vedtak om omsorgsovertakelse fattes dersom foreldre ikke sørger for et sykt/funksjonshemmet barn, eller når barn blir mishandlet eller utsatt for andre alvorlige overgrep, og når det er sannsynlig at barnets helse eller utvikling kan bli alvorlig skadd. Vedtak kan ikke treffes dersom de kan skape et tilfredsstillende forhold for barnet ved hjelpetiltak. Loven pålegger således å forsøke med hjelpetiltak først. Bunkholdt og Sandbæk (2011) peker på at det i enkelte saker satses for mye på tiltak i hjemmet, men den konsekvens at barn og unge blir værende i omsorgssviktsituasjoner. Dette skaper en risiko for at barn utvikler forskjellige problemer, som for eksempel atferdsvansker og/eller emosjonelle problemer. Også hos barn som er i omsorgstiltak viser forskning at del av fosterbarna har store atferdsmessige og emosjonelle problemer (Havik, 2007 i Bunkholdt og Sandbæk, 2011). Mange av de som tar på seg oppgaven som fosterforeldre har også egne barn, og selv om disse barna har fått noe økt oppmerksomhet, er det fortsatt svært begrenset forskning som har sett på hvordan det er å vokse opp med fostersøsken, og ikke minst fostersøsken som har særskilte atferdsmessige og emosjonelle utfordringer. Jeg har lenge vært opptatt av hvordan biologiske barn opplever det å være fostersøsken, både gjennom min erfaring fra å jobbe i barnevernstjenesten og gjennom at jeg selv er fostermor og biologisk mor. Derfor har jeg valgt å utforske dette nærmere gjennom min masteroppgave.

1.1 Bakgrunn for valg av problemstilling

I de senere år har mye forskning rettet oppmerksomheten på barn som vokser opp i fosterhjem, men det synes å være mindre fokus på barna som vokser opp med fostersøsken. (Höjer og Nordenfors, 2006, Thompson og McPerson, 2011). En studie gjort av Havik (2007) viser at om lag halvparten har hjemmeboende egne barn, i tillegg til at en del har barn som har barn som har flyttet ut. Havik sin studie viser også at en relativt stor andel fosterbarn har

utfordringer som gjør at de har behov for særskilt oppfølging. Studien er en landsomfattende studie som viser til at fosterbarn er en problembelastet gruppe, der en stor andel av fosterbarna har utfordrende atferd. Studien viste at 9 av 10 fosterbarn har større behov for omsorg og oppfølging enn hva som er vanlig for alderstrinnet og 67 % av fosterbarna har atferdsproblemer (ibid). Dette betyr at det kan følge mange utfordringer med det å være både fosterforeldre og fostersøsken.

Det faktum at fosterhjems plasseringer er i private hjem, betyr at det blir endringer i hjemmet for alle familiens medlemmer, også fosterforeldrenes egne barn. Nye familiemedlemmer flytter inn, relasjoner dannes og det kan bli endringer i familiestrukturen. Når et nytt søsken kommer inn i en familie, kan det oppleves på forskjellige måter av familiemedlemmene selv. Hvordan denne situasjonen oppleves er også avhengig av alder og kjønn, familiesammensetning og forhold til foreldre og øvrige søsken (Höjer, 2003).

Bunkholdt (2006) hevder at fosterhjemsarbeid er noe av det mest krevende av alt barnevernsarbeid, særlig for de familier som skal romme de barna som for kortere eller lenger tid trenger et alternativ til sin opprinnelsesfamilie. Det å være fosterfamilie er noe man er 24 timer i døgnet, og man skal klare å ta seg av fosterbarnet som om det var sitt eget og samtidig huske på at det ikke er sitt eget. De skal åpne familielivet sitt for barneverntjenesten, for fosterbarnets familie og de skal romme kanskje de mest sårbare av de barna som har kontakt med barnevernstjenesten. Dette er en jobb som ofte kommer i tillegg til det som inngår i det å være en "vanlig" familie.

Fosterhjemsoppgaven også kan slite på forholdet til egne barn, parforholdet og på forholdet til resten av familien. Det kan ta lang tid før fosterbarna begynner å vise tegn på å ta opp trådene i sin egen utvikling, og viser tegn på å ville høre til og å knytte seg til fosterfamilien sin. Dette kan også slite på fosterforeldrenes opplevelse av egen omsorgskompetanse (Bunkholdt, 2006).

Dette reiser flere spørsmål og problemstillinger om fosterhjemsomsorgen, men i denne studien velger jeg å rette mitt søkelys på de biologiske barna i fosterhjemmet, altså fosterforeldrenes egne barn.

Jeg har erfaring fra, og har blant annet jobbet med oppfølging av fosterforeldre da jeg jobbet i barneverntjenesten. Gjennom den erfaringen har jeg sett flere utfordringer med fosterbarnas atferd som hadde konsekvenser og ble vanskelige for både fosterforeldrene og deres egne barn. Jeg fikk blant annet henvendelser fra både fosterforeldre og deres egne barn om at de synes det var vanskelig når de ikke lenger klarte og gi-/barna ikke fikk den oppmerksomheten de mente de hadde behov for, og deres egne barn synes det var vanskelig å se på når fosterbarnet slo deres egen mor. Jeg fikk også henvendelse fra barneverntjenesten i fosterhjemmets omsorgskommune, om bekymringsmelding vedrørende fosterhjemmets eget barn hvor barnet mente hun ikke fikk oppmerksomhet mer. I tillegg er jeg selv i en situasjon hvor jeg er fostermor til to barn med utfordrende atferd og har en yngre biologisk datter. Jeg ser det er store utfordringer i å klare å se de biologiske barna og å beskytte dem mot fostersøskens uønskede atferd.

Ut fra manglende forskning på dette feltet, samt min egen erfaring gjennom mitt arbeid ønsker jeg å undersøke hvordan biologiske barn opplever det å vokse opp med fostersøsken når fosterbarna har utfordrende atferd. Jeg har formulert følgende problemstilling:

Hvordan opplever "biologiske barn" det å vokse opp med fostersøsken med utfordrende atferd?

Det å ha egne erfaringer som både som sosialarbeider og fostermor kan utgjøre en styrke, men også legge noen begrensninger for studien. Dette vil jeg komme mer tilbake til i metodekapittelet, der jeg problematisere dette mer inngående.

1.3 Begrepsavklaring

Før jeg går videre i oppgaven, finner jeg det nødvendig å definere sentrale begreper for å tydeliggjøre hva jeg legger i disse begrepene.

1.3.1 Fosterhjem

Min bruk av begrepet fosterhjem er sammenfallende med slik begrepet anvendes i lov om barnevernstjenester. Fosterhjem defineres som private hjem som tar imot barn til oppfostring jmfør bvl § 4-22. Fosterhjemmene skal godkjennes og det skal velges personer som har særlig evne til å gi barn et trygt og godt hjem.

"Fosterforeldre må ha særlig evne, tid og overskudd til å gi barn et trygt og godt hjem. De må ha en stabil livssituasjon, alminnelig god helse og gode samarbeidsevner. Det stilles også krav om at fosterforeldre har økonomi, bolig og et sosialt nettverk som gir barnet mulighet til livsutfoldelse. Fosterforeldre må videre ha god vandel og må kunne legge frem tilfredsstillende politiattest."

(<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/barnevern/fosterhjem.html?id=63051>
[1](#)).

Det er ut fra dette ikke hvem som helst som blir godkjent som fosterforeldre. Det er store krav til fosterforeldre og det er viktig at plasseringen av fosterbarnet skal bli vellykket. Andre typer fosterhjem som er i privat regi, er ikke inkludert i min bruk av begrepet fosterhjem.

Det er forskjellige typer av fosterhjem, herunder statlige fosterhjem, forsterkede fosterhjem, ordinære fosterhjem og familie fosterhjem. Jeg anser ikke dette som sentralt i min oppgave da det er den utfordrende atferden hos fosterbarna og de biologiske barna som er sentrale i min studie her. Jeg har ikke tatt hensyn til hvilke type fosterhjem de forskjellige barna har og bruker bare betegnelsen fosterhjem i min studie, uavhengig av om dette er fosterhjem i kommunal eller statlige regi eller om det er forsterkede fosterhjem.

1.3.2 Biologiske barn

Når jeg skriver biologiske barn, er det fosterforeldrenes egenfødte barn jeg viser til. Det er disse som er informantgruppen i denne studien. De har bodd hjemme mens fosterbarnet bodde hos dem, og selv om disse barna i dag er over myndighetsalder og derfor pr definisjon er voksne, omtales de som barn fordi det først og fremst er deres erfaringer fra å være barn og fostersøken som er i fokus. Alle var dessuten yngre enn 18 år da fosterbarnet ble

plassert i deres hjem. I oppgaven bruker jeg betegnelsen biologiske barn når jeg omtaler disse i sammenheng med fosterbarnet, og ellers brukes det bare barnet.

1.3.3 Fostersøsken

Med fostersøsken menes barn som har vært plassert i fosterhjem og har bodd sammen med barna til fosterforeldrene, som de ikke var i slektsskap med (Thompson og McPherson, 2011). Når jeg i oppgaven bruker benevnelsen fostersøsken, er det altså barnet som er plassert i fosterhjem det vises til, altså fosterbarnet.

1.3.4 Utfordrende atferd

Utfordrende atferd er et mangetydig begrep, og kan omfatte ulike typer diagnoser men også atferdsproblematikk som ikke er knyttet til diagnose. Jeg har ikke til hensikt å gi en entydig definisjon av hva utfordrende atferd er, men har valgt å inkludere fosterbarn med atferd som fosterforeldre, biologiske barn eller barneverntjenesten definerer som utfordrende. Dette begrepet var sentralt i rekruttering av informanter til studien. Jeg har derfor valgt å bruke benevnelsen utfordrende atferd som en samlebetegnelse for fosterbarnas atferd.

Alle barn er forskjellige med sine unike egenskaper, også fosterbarna. Likevel har barn med utfordrende atferd ofte behov for mer omsorg og oppfølging enn hva som er vanlig hos barn med samme alder. Undersøkelser viser også at en relativt stor del av fosterbarna har en overopphopning av problemer, misstillpasning og symptomer. (Rutter, 2000, Egelund og Hestbøk, 2003, Schofield og Beck, 2005).

Hensikten er ikke å se på disse barna som et problem. De er barn med behov for hjelp, alle og enhver har sine unike ressurser.

1.4 Studiens relevans

Det er relativt lite forsket på biologiske barn, og det er derfor behov for større fokus på denne gruppen. Højer (2003) sier at de biologiske barna er en aktiv del av fosterhjemsomsorgen og det å vokse opp med fostersøsken gir store innvirkninger for barna på godt og vondt. Å være fosterhjem involverer og berører alle familiemedlemmene, ikke minst familiens egne barn.

Enkelte biologiske barn har stått frem i media og sagt at fosterbarna får alt fokuset og at de føler at de ikke får nok oppmerksomhet fra det offentlige. Det kommer frem i en fosterhjemsrapport at biologiske barn i fosterfamilier får for lite oppfølging

(Fosterhjemsrapport, Fosterbarna får alt fokuset – Østfold- NRK Nyheter, 02.11.2011). Det kommer frem av rapporten at biologiske barn ofte tar inn over seg problemene til fosterbarna og fosterforeldre synes det er krevende å gi like mye oppmerksomhet til alle. En del av disse barna har blitt vurdert som flinke, snille og greie. Men de har også sine egne behov og det er viktig at deres behov ikke blir oversett. Det fremkommer bekymringer om at det kan gå veldig feil dersom barna ikke blir mer inkludert enn nå (Fosterhjemsrapport, Fosterbarna får alt fokuset – Østfold –NRK Nyheter, 02.11.2011 <http://www.bufetat.no/nyheter/Rekordmange-barn-og-unge-i-fosterhjem>).

Tidligere var det mer fokus på at de fosterbarna med utfordrende atferd var for krevende for fosterforeldre og ikke alle fosterbarn ville klare å tilpasse seg i fosterhjem med nære relasjoner ut fra deres skader. Dette synet bidro til at flere barn ble plassert i institusjon. Gjennom de siste 10-15 årene har det vært en gradvis nedbygging av institusjoner i fht barn i omsorgstiltak. Tall fra SSB, 2011, viser at for *barn under omsorg* er antall plasseringer redusert fra 560 i 2007 til 484 i 2010. Målet er at flest mulig flest mulig barn som av ulike grunner ikke kan bo med sine biologiske foreldre skal bo i fosterhjem (Bunkholdt og Sandbæk, 2011; NOU 2000:12). Dette medfører flere barn med utfordrende atferd i dag blir flyttet til fosterhjem. Intensjonen med dette er å bidra til en mest mulig normalsituasjon for barnet med få og nære omsorgspersoner de kan knytte seg til. Forskning viser at en del barn opplever hyppige flyttinger, og at dette ofte skyldes at barnet har en del problemer som utfordrer en stabil plassering (Bunkholdt og Sandbæk, 2011). Selv om intensjonen om at barn først og fremst skal bo i fosterhjem når barn plasseres utenfor hjemmet er god, og at dette er viktig for fosterbarnet i et tilknytningsperspektiv, er det viktig å stille spørsmål ved hva dette kan bety for de biologiske barna i fosterhjemmet?

Johansen og Feiler (2011), peker på det paradoks at det i den siste tiden er sagt at det skal satses på fosterhjemsarbeidet, at barn har det bedre i fosterhjem enn i institusjon og at fosterhjem skal få god oppfølging. Det kan synes som at dette står i kontrast til den faktiske nedskjæringen og nedbemanningen som skjer i fosterhjemstiltakene i regi av Bufetat. Johansen og Feiler hevder at det velges å kutte i et ikke lovpålagt oppfølgings- og veiledningstilbud som handler om oppfølging av situasjonen for de mest utsatte barna vi har. *"Kommunen har ofte verken kompetanse eller kapasitet til å følge opp sine fosterhjem tilstrekkelig"* (Johansen og Feiler, 2011, s. 49). Det kan i følge dette bli vanskeligere for

barneverntjenesten i kommunene i å følge opp sine fosterhjem og da i oppfølgingen av fosterforeldrenes egne barn, jamfør retningslinjer for fosterhjem. Samtidig ble det i 2006 en sterkere presisering i lov om barnevernstjenester (§ 4-16) når det gjelder barnevernstjenestens oppfølgingsansvar til barn som er i plasseringstiltak (Ellingsen, 2007). I oppfølgingsansvaret etter omsorgsovertakelse (lbv, § 4-16), er oppfølgingsfokus først og fremst på fosterbarnet og deres foreldre. Denne paragrafen omhandler ikke oppfølging til fosterhjemmet. Oppfølging til fosterhjemmet blir behandlet i § 4-22, men biologiske barn er ikke gitt et eksplisitt fokus i lovverket når det gjelder oppfølging. Ansvar for dem er overlatt til fosterforeldrene selv, uten støtte og veiledning.

Når barn med atferdsproblemer plasseres i fosterhjem, vil dette være en utfordrende situasjon for fosterhjemmene, særskilt dersom fosterforeldrene har egne barn. Backe-Hansen (1993) skriver at det er aldri problemfritt å plassere barn i fosterhjem når det er egne barn i fosterhjemmet. Egne barn kan utvikle problemer for å sikre seg at de fortsatt får den oppmerksomheten de trenger. De må gi fra seg tid de tidligere har fått av sine foreldre. Tilpasning av fostersøsken vil ta tid og egne barn kan ta skade av dette. Watne (2001) stiller seg spørsmål med om det er riktig å plassere sterkt relasjonsskadede barn og barn med alvorlige sosiale eller psykiske problemer i fosterhjem der foreldre har omsorg for egne barn. Det registreres nå at det vises interesse for disse barna også, og at en del kommuner og fylker har begynt å ta dem på alvor (Watne 2001 i Gulliksen 2001).

Sundt (2011) sier at det er i dag et økende fokus på fosterfamiliens egne barn, både ved rekruttering av fosterhjem, i barneverntjenestens oppfølging og oppfølgings skal omfatte fosterforeldrenes egenfødte barn. Det er også nedfelt i retningslinjer for fosterhjem i punkt 11.2 (Barne- og familiedepartementet, 2004). Der kommer det frem at barneverntjenesten bør vurdere behovet for oppfølging av fosterforeldrenes egne barn, og eventuelt ha egne samtaler med barna ved besøk i fosterhjemmene. Det er midlertid betenkelig at det står at en bør vurdere behovet for samtale. Det er således et vurderingsspørsmål om barnevernet skal ha egne samtaler med barnet. Det står videre i punkt 14.7, at når fosterhjemsoppdraget avsluttes skal fosterforeldre og eventuelt fostersøsken tilbys en samtale med saksbehandler i barneverntjenesten. Slike samtaler kan avdekke eventuelle vansker for barna, blant annet i forhold til nære relasjoner, brudd, sorg og lignende. I følge Part (1993) er det vanskelig for fostersøsken og først få et nært forhold til et annet barn, for så å miste kontakten med det.

Flytting av barn kan føre til sorg og savn og det er viktig barna får hjelp og støtte i sorgarbeidet. Nyere forskning viser at hvert fjerde fosterbarn har flyttet 5 ganger eller mer i regi av barnevernet (<http://www.nrk.no/programmer/tv/brennpunkt/1.6794537>).

I Pride, som er et grunnopplæringsprogram som tilbys potensielle fosterforeldre, legges det også vekt på kontakten med fosterforeldrenes egne barn. Det varierer mellom fosterhjemstjenestene hvordan de gjør det. Norsk fostehjemsforening har blant annet utarbeidet egne brosjyrer til fosterforeldrenes egne barn om det å være fosterfamilie (Sundt, 2011).

I fosterhjemsavtalen (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2010, om Kommunale fosterhjem) står det at barneverntjenesten skal avgjøre hvilke opplysninger om fosterbarnet som kan gis til fosterforeldrenes familie og nettverk. Dersom det er egne barn i fosterhjemmet, og dersom fosterforeldrene ønsker det, skal barneverntjenesten ha egne samtaler med barna (Sundt, 2011). Flere studier peker på at barna ønsker mer informasjon om fosterbarnet og hvilke endringer som forventes. De har behov for å forberede seg, og har behov for å forstå fosterbarnets atferd. (Höjer og Nordenfors, 2006, Heggdalsvik, 2007).

Det vil være ulike behov for samtaler og oppfølging av fosterforeldrenes egne barn, dette må i følge Bunkholdt og Sandbæk (2011) drøftes og planlegges inn i den ordinære oppfølgingen av fosterhjemmene. Disse barna må inkluderes i den løpende veiledningen og gis mulighet til å få snakke både alene og sammen med foreldre om hvordan situasjonen er fra deres ståsted.

Erfaringer fra praksis viser også at fosterforeldrene er svært oppmerksomme på egne barn når de har fosterbarn i hjemmet. Dersom de blir bekymret for at sine egne barn har det vanskelig under fosterhjemsoppdraget, kan det føre til opphør av fosterhjemsoppdraget. Dette vil igjen være svært uheldig for fosterbarna dersom de må flytte ut (Bunkholdt og Sandbæk, 2011). Det er flere studier som peker på at dersom biologiske barn får vansker og situasjonen ikke blir løst, kan det føre til at fosterhjems plasseringen vil opphøre. (Thomspson og McPherson, 2011).

Forskningsgjennomgangen over viser at problemstillingen for denne studien er viktig og høyst aktuell. Det er økende behov for fosterhjem. En del av fosterbarna har utfordrende

atferd med seg inn i fosterhjemmene og en høy andel av dem som blir fosterhjem, har selv egenfødte barn. Det er viktig å få kunnskap om hvordan de biologiske barna opplever å være fostersøsken når utfordrende atferd er en del av bildet. De har førstehåndskunnskap om hva som trengs av oppfølging av biologiske barn. Kunnskap om fosterforeldrenes egne barn og deres erfaringer og opplevde behov, vil muligens også kunne forebygge sammenbrudd av fosterhjemsoppdragene.

1.5 Studiens oppbygging

Jeg har i dette innledningskapittelet, kapittel 1, redegjort for bakgrunnen for at denne problemstillingen er aktuell ved å ta utgangspunkt i fosterhjemsomsorgens historie, omfang og biologiske barns situasjon. Jeg vil i neste kapittel, kapittel 2, redegjøre for tidligere forskning som jeg mener har relevans for min studie om det å vokse opp med fostersøsken som har utfordrende atferd. Jeg vil også trekke inn noe litteratur som sammenlikner oppvekst med fostersøsken med oppvekst med barn med fysisk og psykisk syke søsken og med å vokse opp med vold i hjemmet.

I kapittel 3 vil den sosialfaglige forståelsesrammen bli nærmere belyst. De sosialfaglige teorier, relasjonsteori og resiliens, som jeg ønsker å bruke i denne oppgaven vil bli beskrevet. Jeg vil komme inn på det nye perspektivet i synet på barn, der barn som aktører og barns perspektiv vil være aktuelt.

I kapittel 4 vil jeg redegjøre for mine metodiske valg. Jeg vil starte med å si noe om det vitenskapsteoretiske utgangspunktet ved å trekke frem et hermeneutisk perspektiv. Videre vil jeg vise forskningsprosessen fra valg av metode, utvalg av informanter, bearbeidelse av data og det videre analysearbeidet. Empirien er basert på kvalitative intervjuer der unge voksne biologiske "barn" er informanter. Jeg vil ta opp etiske betraktninger rundt det å intervju "barn" og etiske spørsmål når man foretar en undersøkelse i eget felt.

Kapittel 5 er hovedkapittelet for den empiriske analyse. Det vil her bli presentert funn fra min empiri hvor informantenes historier og stemmer blir presentert.

Kapittel 6 vil være en drøfting av empiri opp mot relevante teorier og annen forskning jeg har vist til i min studie og praktiske implikasjoner.

Kapittel 7 er en oppsummering av min studie, hvor jeg vil si noe om hva studien forteller oss som har betydning for barnevernets praksis. Studiet viser mange interessante oppløftende funn som er verdt et skue. Avslutningsvis vil jeg reflektere over min studie, dens styrker og svakheter og behovet for videre forskning.

1.6 Litteratursøk

For å finne relevant litteratur til min studie har jeg brukt flere metoder. Jeg har søkt i Bibsys, universitetets søkemotor for deres bibliotek og dets fagdatabaser academic search elite. Søkemotorer jeg har brukt er biologiske barn, fosterhjem, siblings, foster og biological child. Jeg har også søkt noe på siblings og adhd/autisme for å finne sammenlignbar litteratur der. Flere artikler ble funnet og noen ble ikke. Ut over dette er det brukt snøballmetoden. Jeg har lest en del bøker og artikler om emnet og brukt deres referanselister for å se om jeg kunne finne aktuell litteratur der, her kom det frem mye relevant litteratur til min studie. Flere av artiklene og bøkene viser til primærkildene som jeg har gitt en presentasjon over og de ble da ikke så aktuelle videre. Etter forskningsgjennomgangen av aktuelle studier jeg hadde funnet, kunne jeg ikke lenger finne nye og interessante funn og brukte ikke mer energi på å innhente manglende studier det vises til hos Thomsen og McPerson (2011).

Jeg har fortrinnsvis brukt primærlitteratur, forskers egne studier, men også funnet noe i annen faglitteratur hvor jeg ikke hadde funnet primærkilde. Ut over dette har jeg brukt relevant faglitteratur fra anerkjente forfattere innen sosialfag, for å beskrive teorier og sentrale elementer for min oppgave.

2. TIDLIGERE STUDIER

Ut fra studiene jeg har lest, både nasjonale og internasjonale studier, kan det synes som at de biologiske barna har mye felles opplevelser med å ha fostersøsken. Landegrensene og det enkeltes lands ensartethet i forhold til fosterhjemsomsorgen synes ikke å ha påvirket deres opplevelser og erfaringer. Likevel må det, som Backe-Hansen og Havik (1998) argumenterer, vises varsomhet når forskningsresultater skal overføres fra andre land til vårt eget. Det kan være forskjeller mellom landegrensene på deres fosterhjemsomsorg. Det enkelte lands barnevern er farget av landets kulturelle, økonomiske og verdimeslige preg. De hevder også at det må vises forsiktighet med å overføre forskningsfunn fra en tidsepoke til en annen. Ytre forhold er mer tidsavhengige enn funn som gjelder mer indre forhold. Forskning vedrørende menneskers intrapsykiske og interpersonlige forhold vil ha en større bestandighet. Ulike land bruker ulike modeller på fosterhjemsomsorgen, jeg går ikke nærmere inn på dette her da det ikke er relevant for min problemstilling. (Backe-Hansen og Havik 1998 i Heggdalsvik, 2007).

Likevel vil tidligere studier være en viktig kilde til økt kunnskap om temaet, og jeg vil nedenfor gi en kort redegjørelse for forskning som er gjort om barn som vokser opp med fostersøsken.

2.1 Tidligere forskning på biologiske barn i fosterhjem

Det er tidligere gjort undersøkelser av Wilkes (1974), Brown (1988), Thoburn og Arnim (1988), som berører biologiske barn i fosterhjem. De fant ut at både biologiske barn og fosterforeldre ønsker å vite hva som skal skje når fosterbarn kommer i familien, både for å hjelpe og beskytte seg selv. De biologiske barna var ikke sett eller noen viktig del av fosterhjemsomsorgen. Disse barna hadde fordeler men betalte også sin pris, spesielt i visse stadier i utviklingen. De kan få en følelse av å bli overveldet av problemer fosterbarna tar med seg. De følte at biologiske barn problemer kunne forårsake opphør av fosterbarnas plassering i fosterhjem (Part, 1993).

Kaplan gjorde en studie i 1988 på biologiske barn i fosterhjem. Han hevder at det har vært lite fokus på fosterforeldrenes egne barn og det er ingen undersøkelser hvor det har vært direkte kontakt med disse barna. Han sier det er beviser som tilsier at disse barna reagerer på å ha fosterbarn i hjemmet sitt, særlig de yngre barna. Han har foretatt en studie blant 15 biologiske barn mellom 6-12 år. Han delte utvalget sitt opp i to grupper, en gruppe for barn mellom 6-8 år og en gruppe for barn mellom 9-12 år. Han gjorde i tillegg en

sammenligningsstudie med barnas mødre. Han utførte en kvalitativ undersøkelse i form av intervjuer og tilhørende historier til barna. Kaplan hadde et ønske om å se på de psykologiske påvirkningene fosterhjems plasseringer har på biologiske barn. Han oppsummerer sin studie med at en fosterhjems plassering, før egne barn er 8 år, vil oppleves mer stressende for dem enn for de eldre barna. De fleste barna i dette utvalget viste en høy grad av separasjonsangst og superegokonflikt. Dette ble forklart med en lav grad av modenhet hos barna i forhold til disse temaene. Mødrene oppfatter også fosterhjems plasseringene annerledes enn sine barn. De hadde vansker med å se egne barns bekymringer og opplevde egne barn med høyere grad av modenhet enn det som var tilfelle.

Part gjorde en studie i Scotland, blant biologiske barn i fosterfamilier i 1993. Hvor også hun skrev at det har vært lite forskning som fokuserer på biologiske barns rolle i fosterfamilier. De bor med fosterbarna, noen deler rom med dem, de kan bli nære og de kan sørge når de forlater dem, eller de kan mislike og avvise dem. *“Practice wisdom has it that the attitude of foster carere’s birth children can make or break placements, yet their contribution to fostering is seldom scrutinized”* (Part, s. 26 1992). Dette var en del av en større undersøkelse hun gjennomførte blant fosterforeldre i en region. En liten del av denne studien var tilrettelagt for biologiske barn å svare på dersom de ønsket det. 75 barn fra 43 familier svarte. Barna var i alderen fra 3 – 24 år. Dette var en spørreskjemaundersøkelse, hvor de ble spurt om hvordan de opplevde det å være en del av en fosterfamilie. Hun fant at 80 % av barna likte å være en fosterfamilie, 5 % var klar på at de ikke likte det og 15 % var usikre på om de likte å være i en fosterfamilie. De positive opplevelsene med å være fosterhjem var nye venner, å få passe mindre barn, og å kunne hjelpe andre. De negative opplevelsene med å være fosterhjem var når fosterbarna hadde atferdsvansker som rus, egoisme, klaging, stjeling og manglende akseptering. Det var også frustrasjon over at fosterbarna fikk mye oppmerksomhet når de gjorde noe galt og det var mangel på privatliv. Part konkluderer i sin studie med at det å være biologiske barn er vanskelig. Fosterbarn kan oppleves som plagsomme og invaderende og at den opprinnelige familien blir aldri den samme igjen. Til tross for dette sier nesten alle at de liker å være en del av fosterfamilie (Part, 1993).

Poland og Groze har gjennomført en studie i Iowa i USA i 1993. De benyttet seg av spørreskjema for å undersøke hvordan biologiske barn ble påvirket av fosterhjems plasseringer. I denne studien fikk 73 familier henvendelse, 34 av disse

responderte, hvorav 52 fosterforeldre og 51 biologiske barn. Barna som deltok i studiet var fra 8 – 12 år. Av fosterforeldrene som besvarte undersøkelsen var det 43 % som mente at de hadde observert både positive og negative påvirkninger som følge av fosterhjemsoppdraget på egne barn. Det var 57 % av foreldrene som mente at det var positive påvirkninger. 65 % av fosterforeldrene mente at deres barn satte mer pris på egen familie og 93 % følte at deres barn tilbragte mindre tid hjemme som følge av fosterhjemsoppdraget. Det var 61 % som mente at det å være fosterhjem ikke utviklet noen bedre familieforhold. 69 % av foreldrene var bekymret for påvirkningen fosterbarna har på egne barn. Hovedårsaken var at egne barn følte seg utelatt av familien. Blant barna som deltok, mente 67 % av dem at det var endringer i familien etter de fikk fosterbarn, men majoriteten, 70 % likte å ha fostersøsken. Endringer de beskriver er, strengere regler, mindre tid til samtale med foreldre, nære familieaktiviteter har de ikke lenger, barna gjør mer alene, blitt mer ansvarsfulle, de bryr deg om fosterbarna og hva som skjer med dem. 47 % av barna mente foreldrene likte dem like mye som de likte fosterbarnet. Det var 29 av barna som responderte som fullførte studiet for barn i gruppen 14 år og eldre. Blant disse sier 87 % at deres foreldre prater med dem og svarer på spørsmål de måtte ha, 39 % sier at sosialarbeideren møtte familien for å prate om fosterhjemsoppdraget og 26 % av dem pratet med venner om dette. Det disse barna ønsket mer informasjon om var om fosterbarnets atferd og om endringene som ville skje i familien som følge av fosterhjemsoppdraget. Det var ca halvparten av barna som sa at mer opplæring før oppdraget ble startet ville vært til nytte. De biologiske barna var enige med sine foreldre om at det å være fosterhjem hadde påvirket dem både positivt og negativt. Poland og Groze oppsummerer avslutningsvis at: For å redusere fosterhjemsflyttinger må en hjelpe alle familiemedlemmer i fosterfamilien for å finne mer tilfredsstillende i fosterhjemsoppdraget. Dette vil være den beste måten å øke det kontinuerlige behovet for flere fosterhjem (Poland og Groze, 1993).

Twigg har gjort en kvalitativ studie i Canada i 1995, om hvordan biologiske barn takler fosterhjemserfaringer. Han brukte ustrukturerte intervjuer for å samle data fra 8 fosterfamilier fra et enkelt fosterhjemsbyrå som hovedsakelig hadde barn med flere emosjonelle problemer. Det var 5 jenter og tre gutter i alderen 15-28 år som deltok i studiet. Deres familier hadde vært fosterfamilier fra 11 – 28 år, og hadde hatt mellom 10 og 58 fosterbarn plassert hos seg i disse årene. Alle familiene hadde minst 3 års erfaring som

fosterhjem. Han hadde både intervju med biologiske barn som også ble fulgt opp med familieintervju. I studiet kom det frem at biologiske barn brukte en av 3 måter og håndtere fosterhjemsbarna på. Det første handlet om å se på fosterbarnet som et trengende problem barn. De søkte aktivt til å se det gode i fosterbarnet og tenkte at de hjelper disse barna. Den andre strategien var å isolere seg selv fra fosterhjems erfaringer. Disse holdt avstand fra fosterbarna og hadde behov for å holde seg borte fra hjemmet og familien. Den siste strategien var en form for objektivisering av fosterbarnet. De så på fosterbarna som dem, ikke som individuelle individer. Twigg oppsummerer sin studie med at hans funn tilsier behov for mer forskning. Det at det har vært lite fokus på biologiske barn i fosterhjemmene og hvordan de håndterer utfordringene på, kan ha påvirket det som ikke har fungert i fosterhjemmene. Dersom en klarer og forstå de ulike måtene biologiske barn bruker for å mestre sin situasjon på, vil det å være en fosterfamilie oppleves mer positivt for alle parter (Twigg, 1995).

Pugh har gjort en studie i et distrikt i England i 1996, om hvordan fosterhjemserfaringer påvirker biologiske barn, både vedrørende presset de kan føle den svært positive rollen de kan spille i fosterhjemsoppdraget. Hun understreker viktigheten av at hele familiens behov blir sett, spesielt biologiske barns behov tidlig i oppdraget, samt forsikre at de blir hørt og har mulighet for støtte. Pugh skriver: *"One group that tends to be neglected when it comes to foster family care is the biological children of parents who foster"* (Pugh, G, s. 35, 1996). Hun har intervjuet 9 biologiske barn og 4 fosterforeldre fra forskjellige familier. I studiet hadde hun fokus på hva biologiske barn likte og mislikte ved det å være fosterfamilie, hva var fordelene og ulempene, samt hvilken rolle biologiske barn spilte i relasjonen til fosterbarnet. Pugh viser til at hun fant mye av det samme som Part (1993) gjorde i sin studie. Det disse barna opplevde som positivt var vennskap, det å være barnevakt, og det å oppleve å gjøre noe nyttig for andre. Det som ble opplevd som negativt var å dele da for eksempel soverom, eiendeler og foreldrenes oppmerksomhet. Det å skulle måtte takle vanskelig atferd, inkludert anspenheten det medfører å leve sammen med barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep og utfordringer med å forholde seg til sosialarbeidere som de ønsker å bli sett og verdsatt av. Hun mener at det er utvilsomt at biologiske barn, i langt større grad enn deres jevnaldrede, blir utsatt for deler av livet som andre foreldre gjerne vil skåne sine barn for når det gjelder vold, seksuelle overgrep, rusmisbruk, selvmord osv. Hun sier også at

til tross for disse typer erfaringer, anså de seg selv som mye åpnere og mindre fordomsfulle enn sine jevnaldrede. Hun mener å se at biologiske barn av fosterforeldre utvikler en sterk omsorg for sine egne foreldre dersom familien utsettes for press fra utsiden av familien. Pugh oppsummerer med at det å høre på og respondere på biologiske barns behov er ikke alltid lett. Det kan kreve forandring i atferd, rutiner og politikken. Å ignorere disse barna er å fornekte et nøkkelement i å utrette en vellykket fosterhjems plassering (Pugh, 1996).

Familieplejen i Danmark (1998) har gjort en studie der 9 biologiske barn og voksne i en alder av 9 – 38 år, samt 3 par fosterforeldre forteller historier om deres oppvekst og opplevelser med fostersøsken, på godt og vondt. Det ble også foretatt en gruppe samtale med fostermødre om biologiske barn. De ønsket i denne studien å se på hvordan det påvirker egne barn å bo med fostersøsken. Hva betyr dette og hvilke gode og dårlige opplevelser knytter det seg til denne måten å være barn på? Også denne studien synes å sammenfalle med funn Part (1993) gjorde i sin studie. De mener også at fosterbarna bør være yngre enn biologiske barn, egne barn bør ha overskudd, de savner informasjon om fosterbarnet og det er sårt når fosterbarn må flyttes. De opplever mye uro, fosterbarnas vansker med å følge regler og biologiske barn synes synd på fosterbarna. Informantene understreker viktigheten av at biologiske barn må få muligheten til å prate med noen om fostersøskenforholdet, å være med å bestemme om de skal bli fosterhjem og at det gir verdifulle livserfaringer. De fleste barna/voksne i studiet forteller at de har fått søskenrelasjoner til sine fostersøsken. Blant informantene var det 2 av dem over 18 år som informerte om at de utdanner seg innen omsorg/pedagogikk yrket og 6 av informantene ønsket selv å bli fosterhjem eller beredskapshjem. 3 av informantene under 18 år ønsket ikke å bli fosterforeldre selv. Familieplejen i Danmark understreker viktigheten av tidlig intervensjon blant truede barn. En tidligere og bedre undersøkelse og tidligere inngrep, vil bety mindre skadede barn og dermed forebygge saker med skadede barn som preger fosterhjems plasseringer i dag. Det vil gjøre det lettere for fosterbarna, deres foreldre, fosterforeldre og ikke minst biologiske barn (Rønlev, 1998).

Swan har gjort en studie i Ontario i Canada i 2000, hvor fosterforeldrenes egne barn forteller om sine erfaringer med å ha fostersøsken. Hun fokuserte på hva barna opplevde som de viktigste temaene med å bo i fosterhjem, hvordan de mestrer denne situasjonen, hvordan det påvirker deres rolle og hvordan det påvirker dem som barn å bo med fostersøsken.

Hennes utvalg bestod i 12 barn i alderen 19 – 30 år. Hun hadde 3 faser i sin forskningsprosess, først ustrukturerte åpne intervju, en tilbakemeldingsgruppe med interesserte deltakere og til slutt tre fokusgrupper med 19 barn av fosterforeldre. Swans funn viser at det kan synes som at biologiske barn strever med mange stressfaktorer som er i dagens fosterhjemsordning, da konflikter de opplever i fht sine relasjoner med fosterbarna, relasjoner til egne foreldre og i forhold til det offentlige de har fosterhjemsoppdrag fra. De yngste informantene syntes som at de delte sine bekymringer med sine foreldre, men dette avtok etter hvert og de holdt sine bekymringer for seg selv. De sistnevnte ønsket ikke å tilføre sine egne foreldre med mer stress da de så de hadde nok med sitt. Informantene i Swan sin studie viste en form for omsorg som ble med på å forme kjernen i deres identitet som voksne. Swan oppsummerer med at biologiske barn har vært en oversett medspiller i fosterhjemssystemet, både i fht praksis og i forskning. Funntilsier at det både i praksis og politisk i barnevernet trenger å anerkjenne at fosterhjemsomsorgen er et unikt familiearrangement som involverer alle i familien. (Swan, 2000 i Heggdalsvik, 2007).

Sinclair, Wilson og Gibbs har gjort en studie i London i 2006, og kan sees på en lang rekke undersøkelser om fosterhjemsomsorgen og adopsjon. I dette studiet hadde de til intensjon å se på støtte fosterforeldre fikk for å identifisere faktorer som bidrar til suksess i fosterhjems plasseringene. Studiet er blant, og det ble sendt ut spørreskjema vedrørende 596 fosterbarn av fosterforeldre som hadde samtykket i å delta i undersøkelsen. Skjema ble sendt til fosterbarnas sosialarbeider og fosterfamiliens familie plasserings sosialarbeider. Det hadde vært en egen undersøkelse blant fosterforeldrene tidligere. Det ble også sendt ut spørreskjema til fosterbarna underveis i studiet hvor 150 fosterbarn responderte. Fosterforeldrenes biologiske barn deltok ikke i denne undersøkelsen. De fulgte opp fosterbarna i 14 måneder og søkte samme informasjon i disse frekvensene. Spørsmål de søkte hos alle var vedr fosterbarnas egenskaper, egne erfaringer, støtte de fikk og hvordan plasseringen gikk. Studien konkluderte med at biologiske barn som vokser opp med fostersøsken øker risikoen for vansker, inkludert brudd i fosterhjemsoppdraget. De sier det er komplekst og i noen tilfeller hjalp biologiske barn til med fosterhjemsoppdraget. Mye avhenger av alder og egenskaper til involverte barn og foreldrenes reaksjoner. De sier til slutt at, kortfattet så er det ingen enkle svar på hvilken effekt på andre barn en fosterhjems plassering kan gi. Alt er avhengig av (Sinclair, Wilson and Gibbs 2006).

Nordenfors har gjort en studie i Sverige i 2006, om hvordan biologiske barn erfarer det å vokse opp i fosterfamilie. Intensjonen var å øke kunnskapen om deres hverdagsliv gjennom deres egen deltakelse. I hennes studie brukte hun fokusgruppeintervju med 17 deltakere, diskusjonsgrupper med 16 deltakere, spørreundersøkelse med 684 svar og 8 kvalitative intervju. Informantenes erfaringer var varierte. Noen beskrev relasjonene til fostersøsken som vanlige søskenrelasjoner eller som venner, noen tar ansvar for både sine fostersøsken og foreldre. Flere av informantene fortalte hvordan de tilsideså egne behov for å kunne fokusere på behovene til andre familiemedlemmer. En tredjedel opplevde mindre omsorg og oppmerksomhet fra foreldrene. Av de informantene som hadde negative opplevelser var det flere som beskrev seg som maktesløse og uten mulighet til å avslutte eller påvirke sin situasjon. Mange beskrev seg som aktive og involvert i oppdraget. De er involvert i en prosess som er kompleks, innviklet og tvetydig. De er aktive aktører som tar ansvar, men de gjør dette i en kontekst. De bor i en kontekst hvor det er forventet å oppføre seg til gitte normer om hvordan et biologisk barn skal oppføre seg i forhold til fosterbarn og foreldre. Forventningene til barna er formet i familiene deres. Hun oppsummerer med at å vokse opp med fostersøsken innebærer muligheter og begrensninger. De unge forteller om en hverdag med nære relasjoner og identitetskapende. De handler om sorg, glede, uro, vurderinger, ansvar og vennskap. Sentralt i analysen er deres deltakelse i relasjonsutviklingen i familien (Nordenfors, 2006).

Höjer og Nordenfors har i boka "Att leva med fostersøsken" (2006) utgangspunkt i samme studie og informanter som Nordenfors (2006). Forskerne her fokuserer på hvordan det er å vokse opp med fostersøsken. De ønsker å sette fokus og synliggjøring av biologiske barn i fosterhjemmene. I deres undersøkelse kommer det tydelig frem at biologiske barn langt fra er passive i fosterhjemsoppdraget. Barna hadde en aktiv rolle i oppdraget og det å leve sammen med fostersøsken hadde en stor innvirkning på deres liv, både på godt og vondt. De fleste barn så ut til å kunne håndtere dette på en adekvat måte og de får mye igjen fra det å leve med fostersøsken, som for eksempel uvanlig høyt utviklet kapasitet for å vise empati, omsorg og det å vise forståelse for andre menneskers situasjoner. De fleste beskrev også nære relasjoner til sine fostersøsken. Forskerne pekte også på at barna disse barna ofte måtte akseptere mindre tilgjengelig foreldre, både med hensyn til tid og oppmerksomhet. Videre at hjemmet ofte var preget av en støyende og kaotisk atmosfære. Barn og ungdom

som deltok i deres undersøkelse, fortalte om både gode og dårlige erfaringer med å leve sammen med fostersøsken. Positive erfaringer var avhengig av at fostersøsken ikke hadde altfor store problemer og kunne fungere sosialt i familien. Negative erfaringer var gjeldende når fostersøsknene har sosiale funksjonshindringer, at de vanskelig lot seg integrere i familien, hadde vanskeligheter med vennskap og relasjoner og at de ofte havnet i konfliktsituasjoner. Det syntes også som at biologiske barn bekymret seg for sine fostersøsken på grunn av deres problematiske livssituasjon. Generelt viser det seg at de har en positiv holdning til det å være en fosterfamilie. Dette er barn som er deltakere i fosterhjemsomsorgen og de fortjener å bli sett og satt pris på av både sine egne foreldre og representanter fra barneverntjenesten (Höjer og Nordenfors, 2006).

Heggdalsvik har gjort en studie i 2007, om hvordan biologiske barn opplever det å vokse opp sammen med fostersøsken i Norge. Målet hennes var å få økt kunnskap og innsyn i hvordan disse barna opplever egen situasjon, og hvilke erfaringer de sitter med etter å ha vokst opp sammen med fosterbarn. Det kan synes som at hennes undersøkelse er den eneste som er utført i Norge om gjeldende tema. Heggdalsvik gjorde en kvalitativ tilnærming der hun intervjuet 7 informanter i et retroperspektiv og perspektiv, da her og nå situasjon. Hennes funn er sammenfallende med funn fra andre studier. Hun fant at de fleste barna i studiet hennes opplevde å bli sett av egne foreldre, men oversett av det offentlige hjelpeapparatet. Barna er tilstede i alt som skjer i fht fosterhjems plasseringene, de opplever situasjoner på godt og vondt, og også de legger inn mye innsats i det å være et fosterhjem. Heggdalsvik konkluderte med at barna er viktige aktører i fosterhjemsomsorgen og det er viktig å ta dem med i vurderingene av fosterhjemsarbeidet (Heggdalsvik, 2007).

2.1.1 Oppsummering

Tompson og McPherson (2011) har gjort et litteratur-review og gjennomgått og vurdert 14 publiserte artikler basert på 12 forskjellige studier, inkludert ovenforstående studier, hvor alle beskriver biologiske barns opplevelser av å vokse opp med fostersøsken. Tilsammen er det 1 102 biologiske barn i alderen 3 og 32 år med i disse studiene. Både positive og negative erfaringer ble diskutert samt hvordan biologiske barn håndterer relasjoner med fostersøsken. I litteratur studien deres er det inkludert studier som jeg ikke har evnet å finne. Dette gjelder studiene til Younes and Harp fra 2007, Spears and Cross fra 2003, Whatson and Jones fra 2002, Reed fra 1994 og 1996, Martin fra 1993, Trasler fra 1960,

Parker fra 1966, George fra 1970 og Cautley fra 1980. Thompson og McPherson (2011) oppsummerer disse studiene i sin artikkel. Slik jeg kan se det, vises det ikke til andre relevante funn ut over det jeg allerede har skissert.

Studiene alene kan lett bli kritisert, men ser en studiene ut fra e helthetsvurdering og sammenlikninger mellom landene er relevansen og forskningen som er gjort mer pålitelig. Slik jeg kan se ut fra deres oppsummering, kommer det ikke frem mer informasjon i nevnte studier.

De fleste studiene fokuserer på biologiske barn og tar utgangspunkt i psykologiske teorier og konklusjoner som er dratt ut fra små studier. Ingen av studiene sier noe om søsken relasjoner, bortsett fra i Höjer og Nordenfors, 2006 , (Thompson and McPherson, 2011). Familieteorier eller resiliens mener jeg er sentrale for å forklare biologiske barns situasjoner i min studie, og for å se på hva Sinclair og Swan hevder i sin studie vedr biologiske barn som utvikler en form for omsorg som påvirker deres identitet som voksne.

Alle studiene begynner sin beskrivelse med å vise til at det har vært lite forskning på biologiske barn i fosterhjem. Studiene viser også en beskrivelse av biologiske barns opplevelser, hva de ønsker informasjon om og tanker en bør ha vedrørende fosterhjemsoppdraget. Studiene sier lite eller ingenting om hvordan det da går med biologiske barn som da vokser opp med fostersøsken. Det kommer frem at disse barna blir utsatt for mange utfordringer i deres oppvekst og har en økt risiko for egen utvikling. Det blir og hevdet at dersom fosterbarna har utfordrende atferd, at det er vanskelig og integrere dem i familien, er det mindre positive opplevelser med å vokse opp med fostersøsken. Jeg undres da og ønsker å finne mer ut om dette i min studie. Hvordan biologiske barn opplever det å vokse opp sammen med fostersøsken med utfordrende atferd?

2.2 Å vokse opp med funksjonshemmede- og/eller psykisk syke søsken

Noen av studiene som er nevnt over, deriblant studiet til Höjer og Nordenfors 2006, sammenlikner det å vokse opp med fostersøsken med det å vokse opp med funksjonshemmede søsken, både fysisk og psykisk. Dette kan også innebære en spesiell oppvekst. Felles er at det handler om barn med spesielle behov for oppmerksomhet og tilsyn, og noen funksjonsnedsettelse kan medføre vansker med å forholde seg til andre mennesker.

I undersøkelser som er gjort blant barn og ungdommer som vokser opp med funksjonshemmede søsken uttrykker mye av det samme som det som kommer frem i undersøkelser om å vokse opp med fostersøsken, av både positive og negative erfaringer. Disse barna får også en høy grad av toleranse for ulikheter og utvikler gode empatiske evner. Mange får ta del i ansvaret for sine trengede søsken som kan gi økt grad av modenhet og familietilhørighet. Det kan også innebære mindre oppmerksomhet av foreldre, det kan være de ikke får omtale sine funksjonshemmede søsken negativt. Grad av funksjonshemming er av betydning her. Studier om barn som vokser opp med barnepsykiatrisk diagnose viser at disse barna har flere psykososiale problemer og viser mer uro enn andre barn. Barn som har søsken med autisme har mer depressive symptomer enn gjevnaldrede, kan se på sine søsken som en byrde, fordi det innebærer økte krav, uro og omsorgsbehov av sine familier (Powell & Gallagher, 1996 og Stenhammer, 1999, i Höjer og Nordenfors, 2007).

Familien beskrives som en plass for rekreasjon, hvile og intime relasjoner. Familiemedlemmene skal kunne hente styrke både ved å være nære og ved å kunne trekke seg tilbake i hjemmet. Hjemmet er som en base for barna og den er et utgangspunkt for sentrale hendelser i livet. Det er i familiene nære relasjoner utvikles, familiene har omsorg for hverandre, ferdigheter læres og identiteter skapes. (Halldèn, 2001 i Höjer og Nordenfors, 2006). Ved mindre oppmerksomhet fra foreldre kan barna måtte finne egne strategier for å håndtere sine relasjoner til søsken med ulike problemer og til sine foreldre. De kan bli sårbare da de er avhengig av relasjoner til foreldre og søsken i egen utvikling kan bli skadelidende (Höjer og Nordenfors, 2007). Dette sammenfaller også med funn fra Sinclair sin studie (Sinclair m.fl. 2006).

2.3 Å vokse opp med vold i nære relasjoner

Det å vokse opp med søsken som har omfattende omsorgsbehov, kan muligens også ha noen fellestrekk med det å vokse opp med vold i nære relasjoner. Det er også i disse familiene høyt konfliktnivå og uforutsigbarhet for familiemedlemmene. Ingen av studiene, så langt jeg kan se, har sammenliknet oppvekstsituasjonen til biologiske barn i fosterhjem med å vokse opp med vold i familien. Jeg tenker likevel at ut fra det som fremkommer i studiene som er gjort, spesielt med tanke på økt konfliktnivå og mindre tilgjengelige foreldre, kan også sammenliknes med vold i familien. Videre at for noen, vil fosterbarnets utagerende atferd kunne oppleves som vold.

Psykolog Per Isdal definerer vold slik:

”Vold er enhver handling rettet mot en annen person som gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får denne personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe den vil” (Isdal, 2000, s. 36).

Isdal (2000) nevner også fem ulike former for vold, da fysisk vold, seksuell vold, materiell vold, psykisk vold og latent vold. Jeg tenker her at det er den materielle volden og den latente volden som er mest aktuell her, men også de andre former kan være aktuelle avhengig av fosterbarnets atferdssituasjon. Den materielle og latente volden innebærer voldshandlinger som er rettet mot gjenstander eller ting som kan oppfattes som truende og skremmende, for eksempel slå i dører, kaste ting, ødeleggelse og rasering og at man ikke vet når noe skal skje. Denne risikoen styrer atferden for de som bor sammen med voldsutøvere.

Det er ofte i sammenheng med vold utøvd av nære omsorgspersoner som blir beskrevet i litteraturen. Men jeg tenker at all vold i nære relasjoner, også i fht. fostersøsken, kan ha overføringsverdi her fordi barna vil ofte være vitne til hendelsene og det kan påvirke dem. Det barnet enten hører, ser, sanser volden eller ser resultater av utført vold i nære relasjoner, kan skade barnet på forskjellige måter. Det kan være like traumatisk for barnet å høre volden, som å se den direkte (Ibid). Når et barn ser resultatene av vold, kan dette medføre til blant annet angst, uro og smerte hos barnet, fordi barnet opplever volden med alle sine sanser (Överlien & Hydèn, 2007).

Barn som lever med vold i familien er i risikozonen for å utvikle psykologiske og atferdsmessige problemer. Det som da er viktigst for barn i sitt utviklingsforløp, er deres opplevelse av trygghet. I hjem med vold kan denne tryggheten bli borte og det kan medføre en utforutsigbarhet som ikke er sunt for et lite barn (Steinsvåg, 2004). I følge studiet til Höjer og Nordenfors (2007), kommer det frem at fosterforeldrene ikke i tilstrekkelig grad klarer å vie barna den oppmerksomheten de har behov for på grunn av økt oppmerksomhetsbehov fra fosterbarn. De biologiske barna må finne egne strategier for å håndtere ulike situasjoner i hjemmet og i forhold til relasjoner til fostersøsknene. Bunkholdt (2006), viser også til at det er flere fosterforeldre som opplever at deres fosterbarn kommer dårlig ut av det med selvkontroll over impulser og atferd. Det oppleves at fosterbarna blir styrt av følelser og impulser heller enn overveielser. Det å leve med uforutsigbare og

uforståelig atferd og handling kan sammenliknes med stresspsykologi (ibid). Fosterfamiliene lever ofte i en uforutsigbar situasjon sammen med sine fosterbarn og søsken, noe som kan utløse stress som kan gi ringvirkninger og påvirke deres egen utvikling.

Det er viktig å nevne at alle konsekvensene dette kan ha for et barn vil variere. Det styres blant annet av barnets personlighet, risikofaktorer og sårbarhet, alder og utviklingsforløp hos barnet, foreldrenes tilgjengelighet og alvorlighetsgraden av volden (Osofsky, 2003).

3. TEORETISK RAMMEVERK – SOSIALFAGLIG FORSTÅELESERAMME

Jeg har innledningsvis vist noen sentrale trekk ved dagens fosterhjemsomsorg og tidligere forskning som er relevant for denne studien. Dette danner et utgangspunkt for de barnevernsfaglige perspektiver som vil være sentrale i denne studien. Problemstillingen tar utgangspunkt i biologiske barns erfaringer, og denne delen vil jeg trekke frem teoretiske perspektiver som vil bidra til å belyse de erfaringer som kommer frem i studien.

3.1 Barneperspektiv og barnets perspektiv

Ettersom jeg i denne studien retter søkelyset på biologiske barns erfaringer, vil jeg i her se nærmere på hva som ligger i begrepet barneperspektiv.

Synet på barn har endret seg gjennom historien. Gjennom de siste 20 årene har det vært en større vilje til å se på barn som dyktige aktører på deres eget liv, noe som har ført til endret syn på hvordan barn på blir sett på både i dagliglivet og i forskning. (James et al, 1998; Sommer, 2004; Schjelderup et al, 2005; Baynes, 2008; Slettebø, 2008; Sommer et al, 2010 i Ellingsen, 2011). Et perspektivskifte i synet på barn har gjort seg gjeldende innenfor ulike felt der barn er hovedaktører. Innenfor psykologifeltet, sosialt arbeid og rettsvesenet, er det en endring i hvordan barn blir sett og oppfattet. Barn har blitt sett på som passive mottakere, med behov for beskyttelse av de voksne, som representerer et paternalistisk syn på barn (Omre, Cecilie og Schjelderup, Liv, 2009). I dette synet er det de voksne som taler barnas sak. Det ligger også en objektivisering der diagnostisering og utredning av problemene er det sentrale (Sandbæk, 2001). De senere tiår har altså et nytt syn på barn fått innpass i ulike fagretninger. Dette nye synet på barn er preget av sosiologien, hvor barn blir sett på som sosiale aktører (Sommer, 2004). Barnet blir her sett på som subjekt og aktivt handlende og deltakende. Det beskrives også i et konstruktivistisk perspektiv, der barnet er aktiv i konstruksjonen av sitt eget liv. Barnets perspektiv handler om hvordan barn ser og betrakter verden rundt seg (Tiller, 2000).

Sommer et al. (2010) gjør en distinksjon mellom barneperspektiv og barnets perspektiv, som tydeliggjør et skille i hvilken rolle barnet får i perspektivet:

”Child perspective directs adult’s towards an understanding of childrens’s perceptions, experiences, and actions in the world. Despite child perspectives’ attempt to get as close as possible to childrens’ experiential world they will always represent adult’s

objectification of children. By contrast childrens' perspectives represents childrens' own perceptions, experiences, and understanding of their life-world. In contrast to child perspectives the focus is on the child as a subject in his or her experienced life-world. (Sommer et al.,2010, p. 198).

I følge Sommer et al (2010) utgjør altså barneperspektivet de voksnes forståelse av barn, mens barnets perspektiv retter fokus på hvordan barnet erfarer og opplever verden. Denne delingen er i tråd med Emilsson og Saltell (1998), som mener at for å forstå innholdet av begrepet barneperspektiv, kan det deles opp i to deler. Det å se "ut fra barns synsvinkel", altså så direkte som mulig fra barnet selv, sammenfaller med barnets perspektiv. Det "å ha barnet i sin synsvinkel", altså de voksnes syn, erfaringer, håp og bekymringer vedrørende barnas situasjon og fremtid, kan sees på som barneperspektiv. Selv om voksne forsøker å plassere seg selv i barnets posisjon, blir det ikke barnets perspektiv med mindre barnets egne erfaringer og opplevelser er i fokus.

Det nye barneperspektivet formuleres som oppdagelse av barn som aktører, som er skapere av og blir skapt av sine betingelser. Barn betraktes som unike personer og ikke som representanter for en kategori (Omre og Schjelderup, 2009:35). Dette perspektivet får også betydning for profesjonelle som jobber med barn. De profesjonelle må forsøke å sette seg inn i de tanker og oppfattelser barnet har av sitt eget liv. Barn skal ses på som subjekter, de er eksperter på deres eget liv. (Jørgensen og Kampmann, 2000). I søken etter barnets perspektiv må den profesjonelle, her meg som forsker, må prøve å holde barnets perspektiv i samtalen ved å gi barnet oppmerksomhet og forsøke å utvikle samtalen til en gjensidig berikelse og forståelse av problematikken. Samtaler med barn er et unikt møte mellom barnet og den profesjonelle, det er viktig å forberede seg til samtalen med hvert enkelt barn og gi det ens fulle oppmerksomhet. Den profesjonelle må møte barnet med en erkjennelse av at barnet alltid vil reagere ut fra sitt perspektiv, behov, forventninger og sin oppfattelse av situasjonen og personer som har betydning for barnet (Bo og Gehl i Guldager og Zeeberg, 2008).

Omre og Schjelderup (2009) mener også at barnets beste, barnets deltakelse og de dominerende tanker og verdier som danner grunnlag for forståelse av barndom og oppvekst, også bør fokuseres på og gjøres tydelig. Målet med alles handlinger skal være en realisering

av barnets beste interesser. Dette er også nedfelt i barnevernloven § 4-1 og FNs barnekonvensjonen art. 3.

Jeg velger å benevne barnets perspektiv som et eget perspektiv for å fremheve at dette er et selvstendig perspektiv. Det er ingen andre enn barnet selv som kan fortelle hvordan de har opplevd det å vokse opp med fostersøsken med utfordrende atferd. Barn er eksperter på sitt eget liv.

Tiller (2000) drøfter hvordan og om forskeren kan se barnets verden slik barnet ser den. En tilnærming er at barnet kan være medforsker sammen med forskeren, han sier:

”At barnets verden også er en naiv, fordomsfri forskers verden, gjør barnet til en eminert partner i studiet av barn og barndom” (Tiller 2000;53).

Han viser til at det ligger mange uutnyttede ressurser i barns egne erfaringer, eller mangel på erfaringer. Det å ha en innstilling der man oppdager verden sammen med barnet vil være et utgangspunkt for å få innsikt i barns verden. Dette er en annen tilnæringsmåte enn å se på barnet som en informant som skal gi informasjon til forskeren, der barnet får en enda større rolle i forskningsarbeidet. I min er ikke det biologiske barnet partner i den forstand at de er medforskere, men det har likevel vært viktig å få frem barnets stemme og perspektiv – slik barnet opplever det.

I min studie kan det være utfordringer i forhold til hvordan studien plasserer seg i forhold til disse to distinksjonene mellom barnets perspektiv og barneperspektivet. Studien tar utgangspunkt i voksne biologiske barn. Det blir de voksnes tanker om det å ha vært barn, som har vokst opp med fostersøsken med utfordrende atferd som er i fokus. Informantene er voksne, men det handler likevel om deres erfaringer som barn, og en kan således si at barnets perspektiv blir i et retrospektivt lys. Det er de som har opplevd dette som barn og vil få mulighet å reflektere over dette med meg som forsker, i voksen alder. Det er først når en er voksen en kan si noe om hvordan det har gått med dem, ut fra deres oppfatning av sitt liv og det er dem som kan gi så direkte som mulig informasjon om hvordan de har opplevd det og hva dette har ført til for dem og deres utvikling. Noen av barna bor fremdeles med sine fostersøsken og ser dette både igjennom et retroperspektiv og perspektiv, da som barn- og et her og nå perspektiv som voksen. Selv om det kan være utfordringer knyttet til å betrakte

dette som barnets perspektiv, har jeg valgt å gjøre det i min studie. Dette fordi det ikke er voksnes forståelse av andre barns livssituasjon, men deres egne erfaringer om det å vokse opp med fostersøsken.

3.2 Resiliens – Forholdet mellom risiko- og beskyttelsesfaktorer

Innenfor barneperspektivet er resiliens et sentralt begrep. Jeg ønsker å ha dette som en av mine sentrale teoretiske perspektiv for å rette fokuset mot de betingelser i barnet selv og i miljøet rundt som bidrar til sunn vekst og utvikling for de biologiske barna i fosterhjemmene. Det er i de siste årene blitt i økende grad vektlagt systemenes betydning for barns og unges utvikling av resiliens og dermed en bevegelse over i systemteoretiske studier og forklaringer på resiliens (Kvillo, 2011).

Resiliens er tydeliggjort gjennom forskning i løpet av de siste 30 årene. I Norge har dette begrepet i de siste årene særlig blitt knyttet til barnevernsbarn som viser god utvikling. Resiliens kan også knyttes til risikobarn som vokser opp under disharmoniske familieforhold, på institusjoner, i belastede storbymiljøer, eller i forhold til barn som er utsatt for mer spesifikk individuell risiko, eks. barns om får en komplisert start på livet med en kronisk sykdom, alvorlig atferdsproblemer, akutte traumer, krigsopplevelser og katastrofer (Borge 2010). Begrepet er altså et viktig begrep i forhold til barn i risikosituasjoner, og kan således også være et viktig begrep i forhold til biologiske barn som vokser opp med fostersøsken med utfordrende atferd. Disse barna kan, som tidligere forskning viser, ofte oppleve stressende og truende omgivelser med høyt konfliktnivå i familien, utagerende, uforstående og uforutsigbar atferd og foreldre som ikke til enhver tid er tilgjengelige pga fosterbarnets behov for kontinuerlig tilsyn.

Resiliens dreier seg om barns motstandskraft mot å utvikle psykiske problemer, altså om forholdet mellom risiko- og beskyttelsesfaktorer. Det kommer til syne hos barn som klarer seg bra, tross kriser og truende omgivelser. Det er barnas positive reaksjoner på stress og utfordringer, å kunne handle riktig i en risikofylt sammenheng (Borge, 2010).

Norman (2006) knytter begrepet resiliens til styrkeperspektivet i sosialt arbeid og sier at resiliens må ses som egenskaper og prosesser som er typiske og som operasjonaliserer styrkeperspektivet. Hun sier at bruk av resilliens er antakelig den mest fornuftige måten en i sosialt arbeid kan bruke styrkeperspektivet i praksis på. Videre sier hun at individer er

forskjellige i hvordan de reagerer på motgang og hvordan de benytter seg av egne- og miljøets ressurser. Et individs mulighet til å rekonvalisere, ta til seg eller til å ta seg inn igjen til en normal situasjon vil således variere fra person til person. Det er flere viktige hensyn som er viktige når vi snakker om resiliens. Den første er at resiliens er ikke en ferdig tilstand, men resultat av samhandling mellom miljø og personlige faktorer. Det er større fare ved motgang over tid og resilient oppførsel er ikke nødvendigvis et tegn på god følelsesmessig helse.

En av verdens ledende barnepsykiatere, briten Michael Rutter, har vært en av de viktigste bidragsyterne til resiliensforskningen og han definerer resiliens som:

”Resiliens er prosesser som gjør at utviklingen når et tilfredstillende resultat, til tross for at barn har hatt erfaringer med situasjoner som innebærer en relativt stor risiko for å utvikle problemer eller avvik” (Rutter 2000, i Borge 2010).

Det er en stor variasjon på barnas reaksjoner på stress og det er ingen enkel oppskrift for utvikling av resiliens. Resiliens oppnås via et unikt samarbeid mellom barnets individuelle egenskaper og miljøets egenskaper. Barnas personlighet eller egenskaper kan bidra til utvikling av resiliens, men er ikke nok til å utvikle resiliens i seg selv. Det er mange forhold i miljøet som må til for at en skal utvikle resiliens. Foreldre, venner, lærere, besteforeldre og evt. andre må gi barnet lov til å prøve ut sine overlevelsesmekanismer. Ved å gi ros og oppmuntring kan risikobarn tørre å møte nye påkjenninger, skuffelser og farer med fornyet styrke. I tillegg til å styrke prosesser som fremmer resiliens, må vi arbeide for å redusere risiko. Når barna første gang møter stress, risiko eller motgang, må barnets resiliens stimuleres. Det vil styrke barnets selvbilde, som igjen vil ligge til grunn når de møter nye utfordringer. Ved å sette barn i stand til å kunne takle motgang, kan vi forhindre at mange pådrar seg permanente problemer (Borge, 2010).

Et utviklingsperspektiv er også nødvendig, ifølge Borge (2000) når en ser på barns evne til å møte påkjenninger, motgang og risikosituasjoner. Grunnleggende resiliensprosesser begynner tidlig. Barna må få hjelp til å trene opp sin psykiske motstandskraft og evne til å håndtere stress tidlig i utviklingsforløpet. Resiliens er ikke et engangsfenomen hos barn, men prosesser som er tilstede i mer eller mindre grad opp gjennom hele oppveksten, og det får

betydning for livet som voksen. Reaksjoner til barna er avhengig av alder og intellektuell modning (ibid).

3.2.1 Risikofaktorer

Risikofaktorer er en fellesbetegnelse på forhold som øker faren for at personer utvikler vansker. Risikofaktorene påvirker hverandre og kan bli alvorlige over tid og bidra til en verre situasjon for barna (Kvello, 2011). Borge (2010) deler psykososial risiko opp i tre typer; Individuell risiko, familiebasert risiko og samfunnsmessig risiko.

Den individuelle risikoen er for eksempel når barnet har biologisk medfødte problemer, fra komplikasjoner ved fødsel og utvikling av alvorlige tilpasningsproblemer eller til barnets status, da barnevernsbarn, flyktning eller offer for overgrep. Det er forbundet med barnets temperament eller personlighet. Dersom et barn er "vanskelig" kan det utløse uønskede reaksjoner hos søsken og foreldre. Dette kan skape påkjenninger for de voksne, som kanskje og strever med andre problemer i tillegg. Et "lett" barn kan føre til mindre risiko, selv om dette ikke er en selvfølge (Borge, 2010).

Kvello (2011) viser til begrepene salutogense og sosial attribusjonsstil og at disse også kan anvendes for å forstå resiliens. Salutogense omhandler hvordan barna håndterer situasjonen og hvordan de lever med erfaringene de har gjort seg. Det handler om barnas evner eller om de tror situasjonen er påvirkelig, om situasjoner er forutsigbare eller logisk for dem og om nye situasjoner føles overkommelig for dem. Sosial attribusjonsstil omhandler barnas fortolkning av hendelsene, om de klarer å se hendelsene i en større (årsaks)sammenheng. Det er et grunnleggende behov for mennesker å forsøke å forstå hendelser, det gir trygghet og er en forutsetning for å kunne planlegge og utvikle strategier for å takle ulike situasjoner. Salutongenese er et begrep som først og fremst knyttes til Antonovsky (Kvello, 2011) og er brukt en del innen helsefag. Sosial attribusjonsstil er begreper som først og fremst knyttes til psykologien. Jeg har imidlertid valgt å anvende begrepet resiliens i min forståelse av evnen til å takle ulike situasjoner.

For barn har foreldre en påvirkning av barnas attribusjonsmønster. Barnet må bli forklart årsaks- og virkningsforhold som det videre fortolker og tilpasser slik at det utvikler en egen variant av forståelse. Det handler ikke bare om en selv men om hvordan en forstår andre mennesker også. Vansker eller stress som overvelder personer/barn slik at de opplever å

ikke kunne håndtere situasjonen, kan lede til utvikling av det man kan betegne som lært hjelpsløshet, og som henspiller til det motsatte av å ha troen på seg selv og gjøre noe med situasjonen. Ved å oppleve vansker i tidlig alder øker risikoen for at personen senere i livet ved stress og påkjenning føler håpløshet, hjelpsløshet og frykt (ibid).

Den familiebaserte risikoen er knyttet til de voksne og deres foreldrerolle. Eksempler her på direkte risikofaktorer kan være helseproblemer, alkoholmisbruk, disharmoniske ekteskap, hyppige eller alvorlige krangler, mangelfull evne til å oppdra og sette grenser for barna, omsorgssvikt og mishandling. Det er situasjoner som direkte angår barna i hverdagen deres, men kan også være indirekte risikofaktorer som kan ramme familier kan være forhold ved arbeidsplassen, nabolaget og bomiljøet. Disse kan forverre forholdene i hjemmet (Borge, 2010).

Samfunnsmessig risiko er forhold som utspiller seg på et mer makronivå og som kjer i forhold til menneskeskapte og naturskapte katastrofer. Menneskeskapte forhold kan være terrorangrep, skyteepisoder og ulykker, mens naturskapte forhold kan være flom, ras, skogbrann, jordskjelv, vulkanutbrudd m.m (ibid).

Alvorlighetsgraden av risikofaktorene, om det er akutt eller kronisk risikofaktorer og hvor mye samspill det er mellom de ulike typer risikofaktorer vil og ha betydning for resiliensprosessene. Alvorlighetsgraden må også vurderes ut fra om risikoforholdene hoper seg opp eller virker kumulativt. Noen ganger opplever barna stress en gang og forsvinner før en ny stressopplevelse kommer. Mens andre ganger kan nye stressfaktorer legge seg oppå tidligere uløste problemer. Dersom mange faktorer virker sammen, er det fare for at barnet vil få vedvarende psykososiale problemer. Alvorlig psykososial risiko har størst virkning på de mest sårbare barna. Barn som har liten tro på seg selv og som vegrer seg for å gjøre noe de selv mener er rett er sårbare for påkjenninger. Barn som har selvtillit og pågangsmot tåler påkjenningene bedre og har større motstandskraft mot stress. Det er avhengig av hvordan barn opplever risikoen, og deres evne til å forstå hendelsene. Det er likevel viktig å presisere at barn kan få en sunn utvikling selv om de vokser opp med familier som gir risiko for psykiske problemer (ibid).

3.2.2 Beskyttelsefaktorer

Beskyttelsesfaktorer demper risikoen for utvikling av vansker på personer rammes av risikofaktorer. Også beskyttelsesfaktorene er omfattet av genetiske, biologiske og mentale, miljømessige og sosiale faktorer. Samme beskyttelsesfaktor kan være virksom mot flere risikofaktorer. Beskyttelsesfaktorene kan også påvirke hverandre slik at de styrker hverandre (Kvello, 2011).

Verdien av å vokse opp i en harmonisk familie er udiskutabel. Trygg oppdragelse innebærer å styrke barns mulighet for et sunt liv, hjelpe barna til å resonnere og reflektere, sette grenser i forhold til barnas alder, modenhet og miljø, samt bidra til at de får realisert sine evner. Sammen med varme støttende relasjoner mellom de voksne og barna kan dette gi positive konsekvenser for barnas psykiske og fysiske utvikling. Dette vil kunne bidra til gode og trygge oppvekstmiljøer for barn fordi familien befinner seg i den positive enden av risikoskalaen (Baldwin, mfl. 1990 m.fler i Borge, 2010; 68).

Norman (2006) skriver at det er flere sentrale faktorer som bidrar til resiliens og hun skiller mellom *personlig relaterte faktorer* og *utenompersonlige faktorer*. Hun nevner åtte viktige personlige resiliensfaktorene: 1) *Å ha troen på seg selv*, som også innebærer positivt selvbilde og troen på å mestre hindringer som skulle komme underveis. Det motsatte her blir det som kalles lært hjelpsløshet, som innebærer at en ikke har tro på å kunne styre eller gjøre noe selv for å ordne opp. 2) *Å ha en realistisk tro på miljøet*. Dette innebærer å kunne se det mulige og umulige av, og å kunne ta konsekvensene av egne valg. 3) *Sosiale problemløsningsevner*, som innebærer å ha selvinnsikt, kompetanse og sans for mestring. 4) *Sans for retning og mål- eller oppdrag* innebærer å kunne få ansvar og oppgaver for å utvikle ansvarlighet og hjelpsomhet. 5) *Å ha empati*, som innebærer å ha evnen til å forstå og respondere på andres følelser. 6) *Å ha humor*, henspiller til de som kan bruke humor som mestringsstrategi i stressede situasjoner. 7) *Å kunne ta avstand*. Dette innebærer å kunne trekke seg tilbake fra dysfunksjonelle miljø og heller oppsøke positive miljøer, og ikke å se seg selv som ansvarlig for det negative. 8) *Et normalt kjønnsrollemønster* som innebærer å kunne bry seg om seg selv og ha relasjoner til andre.

Norman (2006) nevner også tre utenompersonlige faktorer som er viktige for god resiliens. Ingen eksisterer i et vakuum, og våre omgivelser, spesielt de personer vi omgås, kan tilføre og bidra til å bygge opp god resiliens. Faktorene hun nevner som er sentrale her er: 1) *Positiv og*

omsorgsfulle relasjoner med andre personer og er gjeldende både for barn og voksne. 2) *Positiv familie eller andre fortrolige personer* og 3) *Realistiske forventninger fra personer i omgivelsene*. Det skal være forventninger, men og oppnåelige for dem det gjelder.

I dagens samfunn skal det godt la seg gjøre å ha en optimal god og trygg oppdragelse, med varme og sensitive foreldre tilstede gjennom hele oppveksten. Endringer i familien i form av overarbeidede og mindre tilgjengelige foreldre, skilsmisser, konflikter, psykiske diagnoser, funksjonsnedsettelse, og fostersøsken med utfordrende atferd og lignende vil kunne forekomme i mange familier og de fleste barn vil i perioder utsettes for stress i mer eller mindre grad.

Barna gjør noe med sin egen vanskelige situasjon og skaper seg muligheter og oppmuntres av de voksne til å bli mer selvstendige. De oppsøker personer de trives sammen med, andre voksne eller venner. Mange snakker om sine opplevelser, gjør noe hyggelige ting sammen med andre og holder seg unna en eventuell vanskelig situasjonen i hjemmet. Barn kan også lære av, og vokse på konstruktive konflikter. Kvaliteten på forholdet mellom foreldre og barn, her samspillet og relasjonene, kan variere fra god til dårlig, og dette vil virke inn på effekten en risikosituasjon vil kunne ha (Borge, 2010).

Søsken som vokser opp i samme familie, er forskjellig når det gjelder personlighet og resiliens. Hvert enkelt barn opplever foreldrenes forhold, økonomi, kulturtilhørighet og venner forskjellig. Sårbarhet og resiliens vil således kunne variere mellom søsken til tross for at de utsettes for samme familierisiko (ibid).

I resiliensforskningen er det vanlig å bruke tre forskjellige modeller for å forstå og forklare resiliens, kompensasjonsmodellen, utfordringsmodellen og immunitetmodellen (Cicchetti og Tooth, 1997 m.flere i Borge, 2010).

Kompensasjonsmodellen innebærer at man søker å erstatte det som mangler med noe annet. Det kan være at barna finner andre positive rollemodeller i fravær av foreldrenes, ekstraressurser på skolen for å kompensere for mangler (Borge, 2010). Andre eksempel på dette kan være at barn tilbys besøkshjem, støttekontakt eller at barn plasseres i omsorgstiltak.

Beskyttelsesmodellen har mer indirekte virkning. Gjennom nettverk, venner og fritidsaktiviteter kan barna utvikle sosial kompetanse og dermed få økt selvtillit. Jevnaldrede betyr mye, og aksept i vennegruppen og det å ha gode venner er svært viktig (Asendorpf og van Aken, 1997 i Borge, 2010). Mennesket er et sosialt individ som har behov for å være sammen med andre, og det å stimulere til et godt sosialt nettverk kan således være resiliensfremmende gjennom at mennesket utvikler sosial kompetanse.

Utfordringsmodellen illustrerer utvikling over tid. Denne modellen vektlegger at mennesket til tross for nederlag, også kan bli mer resiliente å komme styrket ut av situasjonen. Dette kan bidra til at mennesker vil takle nye utfordringer på en god måte. Selv om de har en vanskelig situasjon er det mulig å gå inn i gode sirkler (ibid).

I praksis vil sannsynligvis alle tre modellene virke sammen. Resiliensprosesser tar tid og resiliens kan utvikles og styrkes på ulike tidspunkt i barnas liv (ibid).

3.2.3 Stresshormonet kortisol

I følge Kvello (2011) har det i de siste årene vært mye oppmerksomhet rundt stresshormonet kortisol. Kunnskap om kortisol kan gjøre barnas atferd mer begripelig.

Kortisol er blant våre viktigste stresshormoner. Det produseres i binyrene og er nødvendig for å få en skjerping av oppmerksomheten. Når kroppen utsettes for stress vil spenningsnivået hos en person stige. Ved kortvarig stress, som ofte omtales som sunt stress, øker binyrenes produksjon av kortisol. Kroppen aktiverer og skjerper seg, som er viktig når vi skal lære noe nytt eller er i usikre situasjoner. Når kroppen utsettes for betydelige trusler utvikles det samme hormonet, men i et større omfang. Kroppen settes i beredskap slik at den kan håndtere situasjonen personen står overfor. Når utfordringen er løst, vil kroppen stabilisere seg. Ved langvarig, mye eller vedvarende stress og traumer kan kortisolet påvirke barnas hjerne til mer antisosialitet ved at flukt og kamp er viktigere enn nærhet, empati og refleksjon (Teicner, 2002 i Kvello, 2011). Stress tidlig i livet kan altså føre til varige nevrobiologiske endringer, som blant annet rammer regulering av reaksjoner på stress (Caldji mfl, 2000 i Kvello, 2011). Høy utsondring av kortisol er knyttet til utvikling av både atferds- og emosjonelle vansker på grunn av stresshormonets påvirkning på hjernens utvikling, men også etter hjernen er ferdig utviklet (Gunnar og Quevedo, 2007 i Kvello, 2011).

Ved negativt stress holdes kroppen i en konstant beredskap, slik at produksjonen av kortisol og adrenalin gir negative effekter. Man kan bli fort sliten, utmattet, nedstemt, redusert søvnkvalitet, oppleve hukommelsessvikt og redusert immunforsvar (Kvillo, 2011). Dette må sees i forbindelse med resiliens da dette også kan ha betydning for barnets utvikling av resiliens.

Både nyere syn på barn og resiliensbegrepet ser jeg som viktige teoretiske forståelsesrammer for min studie. Barnets perspektiv fordi det er dette jeg søker å få frem, selv om jeg ser utfordringene knyttet til bruken av barnets perspektiv når det er voksne "barn" jeg har intervjuet. Resiliens er viktig fordi det å vokse opp med fostersøsken som har utfordrende atferd kan forstås som en risikofaktor for barna, samtidig som det er faktorer som det også kan fungere som resiliensfaktorer for barnet og dets omgivelser. I det neste kapitlet vil jeg gå inn på den metodiske tilnærmingen i studien, der jeg vil innlede med å plassere min studie inn i en vitenskapsteoretisk ramme.

4. METODISK TILNÆRMING

I dette kapittelet ønsker jeg å redegjøre for den metodiske tilnærmingen jeg har valgt. Jeg vil si noe om mitt vitenskapsteoretiske utgangspunkt, valg av metodisk tilnærming, gjennomføring av studiet, samt noe bakgrunnsinformasjon om informantene og deres foreldre som kan være interessant for å se hvem disse barna representerer i empirien.

4.1 Vitenskapsteoretisk utgangspunkt

Jeg har innledningsvis redegjort for deler av fosterhjemsomsorgen og min problemstilling. Den empiri som skal danne grunnlaget for å utforske denne problemstillingen er kvalitative intervjuer med voksne biologiske barn i fosterhjemmene. Når jeg skal prøve å forstå, finne sammenheng og mening med den innsamlede data vil jeg ha mine forutsetninger for hvordan jeg ser, tolker og forstår empirien. Hvilke briller jeg har på og hvilket utgangspunkt jeg har for å finne forståelse og mening. Gilje og Grimen (1993) sier at for å skaffe seg innsikt på et område, må man også ha utsikt. Det handler om å se et fenomen ikke bare fra innsiden, men også beskue det utenfra og ikke minst reflektere over det man ser.

Valg av problemstilling vil være styrende for de metodiske valg. Når man har valgt en problemstilling som omfatter menneskers erfaring med å vokse opp med fostersøsken, så har man allerede valgt et utgangspunkt i subjektet. Det er informantenes subjektive opplevelse og erfaringer som er grunnlaget i undersøkelsen. Det er disse erfaringene jeg skal søke å finne forståelse og mening i. Min tanke er at biologiske barn som har bodd sammen med fostersøsken over tid sitter med en kompetanse og kunnskap om fosterhjemsarbeid som er viktig å få frem i lyset. Her vil en hermeneutisk tilnærming kunne danne ramme for forståelse og tolkning i dette studiet, og en slik tilnærming vil basere seg på en filosofisk tradisjon og tenkning (Thornquist, 2003).

4.1.1 Hermeneutikk

Hermeneutikk kommer fra Gresk og betyr utlegningskunst eller forklaringskunst.

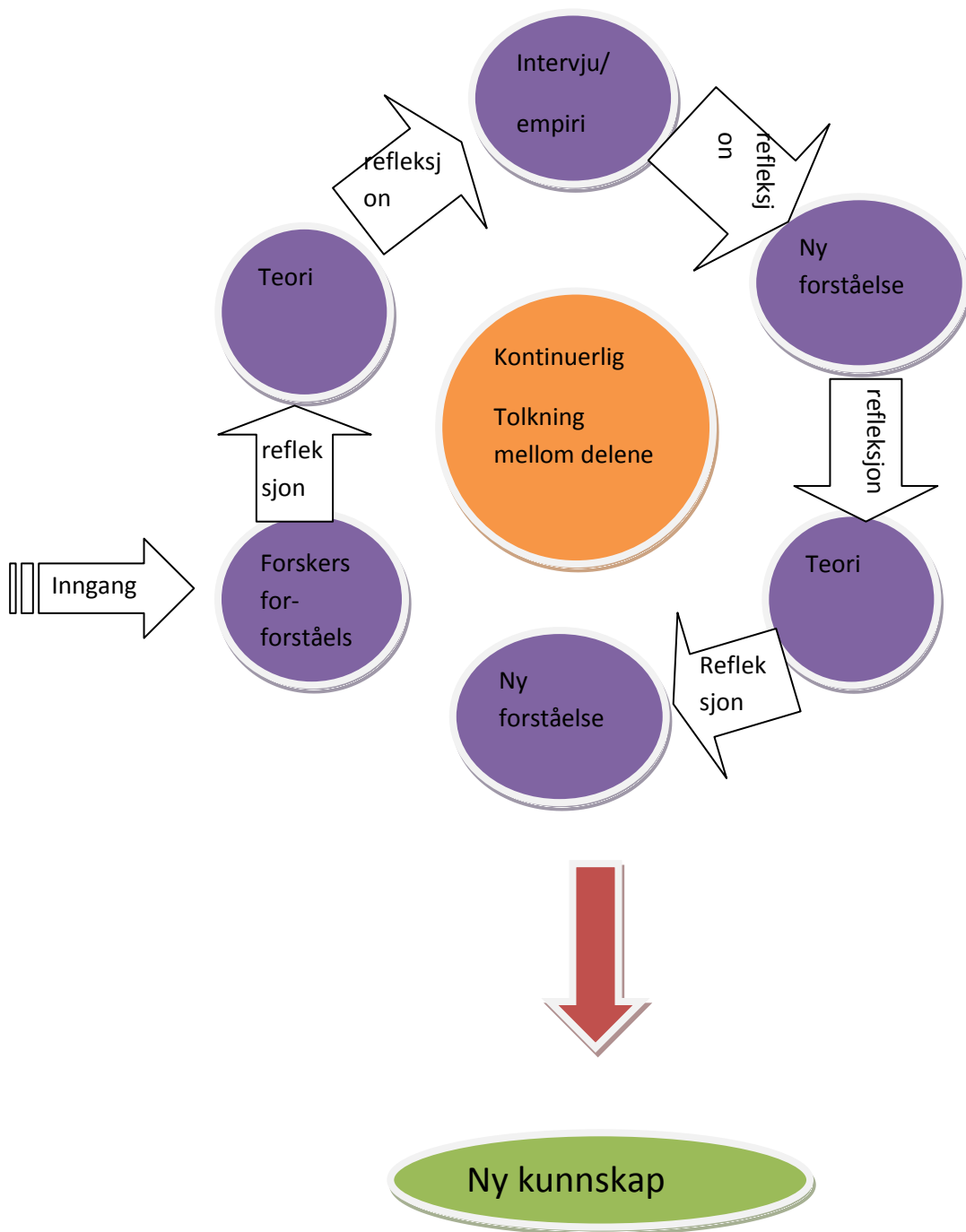
Hermeneutikk i moderne varianter består av forsøk på å lage en metodelære for fortolkning av meningsfulle fenomener, og på å beskrive vilkårene for at forståelse av mening skal være mulig (Gilje og Grimen 1993:143). Innen hermeneutikken er det viktig å fortolke folks handlinger gjennom å fokusere på et dypere meningsinnhold enn det som er umiddelbart innlysende. (Thaagard, 2009;39).

En av de mest sentrale filosofene innen nyere hermeneutiske teoretikere er hans Georg Gadamer. Han understreker fordommens fundamentale plass i en hermeneutisk prosess. Fordommer er nødvendig og vi møter aldri en ny situasjon fri for forutsetninger. Gadamer bruker begrepene forforståelse og fordom om hverandre. Det sentrale er at det ikke er mulig å tolke en tekst eller virkeligheten/fenomenet uten at en har et førsteinntrykk av hva vi kommer til å møte. Vår forforståelse dannes gjennom kultur, miljø og tradisjon, eller gjennom personlige erfaringer (Gilje og Grimen, 1993)

Et sentralt aspekt ved en hermeneutisk tilnærming er at det ikke finnes en egentlig sannhet, men at fenomener må tolkes på flere nivå. Mening kan bare forstås i lys av den sammenhengen vi studerer er en del av. Vi forstår delene i lys av helheten (Thaagard, 2009).

Fortolkning og forståelse ligger i bunn av den kvalitative tradisjonen i samfunnsvitenskapene. Mye av det de ønsker å forklare er meningsfulle fenomener, for eksempel atferdsmønstre, normer, regler, verdier, rollemønstre og lignende. En grunntanke i hermeneutikken er at vi alltid forstår noe på bakgrunn av visse forutsetninger eller fortolkninger. Disse bestemmer hva som er forståelig og uforståelig, og store deler av forskningsprosessen kan således oppfattes som en fortolkningsprosess (Gilje og Grimen, 1993).

Aadland (2004) sier at en forsker som baserer seg på hermeneutiske perspektiv ønsker å leve seg inn i menneskers opplevelsesverden i forsøk på å se saken innenfra. Dette er en prosess som kan veksle mellom å se helheten og å studere enkeltvis deler. Dette gjøres ved hjelp av en hermeneutisk sirkel, også kalt spiral, som er en prosess hvor man ved samspill og dialog går inn i ulike deler av en sak, får ny forforståelse, for så å komme nærmere konklusjonen eller forståelsen av det fenomen man studerer. Man kan veksle mellom teori og tolkning, refleksjon, opplevelse og praksis i lengre tid. Dette vil påvirke og utvikle vår egen forståelse av temaer og problemstillinger en står overfor. Figuren nedenfor viser hvordan denne prosessen også gjør seg gjeldende i selve forskningsprosessen, der jeg har med meg en forforståelse på bakgrunn av min yrkeserfaring og erfaring som fostermor, og der min søken etter teori som er relevant for mitt forskningstema også får innvirkning på hvordan jeg forstår det jeg studerer.

(Min forståelse av den hermeneutiske sirkel).

Målet for forskning må være å presentere det som gjerne betegnes som en tykk eller tett beskrivelse. Dette fordi jeg har vært opptatt av å få frem rike beskrivelser av deltakernes erfaringer. Dette inkluderer også utsagn om erfaringer, tanker og opplevelser, hvilke fortolkninger og refleksjoner vedkommende selv gir. I forståelsen av det informantene forteller vil også forskerens fortolkning spille inn. En tykk beskrivelse inneholder altså et meningsaspekt. Fortolkningens overbevisende kraft vil være knyttet til hvordan forskeren argumenterer for at nettopp denne fortolkningen er den rette. En god fortolkning er en fortolknings om treffer (Thaagard, 2009).

Det sentrale her er at all forskning kan beskrives som en hermeneutisk prosess. Når vi starter vår forskning med en problemstilling for å samle inn data til analyse, gjør vi det alltid med en forforståelse. Det er her viktig for forskeren å bli bevisst sin forforståelse, fordi forforståelsen kan forlede til at en ser den en forventer å se, eller at de spørsmålene en stiller i en intervjusituasjon ikke åpner opp for andre erfaringer eller andre forståelser enn det forskeren tror vil komme. Derfor er det viktig å bruke tid på å reflektere over sin egen forforståelse, og stille spørsmål ved den. Jeg vil gjøre nærmere rede for min forforståelse under punkt 4.3 i dette kapittelet. Johnsen et al (2009) peker på viktigheten av at forskeren forbereder seg på at empirien kan overraske og føre til ny innsikt.

4.2 Valg av metode

4.2.1 Kvalitative intervju

Ved valg av metode er det forskerens vitenskapsteoretiske forankring som har betydning for hva forskeren søker informasjon om og danner et utgangspunkt for den forståelsen forskeren utvikler (Thaagard, 2009:35).

Min teoretiske forankring er i Hermeneutikken, det nye barneperspektivet og resiliens. Målsettingen med teoriene er å oppnå en forståelse og gå i dybden på temaene for de biologiske barnas situasjonsbeskrivelser, hvordan de opplever sin livssituasjon og hvordan de forstår sine erfaringer med en oppvekst sammen med utfordrende fostersøsken (ibid).

Problemstillingen er også retningsgivende for hvilke personer som skal studeres og inkluderes i studien, samt metodevalg og hvordan analyser kan utføres. Problemstillingen gir et grunnlag for undersøkelsen, men den er ikke ferdig definert. Arbeidet med

problemstillingen blir en prosess som vil pågå gjennom hele forskningsprosjektet. Den vil påvirkes av de data som samles inn og hvordan analysen utføres (ibid).

For å få svar på min problemstilling ble det for meg riktig å bruke kvalitativ tilnærming. Den har som målsetting å forstå sosiale fenomener ut fra fylldige data som de personene eller situasjonene vi studerer.

I følge Thaagard (2009) er intervjuer særlig egnet for å få informasjon om hvordan informantene opplever og forstår seg selv og sine omgivelser. Ved individuelle intervju blir fokuset rettet mot det enkelte individ, og den enkeltes opplevelse og erfaringer knyttet til tema som tas opp i intervjuet.

Min hensikt i denne studien var, gjennom å intervju voksne biologiske barn til fosterforeldre, å bidra til økt kunnskap om deres erfaringer og opplevelser av det å vokse opp med fostersøsken med utfordrende atferd. Det ble nærliggende og naturlig å velge kvalitative intervju som en metode fordi det vil bidra til å få frem "barnas" egne fortellinger og erfaringer.

Det kvalitative forskningsintervju forsøker å forstå verden fra intervjupersonenes synspunkt, utfolde meningen i folks opplevelser, avdekke deres livsverden for å gi vitenskapelige forklaringer (Kvale, 2002: 12).

Kvalitativ forskning innebærer å utforske menneskelige prosesser eller problemer i en virkelig setting. Forskeren skal være åpen for hva deltakerne gjør og sier, og videre løfte deres perspektiv frem.

Intervjusituasjonen stiller allsidige krav til forskeren. I kvalitativ forskning er det viktig med nærhet og sensitivitet i forhold til informantene. Jeg som forsker har brukt meg selv som middel for å få informasjon. Jeg har satt meg grundig inn i temaene som ble tatt opp og om sosiale relasjoner. (Thaagard, 2009).

Jeg så det som hensiktsmessig å utarbeide en intervjuguide (Vedlegg 4) I følge Thaagard (2009) er den mest brukte fremgangsmåten i kvalitative intervjuer en delvis strukturert tilnærming, som jeg også valgte. De temaer som skal forskes på er hovedsakelig fastlagt på forhånd, men rekkefølgen på temaene bestemmes underveis. Forskeren får mulighet å følge informantens fortelling, men likevel få informasjon om de temaene som er fastlagt på

forhånd. Det er også viktig at forskeren er åpen for at informantene kan ta opp temaer som ikke var planlagt på forhånd. Ikke minst fordi gjennom å åpne opp for andre tema, kan forskeren vinne innsikt i andre aspekter knyttet til forskningstema, enn det som forskeren på bakgrunn av sin forforståelse forventer er sentrale momenter.

Det er også viktig å gå i dybden på de temaer som ble tatt opp og stille spørsmålene på en måte som inviterer informantene til å reflektere over temaet det blir spurt om, og gir fylldig svar. Det er viktig med gode oppfølgingsspørsmål og å benytte prober underveis i intervjuet for å vise interesse for det som blir sagt (Thagaard, 2009). Jeg var derfor bevisst på å ikke bli låst av min egen intervjuguide, samtidig som at jeg følte et behov for å ha en intervjuguide som skulle hjelpe meg å holde tråden gjennom intervjuet. Måten dette ble gjort på var å stille utdypende spørsmål, som eksempelvis "Kan du si noe mer om det?" og lignende spørsmål.

Da studiet er av en slik art at det behandler sensitive opplysninger, var det nødvendig å søke Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) om tilrådning til å gjennomføre studien. Det å få godkjenning til å gjennomføre undersøkelsen bidro også til trygghet i forhold til min egen rolle som forsker, da jeg ikke har gjort studier der jeg har innehatt en forskerrolle tidligere. Svar med tilrådning fra NSD fikk jeg i oktober 2011 (Veldegg 1).

4.3 Min forforståelse og forberedelse til studien

Jeg gikk selv inn i denne studien med min forforståelse, både ut fra min utdanning som sosionom, mine erfaringer fra barneverntjenesten og som fostermor med eget biologisk barn. Jeg har lest og ikke minst erfart at det er store utfordringer i å ha omsorg for fosterbarn med utfordrende atferd, spesielt når en har biologiske barn i hjemmet. Jeg tror dette har gitt meg en unik innsikt i de utfordringer biologiske barn og fosterforeldre vil møte i hverdagen.

For å øke min bevissthet rundt dette temaet har jeg hentet inn ulike innspill til min intervjuguide. Jeg har lest tidligere undersøkelser som er gjort blant biologiske barn i fosterhjem, jeg har hatt samtaler med andre fosterforeldre med biologiske barn og jeg har i tillegg vært i dialog med omsorgsavdelingen ved barneverntjenesten i Stavanger kommune. Dette gjorde jeg i forkant av utarbeidelsen av min intervjuguide for å kunne belyse temaet best mulig og forsøke å hindre at min forforståelse skulle styre empirien i en bestemt retning

som og dermed lukke for andre forståelser og perspektiver som gjør seg gjeldende blant mine informanter.

Samtidig vil min forforståelse også være med å styre valg av teori i min avhandling. Jeg har gjennom min erfaring som sosialarbeider vært opptatt av at det å vokse opp med fostersøsken med utfordrende atferd, der jeg er opptatt av at også de biologiske barna sitt perspektiv må ivaretas i arbeidet med fosterhjems plasseringer.

Det er viktig at avhandlingen leses i lys av dette. Jeg tror likevel at avhandlingen vil gi et riktig bilde av virkeligheten grunnet min bevissthet om min forforståelse og at min intervjuguide er utarbeidet med delvis strukturerte spørsmål og informantene gis mulighet til å ta opp spørsmål og tema som ikke er planlagt i forkant.

Når forskeren er innenfor miljøene det forskes i, får den et godt grunnlag for forståelse av de fenomenene som studeres. Erfaringene forskeren har fra miljøet er utgangspunkt for den forståelsen den kommer frem til. Tilknytningen til miljøet kan også føre til at en overser det som er forskjellig fra egne erfaringer. En blir da mindre åpen for nyanser i de situasjonene som beskrives. Det kan altså være både en styrke og en begrensning. Dette sammenfaller også med min forforståelse (Thagard, 2009;203).

4.4 Utvelgelse og rekruttering av informanter

Kvalitative studier baserer seg på bl.a. strategisk utvalg, der en velger informanter som har egenskaper eller kvalifikasjoner som er strategiske i fht problemstillingen og undersøkelsens teoretiske perspektiv. Det vil også være et tilgjengelighetsutvalg, der vi benytter oss av en seleksjonsmåte som sikrer oss et utvalg av personer som er villig til å være med i undersøkelsen. Kvalitative studier omhandler ofte personlige og til dels nærgående tema, noe som kan gjøre det vanskelig å finne informanter som er villig til å la seg studere (Thaagard, 2009:55-56).

Utvalgets størrelse vurderes i fht et metningspunkt. Når det kan synes som at en ikke får ytterligere forståelse av de fenomener en ønsker å studere, kan utvalget betraktes som tilstrekkelig stort. Antall informanter bør ikke være større enn at det er mulig å gjennomføre dyptpløyende analyser (ibid).

Ut fra det ovenforstående og tid jeg har til rådighet til min avhandling hadde jeg et ønske om å intervju 6-7 voksne biologiske "barn" i aldersgruppen 18-25 år. Noen av dem ville muligens bo hjemme og leve i lag med fostersøsken enda og andre kunne ha flyttet ut. Noen av intervjuene ville da være rent retroperspektiv. Disse informantene vil likevel ha personlige erfaringer som kan bidra til å belyse problemstillingen, og de vil kunne reflektere over hva som har vært og hvordan dette har påvirket dem videre i livet. Lever barna enda i situasjonen, kan intervjuene betegnes som både retroperspektiv og i perspektiv, at "her og nå" situasjonen vil være bidra til å belyse problemstillingen. I utgangspunktet hadde jeg et ønske om at de biologiske barna skulle ha bodd over lenger tid, minst 5 år, sammen med fostersøsken. Dette ble vanskelig å gjennomføre pga tilgjengeligheten på informanter. Jeg endte opp en botid sammen med fostersøsken på minimum 2 år. Dette vil likevel kunne beskrive barnas opplevelse av å bo sammen med fostersøsken med utfordrende atferd, selv om det muligens ikke vil kunne si så mye om i hvilken grad det har påvirket dem i deres egen utvikling. Jeg tenker likevel at også 2 år er lang tid når det er utfordrende atferd hos fosterbarna og at de daglig kan bli utsatt for stressede situasjoner med høyt konfliktnivå og uro i hjemmet.

Det kunne være problematisk å få adgang til de informantene jeg ønsker å finne. Jeg ønsket å bruke mine kontakter hos ulike barneverntjenester i regionen, fosterhjemsavdelingen til Bufetat og fosterhjemsforeningen i fylket for å få adgang til informantene. Jeg hadde fått positive tilbakemeldinger gjennom samtaler med enkelte saksbehandlere og hadde tro på at dette lot seg gjennomføre. En tid kunne det likevel se ut til at det ville bli vanskelig med å få informanter. Jeg fikk uttalelser av saksbehandlere som tilsa at det var vanskelig å finne disse informantene. Barna bodde ofte ikke så lenge med fostersøsken med utfordrende atferd. Fosterhjemmene ble ofte brutt pga fosterbarnets atferd gikk ut over de biologiske barna. Rekrutteringsarbeidet gikk også sent i en periode, men med hjelp av en god porsjon tålmodighet og tiden til rådighet fikk jeg totalt 8 informanter og jeg valgte å intervju dem alle.

Utvalget i denne studien består således av 8 informanter, 5 jenter og 3 gutter, som hadde hatt et eller flere fostersøsken over tid med utfordrende atferd. Alle informantene var mellom 18 og 25 år og var jevnt fordelt innenfor aldersgruppen.

Antall informanter vil ikke være representativt for å fullt ut beskrive eller forstå alles situasjon eller trekke årsak-virkning konklusjoner. Likevel vil deres erfaringer gi økt forståelse for hvordan det er å vokse opp med fostersøsken, og videre hvordan dette har påvirket disse barna på ulike vis.

4.5 Gjennomføring

Informantene ble kontaktet av saksbehandler i barneverntjenesten i forskjellige byer, som foretok en henvendelse gjennom barnas foreldre. Det ble sendt ut informasjonsbrev med svarskjema (Vedlegg 2) som måtte signeres og sendes til meg. De kunne alternativt ringe meg for avtale dersom de ønsket å være med i undersøkelsen.

Når informantene hadde gitt samtykke til å være med i undersøkelsen, avtalte jeg et tidspunkt for intervju med informantene om hvor og når de ønsker vi skulle foreta intervjuet. De kunne selv velge om det skulle være hjemme hos dem eller annet uforstyrret sted.

Selve datainnsamlingen startet opp i november 2011 til og med januar 2012. De fleste intervjuene ble foretatt i informantenes hjem eller foreldrenes hjem, et ble gjennomført på mitt kontor og et på en kafe etter informantens ønske. I det siste tilfellet var jeg oppmerksom på at vi likevel kunne snakke uforstyrret og at konfidensialiteten ble ivaretatt. Innledningsvis i intervjuene fikk informantene ytterligere informasjon om studien, der jeg også gikk inn på min rolle som forsker og en ytterligere presisering av taushetsplikten. Denne informasjonen var også gitt i informasjonsbrevet som informantene tidligere hadde mottatt. Det ble i oppstarten av hvert intervju informert om at deltakelse var frivillig og at de, om de ønsket det, når som helst kunne trekke seg fra intervjuet uten at det var nødvendig og begrunne et slikt valg. Før selve intervjuet begynte, ble informert samtykke undertegnet av informantene og en erklæring som gjaldt taushetsplikt og håndtering av opplysninger ble signert av meg (Vedlegg 3).

Det syntes å være noe blandet motivasjon for å delta i prosjektet blant informantene. Flere var veldig opptatt av viktigheten av å synliggjøre biologiske barn. De mente det hadde vært lite fokus på dette området. En av disse informantene mente også at det var viktig med tanke på opplæring og en mente det var viktig i forhold til bevisstgjøring av fosterforeldre. En informant synes det var interessant å finne ut hva jeg skulle spør om og ønsket selv å

reflektere over sin situasjon og det å bo med fosterbarn sammen med meg som forsker. Det var også de som ikke ga eksplisitt uttrykk for at det var viktig å forske på dette tema, men syntes likevel det var greit å være med i studien.

Hvert intervju varte fra 0,5 timer til 1,5 time. Selv om jeg benyttet intervjuguiden i intervjuet, var det informantene som i stor grad ledet samtalen. Mitt hovedinntrykk var at de var åpne og fortalte mye omkring sine erfaringer. Generelt sett var jentene mer åpne og fortellende enn guttene som ble intervjuet og de korteste intervjuene var blant guttene. Det var et tilsynelatende gjennomgående trekk at informantene ga uttrykk for et behov for å fortelle sin historie, og komme med deres opplevelse av å vokse opp med fostersøsken med utfordrende atferd.

Jeg som forsker vurderte det som viktig å skape trygghet i intervjusituasjonen, slik at informantene selv oppleve det som trygt å formidle sine erfaringer til meg som fremmed person. På forhånd hadde jeg tenkt på hvordan jeg skulle forholde meg, og om det å inneha en nøytral rolle kunne ha en innvirkning som bidro til usikkerhet. Jeg valgte å gi litt av mine egne erfaringer for å ufarliggjøre studien, men var likevel varsom med hvordan jeg gjorde dette slik at dette ikke skulle påvirke hvordan de svarte. Jeg utleverte ikke konkrete erfaringer om meg selv og min situasjon, men formidlet at jeg selv hadde kjennskap til tema gjennom at jeg også er fostermor. Hensikten var å trygge intervjusituasjon. Etersom jeg tenkte det kunne være vanskelige og personlige temaer som ble tatt opp i intervjusituasjonen, valgte jeg å gi støttende nikk og benyttet meg av prober underveis for å vise min interesse.

4.6 Lydbåndopptak

NSD hadde gitt meg tillatelse til å benytte lydbåndopptak under intervjuene. Jeg var spent på om informantene vill ha noen motforestillinger mot dette. Ved hvert intervju ble informantene spurt om tillatelse til å benytte lydbåndopptak, og informantene ble informert om hvordan jeg i etterkant ville håndtere opptaket. Alle informantene samtykket i å bruke opptaker, og ingen så ut til å la seg hefte ved det når intervjuet først var kommet i gang. Thaagard (2009) sier at fordelen ved å bruke lydbåndopptaker er at alt som sies, blir bevart og forskeren ikke trenger å sortere underveis i intervjuet. Hun sier også at det er fornuftig å kombinere lydbånd og notater og at notater fungerer som sikkerhet i tilfelle båndopptaker ikke skulle fungere. Likevel valgte jeg å ikke notere underveis. Jeg ønsket å vie min fulle

oppmerksomhet til informantene, og ha fokus både på den verbale og nonverbale kommunikasjonen.

En ulempe ved dette var at det enkelte steder i intervjuet ble snakket så lavt, at det etterpå var vanskelig å tyde det som egentlig ble sagt. Ved transkribering av intervjuene noterte jeg i teksten der det var vanskelig å høre, slik at jeg ved bearbeiding av dataene lett skulle se hvor det er min forståelse av hva som ble sagt som fremkommer i teksten.

Jeg har foretatt transkribering av intervjuene selv for å kunne notere ned refleksjoner og tanker som oppstod underveis i nedskrivningen av intervjuene. Det å transkribere selv bidro til å tidlig sette i gang med strukturerte analyseprosesser. Da jeg transkriberte skrev jeg ned alt som ble sagt, både av meg og informanten. Også ufullstendige setninger, pauser, latter og lignende ble formulert slik det ble uttalt i selve intervjuet.

En av utfordringene ved transkribering var at de fleste informantene pratet på dialekt. Jeg transkriberte likevel for det meste på bokmål. Jeg er selv oppvokst i dette distriktet og mener å være godt kjent med særegne ord og uttrykk fra der hvor informantene kom fra. Jeg valgte likevel å beholde de særegne ord og uttrykk i transkriberingen for å ikke miste dets betydning for informantenes opplevelser. Transkriberingen på bokmål handlet mest om mitt ønske å ivareta informantenes anonymitet dersom deres sitater skulle bli brukt i studiets sluttrapport.

4.7 Den konstant komperative analysemetoden

I analysedelen i min studie har jeg vært inspirert av den konstant komperative analysemetoden. Dette er en metodisk tilnærming innenfor Grounded theory, som er en induktiv tilnærming. Dette innebærer at forskeren prøver å legge tilside egne subjektive, individuelle teorier, for slik å la datamaterialet tale for seg uten forskerens egne perspektiver påvirke teorien som utvikles på grunnlag av materialet, også kalt epoche, å holde tilbake en vurdering. Det kreves her at vi betrakter ting på en annen måte, at vi virkelig ser det som utspiller seg foran oss. Vår forforståelse blir, i den grad det er mulig, satt til side og empirien blir sett på med et mest mulig åpent sinn (Moustakeas, 1994 i Postholm, 2010).

Dette kan synes å være i konflikt med det hermeneutiske vitenskapsperspektivet, der forforståelsen er sentra. Postholm (2010) hevder likevel at analysemetoden innenfor denne tilnærmingen også kan brukes innenfor alle kvalitative studier hvor koding og kategorisering

av datamaterialet blir vesentlig i analysearbeidet. Det er særskilt kodingen av det empiriske materialet som jeg har hentet inspirasjon fra den konstant komparative analysemetoden, og selve håndteringen av teksten – det empiriske materialet – kan fint sammenfalle med hermeneutikkens vektlegging av samspillet mellom helhet og del. Analysearbeidet i Grounded theory er inndelt i 3 kodingsfaser, åpen koding, aksial koding og selektiv koding (Strauss & Corbin, 1990 i Postholm, 2010). *Åpen koding* er når forskeren setter navn på og kategoriserer fenomener gjennom en intens og nøye gjennomgang av datamaterialet. Datamaterialet blir delt inn i deler og gitt en kode eller navn (ibid). Det blir stilt spørsmål med og sammenlignet mellom de ulike deler av materialet. På denne måten får hendelsene eller handlingene et navn som er representativt for fenomenet. Forsker kan ende opp med mange navn på fenomener i datamaterialet. Når de ulike fenomener er identifisert kan forskeren begynne å gruppere begrepene som de er klassifisert under. Denne prosessen kalles kategorisering. Grupper av begreper som dekker samme fenomen blir samlet (Stake, 1995). Ifølge Lincoln og Guba (1985) er det to kriterier for å opprette kategorier. De er at kategoriene skal gi relevant informasjon til studiet og stimulere leseren til å tenke ut over den informasjonen som presenteres og den må kunne stå alene slik at det er mulig å kunne tolke den i fravær av annen informasjon. Det viktigste er å gi kategorier navn slik at forsker kan huske og tenke rundt dette og for å kunne begynne å utvikle kategorien analytisk. Navnene på kategoriene vil sannsynligvis komme fra forskers teoribakgrunn eller gjennom ord og uttrykk forskningsdeltakerene selv anvender under intervjuet. En kan gjennomføre åpen koding ved å analysere linje for linje, hver enkelt setning eller dokumentet i sin helhet, en observasjon eller et intervju og spørre seg selv hva som ser ut til å skje her (Strauss & Corbin, 1999, 1998).

Det neste trinnet i analysedelen er *Aksial koding*. Det innebærer at kategorier blir relatert til sine subkategorier slik at forklaringene av fenomenet blir mer presis og fullstendig. Målet er å spesifisere en kategori ved hjelp av forhold som skaper den. De spesifikke trekkene er med på å utforme og presisere en kategori og de kalles derfor subkategorier. En må stille spørsmål om *når, hvorfor og under hvilke forhold* denne kategorien dukket opp. Disse spørsmålene vil få frem relasjonene mellom kategoriene og deres subkategorier (ibid).

Selektiv koding innebærer at forskeren skal forsøke å finne kjerne-kategorier og systematisk relatere den til de andre kategoriene. Disse kategoriene skal representere forskningens

hovedtema. Den skal med hjelp av noen få ord kunne forklare hva forskningen dreier seg om. Denne sentrale kategorien skal forbinde alle de andre kategoriene slik at de kan danne en helhet. Forskeren prøver her å utvikle begreper og modeller som skal være en hjelp til å forstå fenomenet. Til slutt skal forskeren skrive en helhetlig tekst eller fortelling som representerer forskningsfeltet med utgangspunkt i kjernekategoriene, hovedkategoriene og deres subkategorier. De ulike delene eller kategoriene blir ført sammen (ibid).

Den konstant komperative analysemetode kan virke mekanisk. Det er ikke ment at den skal oppfattes som en oppskrift, men å kunne være til hjelp for å håndtere store mengder datamateriale, selv om den ikke brukes i rendyrket form. Forskeren får noen rammer som den kan utforme innholdet i datamaterialet i. Forskeren må kunne vise selvstendighet og kreativitet i kategoriseringsfasen. Hver enkelt kvalitativ studie er unik og analyseprosessen må også foregå på en unik måte. Det kreves at forskeren er både kreativ og systematisk på samme tid (Patton, 2002 i Postholm, 2010).

4.8 Min analyseprosess

Med utgangspunkt i denne metoden og disse begrepene gikk jeg gjennom mitt transkriberte datamateriale for hver enkel informant for å strukturere og gruppere dataene. Jeg gikk gjennom datamaterialet flere ganger og kodet og kategoriserte. Jeg skrev ned stikkord eller koder som kunne si hva som ble sagt på høyre side av transkriberingen. Etter hvert som jeg så hva dataene inneholdt, noterte jeg navnene på de ulike kategoriene på venstre side av transkriberingen. I min transkribering brukte jeg brede marger for å kunne få plass til kodingen og kategoriseringen. Dataene ble samlet i bolker og deretter kodet og kategorisert. Denne prosessen foretok jeg flere ganger, noen koder og kategorier ble beholdt mens andre ble endret.

Jeg kom etter hvert frem til noen felles hovedkategorier for mitt materiale og samlet underkategorier under disse, det som kunne beskrive hovedkategoriene mine. Navnene på kategoriene er kommet til gjennom mitt teoretiske utgangspunkt og gjennom informantenes stemme, det ligger et element av analytisk generalisering i min analyse. De beskriver nødvendigvis ikke alles utsagn, men jeg mener å kunne si at de beskriver hovedessensen i informantenes beskrivelser. Det at mitt utvalg består av 8 biologiske barn, gjør det vanskelig å si at deres opplevelser er sammenfallende med andre barn som har vokst opp med fostersøsken. Det er heller ikke hensikten med studien. Likevel vil det informantene i denne

studien forteller, gi innsikt i hvordan det er å vokse opp med fostersøsken med utfordrende atferd kan oppleves for andre. Det handler således ikke om å generalisere til hva som gjør seg gjeldende for hele "populasjonen", men om en form for analytisk generalisering. En slik form for generaliseringen har til hensikt å reise spørsmål med om dette kan være gjeldende for flere, ikke å slå fast at "slik er det"(Schwandt, 1997).

I løpet av denne prosessen identifiserte jeg temaer eller kategorier som kunne beskrive mitt datamateriale. Jeg har også utført en god del analyse og tolkninger gjennom hele forskningsprosessen. Mine antakelser (min forforståelse) ble både bekreftet og avkreftet underveis i prosessen, fenomener jeg ikke hadde tenkt på viste seg også. Dataene som ble samlet inn var styrende for mitt valg av litteratur til videre lesing og mine teorier til å drøfte materialet med. Teorier jeg hadde lest og hatt som utgangspunkt for min forskning i forkant ble også forkastet underveis i forskningsprosessen. Dette kan forstås som den hermeneutiske spiral. Data og teori øver en stadig gjensidig påvirkning på hverandre og pågår helt til forskeren har funnet teori som er relevant for dens materiale (Postholm, 2010).

4.9 Reliabilitet og validitet

Reliabilitet og validitet er sentrale begreper i diskusjoner om forskningens troverdighet. Reliabilitet er en kritisk vurdering av prosjektet gir inntrykk av at forskningen er utført på en pålitelig og tillitsvekkende måte. Det blir stilt spørsmål om en annen forsker som anvender samme metode vil komme frem til samme resultat. Forskeren må gjøre rede for hvordan dataene er blitt utviklet i løpet av forskningsprosessen. Argumentasjonen må overbevise den kritiske leseren om kvaliteten på forskningen og verdien av resultatene. Vi kan styrke reliabiliteten med å gjøre forskningsprosessen så gjennomsiktig som mulig. Det kan vi gjøre med å gi en detaljert beskrivelse av forskningsstrategi og analysemetoder slik at forskningsprosessen kan vurderes trinn for trinn. Vi bør også beskrive det teoretiske ståstedet som representerer grunnlaget for våre tolkninger. (Silverman, 2006;282 i Thaagard, 2009;198-199)

Også lydbåndopptak vil kunne gi grunnlag for å utvikle data som er uavhengig av forskerens oppfatninger. Det bør gjøres rede for hva som er referat fra intervju samtaler og hva som er forskerens vurderinger eller notater (Thaagard, 2009).

Relasjonen til informanten kan også påvirke den informasjonen forskeren får, en bør derfor beskrive hvordan relasjonen til informantene har vært, om de var preget av åpenhet eller om forskeren har fått begrenset og overfladisk informasjon (ibid).

Validitet er knyttet først og fremst til tolkning av data. Er de tolkningene vi har kommet frem til gyldige i forhold til den virkeligheten vi har studert? Også validiteten kan styrkes med gjennomsiktighet. Forskeren må tydeliggjøre grunnlaget for fortolkninger ved å redegjøre for hvordan analysen gir grunnlag for de konklusjoner han kommer frem til. Forskeren kan gå kritisk gjennom analyseprosessen, evt en kollega kan kritisk vurdere analysene. En kan også prøve ut om alternative perspektiver kan gi en relevant forståelse. Verdien av egne tolkninger forsterkes ved å vise til at alternative tolkninger er mindre relevante. De tolkninger som presenteres skal være begrunnet. Forskeren skal spesifisere hvordan han kom frem til den forståelsen som prosjektet resulterer i. En må da gjøre rede for fremgangsmåter i prosjektet og relasjoner i feltet. Hvordan erfaringer fra prosjektet og relasjonene til informantene gir grunnlag for de konklusjonene han kommer frem til. Det er viktig å reflektere over sin posisjon under feltarbeidet/intervjuene (ibid).

Dette mener jeg har blitt forsøkt gjennomført gjort i min studie. Særlig min veileder har hatt en sentral rolle i å være kritisk i analyse arbeidet og i å utfordre meg på å være bevisst studiets gjennomsiktighet.

4.10 Etiske betraktninger

Det er viktig å vurdere de etiske implikasjonene ved å studere bestemte grupper. Hvilken betydning kan det ha å delta i forskning for grupper i særlig belastet situasjon? Dette avhenger av hvordan vi som forskere nærmer oss problemet. Det kan både oppleves som en støtte for informantene og det kan bidra til å forsterke situasjonen som allerede er problematisk. Temaet er også styrende, en må vurdere om det er etisk forsvarlig å forske på gjeldende tema og spørsmålene en ønsker å stille (Thaagard, 2009).

Målgruppen for denne studien er ikke en brukergruppe en i utgangspunktet tenker er sårbar. Jeg tenker at dette er voksne informanter med unike ressurser og at de vil synes det er positivt at de blir kontaktet for en slik undersøkelse. De har en unik kunnskap om det å vokse opp i med foreldre som også har rollen som fosterforeldre. En kan derfor anta at informantene kommer fra ressurssterke familie, ettersom foreldrene gjerne har vært

gjennom en godkjenningsprosess for å bli fosterforeldre. Samtidig har barna gjerne opplevd at fostersøsken har fått mye oppmerksomhet av foreldrene, av tilsynsfører og saksbehandlere i barnevernet, og at de derfor ser det å delta i forskningen min som en mulighet til å få frem sine meninger, å bli hørt?

Dersom intervjuet skulle forsterke en situasjon som allerede var problematisk og informantene fikk vansker med dette, ville jeg som erfaren sosialarbeider være trent på å håndtere eventuelle emosjonelle situasjoner om det skulle dukke opp. Jeg ville i en slik situasjon opptrådt støttende og ivaretagende overfor informantene, og avbryte intervjuet dersom det skulle være ønskelig av informanten. Jeg opplevde derimot ikke noe som skulle tilsi at informantene fikk vansker underveis i intervjuet. Intervjuene var preget både alvor og humor, men ingenting som vekket bekymringer.

Jeg som forsker hadde også et ansvar for å unngå at de som utforskes utsettes for skade eller alvorlige belastninger. En skal arbeide ut fra et grunnleggende prinsipp om respekt for menneskeverdet. Dette innebærer respekt for informantenes integritet, frihet og medbestemmelse. En skal søke å unngå at forskningen medfører negative konsekvenser for dem som deltar. Informasjon som er innhentet er blitt behandlet med varsomhet og deres integritet er beskyttet gjennom hele forskningsprosessen.

Det at jeg har jobbet i barneverntjenesten og har egne erfaringer med å være fostermor kan på et vis ha bidratt til at jeg lettere gikk inn i forskerrollen. Jeg har mulig raskere kunnet sirkle meg inn på sentrale og viktige spørsmål til informantene. Dette har derimot også gitt meg ekstra utfordringer med å ikke la min erfaring fra barneverntjenesten og som fostermor selv være preget av barnevernets og min rolle som fostermors tenkninger og tolkning. Det har derfor utfordret min forforståelse knyttet til hvordan biologiske barn har det i fosterhjemmene og hva som kan være utfordrende for dem. Jeg har forsøkt å identifisere de forhold som har påvirket meg og de prosesser jeg har vært gjennom var viktige for meg, og bidro til en bevisstgjøring i skillet mellom min rolle som sosialarbeider, fostermor og min rolle som forsker. Det har til tider vært svært vanskelig å unngå å dra med egne erfaringer, og særs min egen situasjon i hjemmet, med min rolle som fostermor og eget biologisk barn. Men jeg ser også at mine informanter har hver sin egen historie som ikke nødvendigvis er sammenfallende med egne erfaringer. Jeg mener likevel jeg har opplevd å kunne dra nytte

av min erfaring fra min utdanningsbakgrunn, som sosialarbeider og fostermor i dialogen med informanten.

Informantene fikk en grundig informasjon om studiets målsetting og fremgangsmåter, deltakelsen var frivillig og de har anledning til å trekke seg ut av studiet på et hvert stadium i forskningsprosessen. Prinsippet om informert samtykke er blitt ivaretatt. I transkriberingen av intervjuene, ble alle informantene gitt fiktive navn og av de som nevnte bosted eller utdannings- og eller arbeidsinstitusjon, ble dette prikket ut. Dette for å ivareta deres anonymitet i studiet.

Båndopptaker, samtykkeerklæringer av informanter, mailadresser og transkribering oppbevares nedlåst slik at det ikke er tilgjengelig for andre. Lydopptakene vil bli slettet etter oppgaven er ferdig.

4.11 Bakgrunnsinformasjon om informantene

Informantene hadde stor variasjon av alder da de fikk fostersøsken, alt fra en informant som ble født inn i hjemmet som allerede var fosterhjem, til å være 16 år da de fikk fostersøsken. De resterende informantene var 5/6 år, 6 år, 9 år, 10år, 12 år og 14 år.

Av informantene var det noen som var eldre enn fosterbarnet og noen som var yngre. Hos en informant var fosterbarnet 6 år eldre, en var 1 år eldre og en var 7 år eldre. Av informantene som var eldre enn fosterbarnet så var de 6-7 år eldre, 10 år eldre, 11 år eldre, 6-10 år eldre og 5-8 år. De to sistnevnte informantene hadde hatt flere perioder med fosterbarn og derfor et vidt aldersspenn på aldersforskjell.

Alle informantene har biologiske søsken, alt fra en til fem søsken, noen hadde eldre og noen yngre søsken, "hele og halve" søsken er tatt med. Noen ble søsken mens de allerede hadde fostersøsken. Noen hadde biologiske søsken som var utflyttet da foreldrene ble fosterforeldre.

Informantene hadde fra et til fem fostersøsken, men der en til to fostersøsken som har bodd i fosterhjemmet samtidig. Tre av informantene har hatt to og tre sett med fostersøsken. Den ene hadde først et fostersøsken men som etter kort tid ble flyttet, for deretter å få nytt fostersøsken. To av informantene hadde først to foster søsken, deretter et fostersøsken til og nå et siste fostersøsken som enda bo hos dem.

Det var tre av informantene bodde bort pga studier eller jobb og fem av informantene bodde fremdeles hjemme med foreldrene sine.

Det var fem av informantenes fostersøsken bodde fremdeles hos dem og tre av dem hadde ikke fostersøsken i dag.

Informantene har bodd fra 2 år (to informanter) til 13 år (en informant) sammen med fostersøsken. De andre hadde varierende antall år botid med fostersøsken.

4.12 BAKGRUNN TIL FOSTERFORELDRENE

I møtet med informantene ble det også spurt litt om bakgrunnen til deres foreldre/fosterforeldrene. Alle informantene hadde både mor og far. Informantenes foreldre hadde mye felles av utdanning og type arbeid.

Minst en av foreldrene til hver informant hadde bachelor innen helse- og sosialfag. Hvorav 10 av foreldrene hadde utdanning på høyskolenivå, med bachelor innen helse og sosialfag, eks. vernepleiere, barnevernspedagoger, sosionom og lærer. For tre av informantene hadde begge foreldrene en slik bakgrunn og fire av disse foreldrene jobbet selv i barneverntjenesten. De resterende 6 foreldrene hadde utdannelse innen andre fagområder.

Også tidligere forskning viser at relativt mange fosterforeldre har høyere utdanning. Utdanningsnivået blant fosterforeldre har, ifølge Havik (2007) økt de siste 10 år. Jeg kan derimot ikke finne noen undersøkelser som sier noe om type utdanning slik det kommer frem i min undersøkelse, hvor relativt mange av informantenes foreldre har helse- og sosialfaglig utdanningsbakgrunn.

5. HVA FORTELLER BARNA - ANALYSE

Problemstillingen for denne studien er: *Hvordan opplever biologiske barn det å vokse opp med fostersøsken med utfordrende atferd?* Hovedfokuset er således hvordan de har opplevd dette og hva dette har gjort med dem i dag.

I min analyseprosess kom jeg frem til 3 hovedkategorier som kan beskrive problemstillingen. Den første kategorien omhandler før informantene fikk fostersøsken, altså tiden frem mot at fosterbarnet flytter inn i familien. Denne kategorien har jeg kalt "Fra vanlig familie til fosterfamilie". Den andre kategorien knytter seg til oppveksten, og denne kategorien har jeg gitt betegnelsen "Å leve med fostersøsken med utfordrende atferd». Den siste kategorien handler om hvordan det er for informantene i dag, som unge voksne, og denne kategorien har jeg kalt: Den jeg er i dag – i lys av å ha vokst opp med fostersøsken. Inn under hver hovedkategori blir det igjen delt opp i underkategorier og koder (biologiske barns stemmer) innenfor kategoriene. Noen kategorier vil overlape hverandre noe da det kan være noe ugunstig å dele historien opp på denne måten. Jeg har gjennom analysearbeidet forsøkt å la informantene sin stemme være overordnet, slik at presentasjonen først og fremst løfter frem deres stemme.

5.1 Fra vanlig familie til fosterfamilie

Å få fostersøsken innebærer store endringer i familien, både for biologiske barn og foreldrene. Tidligere forskning har vist at biologiske barn har fått lite fokus i fosterhjemsomsorgen. Det at de biologiske barna er en viktig del av fosterhjemsomsorgen kommer tydelig frem i tidligere studier, - og i min studie. Teorier om Resiliens, det nye synet på barn og barnas deltakelse er sentralt i forståelsen av det informantene forteller. I det informantene forteller vil jeg trekke deltakelse og forberedelse i forkant av at familien skulle ta imot et fosterbarn, og hvilke endringer de opplevde dette medførte for familien.

Deltakelse i beslutningen om å bli fosterfamilie

Noe av det å gå fra en vanlig familie til en fosterfamilie handlet om å være deltakende i forkant av fosterhjems plasseringen. Alle mine informanter, med unntak av en, forteller at de var med i avgjørelsen om å bli fosterhjem på en eller annen måte. De som var yngst da fosterbarnet kom, og husker ikke så mye av tiden før fosterhjem, men mener likevel å huske at de pratet om dette med foreldrene sine. De barna som var eldre på plasseringstidspunktet hadde en klar og bevisst formening om det å bli fosterhjem.

En informant ønsket ikke at det siste fosterbarnet skulle komme til dem. Denne familien, hadde da allerede hatt to perioder med fosterbarn hvor han hadde samtykket til dette, først et søskenpar, deretter en fostersøster. En annen informant forteller at han allerede hadde fostersøsken da han ble født, og deltakelse i forkant var derfor ikke aktuelt for hans del.

Flere av informantene forteller at de i større eller mindre grad fikk delta i prosessen når de skulle bli fosterhjem. På spørsmål om de fikk være med å bestemme, uttalte noen av informantene seg slik:

De snakket liksom med oss om det, men det var jo de som bestemte og sånn. Husker jeg var bestemt på at de skulle ha en som var yngre enn den minste broren min liksom. (Astrid).

Ja, vi hadde et møte. Vi har alltid fått lov å være med å bestemme det, vi har hatt familiemøter. (Kristina).

Andre igjen husket ikke om de ble involvert i denne prosessen, eller var i mindre grad aktivt deltakende i prosessen, og uttalte seg som følger:

Jeg husker ikke så mye om det, men jeg er ganske sikker på at mor og far pratet med oss om det. Jeg husker jeg gledet meg veldig til å få en storesøster, hun var 13 år liksom. Tror jeg bare gledet meg til det. (Irene).

Vi var egentlig ikke så mye med i prosessen på konkret å bli fosterhjem, vi bare synes det høres greit ut, så ble det sånn. (Nina).

Informanten som ikke ble møtt på sitt ønske med det siste fosterbarnet uttalte seg slik på spørsmålet om han fikk være med å bestemme i forkant;

Ja, men ikke med han siste. Det var litt bob, bob, nå siste gang, [jeg] ville egentlig ikke det. (Truls).

Det kan synes som at de fleste av informantene opplever at de har fått være med å bestemme om de skulle få fostersøsken, men i varierende grad. Hovedtendensen er således at barna har vært subjekt og deltakende i beslutningen som ble tatt. Dette er også i tråd med FNs barnekonvensjon, Artikkel 12, punkt 1, som sier at:

”Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunktene i alle forhold som vedrører barnet, og gi barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med alder og modenhet”
(NOU:2000:12:71).

Det kan synes som at barnets utviklingsmessige forutsetninger har hatt betydning for graden av deltakelse. De informantene som var eldre og hadde forutsetninger for å forstå hva dette kunne innebære, husker tydelig at de var med i avgjørelsen, mens de som var yngre har vage minner om at det ble pratet om og at de synes det var greit.

Forberedelse til å få fostersøskene

Å få et fostersøskene kan videre innebære store endringer i og for familien og vil kreve forberedelse, både av praktisk art, men også mentalt. Praktisk forberedelse kan handle om praktiske spørsmål som hvor fosterbarna skal ha sitt rom, hva det trenger og hva familien kan forvente seg når fosterbarnet kommer. Forberedelse av mer mental karakter kan handle om hvilke endringer det å få et fostersøskene kan eller vil innebære, og hvilke utfordringer og muligheter dette kan medføre.

Jeg vil her si noe om hvordan informantene opplever at de ble forberedt til å få fostersøskene i forkant av plasseringene.

Informantene forteller at de i varierende grad ble forberedt på å få fostersøskene, noen husker ikke noe av tiden før fosterbarnet kom, noen mener det var lite forberedelse, mens andre ble noe forberedt. Noen av informantenes utsagn illustrerer dette på spørsmålet om de ble forberedt på å få fostersøskene.

Det var veldig lite forberedelse før plassering, veldig lite, veldig lite. Jeg har tatt det opp med Bufetat at hele familien må forberedes som en familie, og ikke bare foreldrene. Jeg husker jeg sa til mor at jeg og vil ha en å snakke med og få forklaring på hva som skal skje, endringer og hvor viktig det er å ha noen til å prate med. Det var veldig lite på den tiden og det hadde vært bra å hatt noen å prate med. (Nina)

Når vi bestemte oss for å bli fosterfamilie, så stod vi på venteliste til vi fikk guttene. Men vi hadde besøksbarn før det, hun skulle være hos oss en gang i måneden, men så var hun der. Moren ble syk og jenta bodde hos oss i to uker. Hun hadde eget rom og

alt hun trengte her, jeg var 9 eller 10 år, husker ikke helt. Så jeg visste jo hvordan det var på en måte, en anelse om hva det var at et barn plutselig kom. Men jeg kjente ingen andre som var fosterfamilier da, ante ikke hva det var da. Må nå kjenner jeg jo mye flere familier som er fosterhjem. (Kristina)

Mamma og de gikk på kurs å sånn og jeg var med en gang for å få informasjon å sånn. De i barnevernet snakket jo med oss, eh, for min del var det greit for jeg forstod såpass mye for jeg var jo 16 år, det var vel greit egentlig. (Silje)

Noen av forberedelsene handler om hvilken informasjon om fosterbarnet og dets historie det biologiske barnet får tilgang til. Informantene forteller at de i svært varierende grad har fått informasjon om fosterbarnet i forkant av plasseringene. De som var yngst da fosterbarnet kom fikk lite eller ingen informasjon. For noen så kom informasjonen underveis og for de som var eldst da fosterbarnet kom, opplever å ha fått mye informasjon før plassering. Noen av informantenes utsagn illustrerer dette:

Vi visste veldig lite om barna før plassering for de ble akutt plassert og det gikk veldig fort. Visste ingenting. Hadde foreldrene mine visst hva som var med barna, diagnoser og hvor krevende det kom til å bli så hadde det ikke vært lett å si ja. Men de må ta de utfordringer som kommer. (Nina).

Nei, men med han siste så kom det etter hvert når vi begynte å kjenne han. Han var egentlig veldig snill sa de, men så kom det frem etter hvert. (Truls).

Disse to utsagnene illustrerer noe som kan synes å være ganske vanlig i fosterhjems plasseringer. Av og til må fosterbarna akutt plasseres pga barnets hjemmesituasjon, andre ganger har ikke barna vært utredet i forkant av plasseringen og dermed har også barnevernet lite kjennskap til barnet i forkant. Hvor mye informasjon barneverntjenesten har om barnet, vil variere med barnets alder, hvor lenge de har vært i kontakt med familien deres og hva slags kartlegging eller utredning som er gjort i forkant av plasseringen (Havik, 2007).

De neste utsagnene illustrerer en gradvis og alderstilpasset informasjon til biologiske barn fra foreldrenes side. Men også at fosterbarna blir formidlere av informasjon gjennom at de

forteller mye til biologiske barn om sin situasjon, noe som ikke alltid lar seg styre og ikke nødvendigvis er alderstilpasset.

Nei, husker ikke så mye. Etter hvert har vi fått vite mer ting, etter som vi ble eldre. Hun har fortalt selv mye til dem. Det var nok en fordel at de var større når de fikk vite noe om henne. (Irene).

Med de to første så husker jeg at mamma sa det var fordi de ikke hadde pusset tenner og gikk med jenteklær i barnehagen. Med neste fosterbarn fikk jeg vite ganske mye, men med han som bor hos oss nå så vet jeg vel like mye som mamma og pappa vet, det er jo fordi jeg er voksen nok til å forstå det. Med det ene fosterbarnet fikk jeg vite at det var noe med narkotika, jeg fikk vite ting fra andre fordi noen jeg kjente hadde gått i klassen med henne. Jenta snakket og mye om det hele tiden. (Kristina).

Flere av informantene etterlyser mer informasjon om hva de kan forvente i forhold til endringer i hjemmet og om fosterbarna, i forkant av at de skulle få fostersøsken. De som føler de har fått en del informasjon er først og fremst de som var ganske store da fosterbarnet kom til dem, men også blant disse var det noen som ønsket mer informasjon om fosterbarnet. Flere ser og viktigheten av alderstilpasset informasjon før barnet skulle komme, og i deres erfaringer ligger det også at det ikke bare er fosterforeldrene som «gjør jobben som fosterfamilie», men at det å bli fosterfamilie er et oppdrag for hele familien. Informantenes utsagn illustrerer dette:

Jeg har alltid sagt at det er viktig å se på fosterfamilien som en familie, ta godt vare på og snakk med de biologiske barna også. Det er ikke bare fosterforeldre som gjør jobben, men hele familien, gi mer informasjon, la oss få snakke med fagfolk og bli sett av dem. Må ha fokus på alle, hele familien gjør arbeidet. Det er så viktig. Det er blitt litt sånn at fosterforeldrene blir i rampelyset og vi bare er der. (Nina).

Akkurat det å....., det er viktig å få vite om problemene til barnet dersom de vet det ved plassering. Informer om det de vet, viktig med oppfølging og evt. utredning dersom det går. Men det er jo ikke lett det heller dersom barnevernet ikke vet det da. (Silje).

Det er viktig med informasjon om hva det innebærer, at de skal bo lenge, bli en del av familien for å vite hva de skal forvente og hvor velkommen de skal være. At det blir slik at de vet hva de skal forholde seg til. (Astrid).

Flere av informantene etterlyste mer informasjon om fosterbarna i forkant av plasseringene, men også alderstilpasset informasjon. Noen uttrykte også at de ettersom de ble eldre fikk informasjon om barnet som de var glad de ikke fikk vite da de var mindre. Dette viser at det vil være viktig å tilpasse informasjonen barnets alder og modenhet.

Endringer i hverdagen - struktur og rutiner

Det og få fostersøsken kan innebære store endringer i hverdagen til barna som allerede er i familien. Både i forhold til størrelse av familien, roller, relasjoner, tilgjengelighet til foreldre, dagligdagse gjøremål osv. På spørsmål om hvilke endringer de opplevde i overgangen fra vanlig familie til fosterfamilie, svarte de fleste informanter at det ble mer liv og uro i huset og noen av informantene uttalte følgende:

Det ble mer krangling i huset, he, he.... Hvis jeg skulle huske noe av akkurat det. Eh, jeg synes, eh, jeg kunne høre de kranglet nede og kunne ikke fordra at de kranglet. (Irene).

Eh, mmmm, som sagt alt skjedde så fort. For å være ærlig så kan jeg huske veldig lite fra perioden før de flyttet inn. Når jeg tenker tilbake på disse 9 årene før så er det vanskelig å huske. Det har alltid vært mange mennesker i huset, da jeg vokste opp med flere halvsøsken, vi gikk ikke fra å være fra 2 til 4 barn. Det har liksom vært en naturlig overgang med 2 søsken, men det var forandringer og mange utfordringer. I begynnelsen da hadde vi folk med video hjemme hos oss som skulle filme måltider og da var det som å være med i en dokumentarfilm og sånn, he, he, he. (Nina).

Jeg skulle ønske vi hadde bedre tid som normalfamilie før det skjedde, at det varte lenger enn det gjorde, det gikk så fort og vi fikk ikke tid til å forberede oss til endringene. Absolutt og spesielt for han minste bror min. Han ville kanskje forstått mer og ikke følt han ble erstattet. (Nina).

Jeg husker ikke så mye hvordan det var før, alltid hatt barn i huset, husker ikke fra før vi fikk fosterbarn. Men meg synes det var veldig greit å være besøkshjem først, før vi

ble fosterhjem, en grei overgang tror jeg. Spesielt med de to første så var det veldig annerledes og de fleste tok veldig mye plass, men jeg husker ikke før. I de tidene vi ikke har hatt fosterbarn så har vi hatt besøksbarn. (Kristina).

Informantene hadde en felles oppfatning av at det ikke ble vesentlige endringer i regler og rutiner for dem i hjemmet, etter at fosterbarna flyttet inn hos dem, og viste en forståelse for at fosterbarna trengte tydeligere og klarere regler enn hva dem selv gjorde.

Informantene forteller om mer liv, uro og kranling i hjemmet, der flere opplevde at fosterbarna har tatt mye plass.

Det å få fosterbarn i familien er et stort ansvar for fosterforeldrene. De fleste barna, særskilt de med utfordrende atferd, trenger mye av fosterforeldrenes tid og oppmerksomhet. I følge Bunkholdt (2005) kan fosterbarnas store omsorg- og oppmerksomhetsbehov kan innebære at familien ikke lenger kan gjøre de aktiviteter som de har gjort tidligere, enten fordi at fosterbarna ikke mestrer det eller motsetter seg dette. Det kan og være at familien er blitt så stor at det blir vanskelig å gjennomføre praktisk (ibid).

Informantene jeg har intervjuet, opplever alle sammen at de har fått fortsette med aktiviteter og andre daglige gjøremål som før. På spørsmål om det har vært endringer i fht daglige gjøremål og aktiviteter forteller noen av informantene følgende:

Nei.... Eneste jeg opplevde var at vi måtte være mer tilstede, ikke sånn at jeg måtte slutte på ting. Jeg har ikke opplevd at jeg måtte kutte ut på ting. (Nina).

Nei, vi gikk på håndball og fotball begge to og var med på turneringer og alt sånn i Kristiansand å sånn. Han pleide å oppføre seg å sånn da. Mor og far var med husker jeg. (Per).

Jeg har ikke noe spesielt der. Det ble ikke noen begrensninger i fht utflukter, vi hadde stor bil fra før. Men det har jo påvirket liksom... Når det blir mye masing kjenner jeg at det blir litt mye imellom. Sier jeg må gå da, for jeg orker ikke mer. Setter grenser for meg selv.(Astrid).

For å få en mer utfyllende beskrivelse av eventuelle endringer fra å være en vanlig familie til fosterfamilie, spurte jeg informantene om fosterhjems plasseringen fikk noen innvirkning på

familien eller barnas nettverk. Flere av informantene forteller om endringer i nettverket til både familien og seg selv, både positive og negative endringer:

Vi har kommet i kontakt med andre fosterfamilier som vi har vært mye på hytteturer med. De hadde og egne barn som jeg har blitt veldig gode venner med. (Truls).

Vi har alltid hatt mye familie og han har blitt en del av det på en måte, storfamilien som har vært veldig greit. Ikke noen endringer i nettverket, men jeg vet jo at noen reagerer litt på grunn av mye bråk, han er kanskje litt vanskelig å ha med å gjøre, og vi har fått beskjed om å ikke besøke dem så mye en stund. Men dette er voksne som har snakket med mor og far om. Det er forståelig, men det er litt sårt og, eller litt sånn. Føler ikke det har blitt endringer for meg. (Astrid).

Ja, det forandret seg veldig, spesielt for mamma og pappa. Det var mange som ikke forstod hvorfor og mange tenkte at de gjorde det for pengene og ikke helt skjønnte hva som var vits med det. Mine venner reagerte og dersom de kjeftet på dem og da reagerte deres foreldre på det. Så jeg tror det er spesielt for mamma og pappa tror jeg, men ikke for meg. Jeg har de samme vennene som på skolen egentlig, og de nye vennene jeg har fått, nei, jeg har holdt dem litt utenfor tror jeg, hvertfall når det har vært vanskelig eller tøffe tider hjemme. Vi har jo hytte som jeg har tatt med venner til dersom jeg ville slappe av og ha fred når jeg ble eldre, he, he, he. Så min sosiale sirkel har ikke forandret seg. (Kristina).

Jeg merker i det store bildet så har nye venner kommet og det er gamle venner det ikke er noe kontakt med lenger. Men, eh, vi blir kanskje mindre invitert når vi er så mange. (Kristina).

Tre av informantene har ikke svart på spørsmålet og en opplevde nettverket som før. En av opplevde et økt nettverk med. Han har fått flere gode venner som selv har fostersøsken og som har mye til felles erfaringer som kan deles og reflekteres over.

Et par av informantene har forteller om negative endringer i foreldrene sitt nettverket. De har opplevd å bli mindre invitert når de er så mange eller fordi det er mye bråk, noe som kan synes å ha vært sårt for dem. Informantene sier lite om barnas relasjoner til tapt nettverk, men dersom dette var nære relasjoner for dem kan det også ha vært et tap også for

informantene. En informant forteller at hun har holdt sine venner litt utenfor og unngått å involvere dem når det har vært vanskelige eller tøffe tider hjemme. Hun har opplevd at hennes venner reagerte på grensesetting og foreldres kjefting på fosterbarna. Hun har følt at hennes venner ikke har forstått hvorfor. Det har derfor vært lettere for henne å holde dem utenfor og har i stedet gjort noe med sin egen situasjon med å oppsøke og gjøre noe sosialt sammen med venner utenfor den vanskelige situasjonen i hjemmet.

5.2 Å leve med fostersøsken med utfordrende atferd

Undersøkelser som er gjort tidligere viser at det å vokse opp med fostersøsken med utfordrende atferd kan oppleves som ugreit for biologiske barn. Når fosterbarna har en atferd som er preget av uro og konflikter eller har vansker for å knytte relasjoner, kan det bli problematisk i integrere dem i familien (Part, 1993, Höjer og Nordenfors, 2006).

Flere tema kom frem da informantene fortalte om det å leve med fostersøsken som hadde utfordrende atferd. For det første var atferden i seg selv et tema og hvordan atferden utartet seg. Det var også noen av informantene som ikke opplevde fosterbarnas atferd som problematisk for sin egen del. Andre tema som kom frem under intervjuene var at barna opplevde at fosterbarna tok stor plass i familien, deres følelser for fosterbarna, barnas opplevelse av å bli ivaretatt av egne foreldre, foreldrenes rolle og mestring som fosterforeldre. Barnevernstjenesten og deres rolle ble også trukket frem som et viktig tema. Videre

5.2.1 Forståelse av fosterbarnas atferd

«Vi kunne ikke ha vanlige måltider lenger»

Informantene beskrivelser knyttet til fosterbarnas atferd har flere fellestrekk, selv om fosterbarnas situasjon med hensyn til diagnoser og behov kan være forskjellig.

Informantene beskriver atferd som at fosterbarnet er fraværende, sen i utvikling, dårlig fungerende, lager lyder og sier rare ting, anfall med sinne og fysisk utagering med kloring og sparring, hyling og skriking. Konflikter er et gjennomgående tema, men også utfordrende atferd knyttet til rus, rømning, og selvskading.

Flere av informantene beskrev opptil flere av disse atferdene hos samme fosterbarn eller hos begge fosterbarna for dem som hadde flere barn boende hos seg. Alle hadde til felles at det var mye krangling og konflikter hos alle fosterbarna. Tre av informantene forteller at

barna har diagnoser som Autisme, Aspergers og/eller Tilknytningsvansker. Tre av informantene forteller at fosterbarna er under utredning for diagnostisering.

På spørsmål om hvordan det var å være barn og ha fostersøsken med utfordrende atferd, uttrykte noen av informantene det slik: .

Det var ganske hardt med konflikter. Vi var vant med å ha vanlige måltid hjemme, men det ble vanskelig. Vi kunne ikke ha vanlige måltider lenger. Han satt og skrek, løp rundt når han ble sint og hun ville ikke spise noe ting (Nina).

Dersom gutten blir sint så klorer han og blir aggressiv og kan gå til angrep på de i nærheten. Jenta kan stå og hyle og når de blir sinte på likt så blir det veldig sånn... (Nina).

Gutten hadde daglige utbrudd de første 2 årene. Husker; 'åh, kan de ikke bare flytte hjem igjen. Vi hadde jo lyst å kose oss å reise på ferie. Jenta stod bare inne å hylte og skrek i Campingvogna og vi ville jo bare kose oss. Alle de rundt begynte å lure på hva som foregikk, det og var litt sånn... men det var som sagt de første årene. Men sånn er det ikke nå da, alt tar sin tid og har sin pris. Så rart å tenke tilbake på den tiden, det er så lenge siden. Det var definitivt ikke et normalt rolig måltid, det var det ikke. Det var det som var den største utfordringen hver dag (Nina).

Hm, jeg tror jeg kan påstå jeg har vært ganske moden for alderen og ikke gjort så mye galt oppover årene. Mens hun har gjort mange rare ting, eh, vært umoden og gjort ting jeg aldri hadde funnet på å ha gjort hvertfall. Hun har ikke alvorlig atferdsproblem liksom, men bare ting hun ikke har lært i oppveksten, sånn sosiale ting, for eksempel med sånne ting vi ikke kan si å sånn. Når hun var sint kunne de krangle. Jeg blir bare sur og sånn, mens hun smelte med dørene å sånn. Ellers mye blid og herlig jente. Jeg har jo kunnet krangle jeg og liksom. Hun har og hoppet fra 2 etg fra huset.... (Irene).

En del av informantene knytter atferden til umodenhet og sen utvikling hos fosterbarnet, slik disse uttrykker det:

Mmm, ja, han var veldig sånn liten, ikke i kroppen men, han kunne ikke snakke da han kom, han hadde ikke ord på ting. Når vi sa han skulle ta på sko, så visste han ikke hva

det var å ta på sko. Husker han nektet å spise mat, ville bare ha pølser i brød eller pizza, ellers så ville han ikke spise. Men mor var bestemt så han måtte, hun ga seg ikke da, 'nei nå spiser du opp' sa hun. Han har alltid hatt litt sånn småutbrudd og litt sånne ting kan du si, det har han alltid hatt. Litt sånn grining henger med enda. Han har asperger syndrom da, han har fått påvist dette. Etter det så har det hjulpet litt på en måte, fordi, de har hatt aspergergruppe i klassen og de har lært litt om hva som kan være vanskelig for dem. (Astrid).

Han er ganske umoden, kan tenke meg han oppfører seg som en på 3 og han er 10, så det er ganske spesielt, stor forskjell. Han blir fort sint. Det er ting han gjør galt og lærer aldri, han bare fortsetter med det han gjør. Det er ganske frustrerende. (Truls).

Psykologer sier hun har en atferd på 3-4 års stadiet på flere ting. [Det er]mye følelsemessig som hun ikke har fått ut og i begynnelsen kunne hun ikke sitte på fanget som vanlige barn gjør. Liksom veldig sånn.... (Silje).

Selv om det kan synes å være mange fellestrekk i atferden som informantene beskriver, kommer det også frem at fosterbarna kan være veldig forskjellige, slik Kristina uttrykker det:

Det har vært veldig forskjellig fra fosterbarn til fosterbarn, ikke noe likt. Skulle tro at fosterbarn var fosterbarn, men det er ikke sånn. De to første var søsken, men veldig forskjellige. Men de løy veldig mye, det gjør de alle, de lyver om alt, de er redde for å havne i knipe. De lyver om det de ikke trenger å lyve om. De to første var veldig grådige og hadde lite bordskikk (Kristina).

Dette viser noen av utfordringene disse informantene har erfart, og utsagnene viser at det kan være store utfordringer som preger biologiske barns hverdag. Informantene uttrykker også hva disse situasjonene gjorde med dem i forhold til sine venner, og at de til tider var flau over de situasjoner som utspilte seg hjemme:

*Det var mange ganger veldig **flaut** når de stod nede og skrek og hylte. Det var noen ganger jeg ikke kunne ta inn venninner når de kom på besøk. Jeg vurderte om jeg kunne etter hvordan situasjonen hjemme var. (Nina).*

*Med jenta så ble jeg **flau**. Av og til så gikk jeg opp til mamma og sa at jeg kan ikke være der nede, kan du få henne bort. Fra jeg var 12-15 eller 16 år så hadde jeg ikke så*

mye venner hjemme for det var som det var. Jeg hadde lært at de ikke forstod det, visste at de ikke ville forstå og bare unngikk det, jeg gadd ikke gå inn i det og bli irritert. (Kristina).

*Nei, eh, jeg løp på rommet og lukket døren, **gjemte meg vekk!** Jeg tok og en pute og holdt for ørene. (Per).*

Samtidig kommer det frem i data materiale at flere av informantene viser en forståelse for fosterbarnets atferd, som følgende utsagn viser:

«Jeg forstår at det ikke er lett for han og at han utagerer» (Kristina).

Noen av informantene var opptatt av at det ikke var noe spesielt med fosterbarnets atferd, og mente at det var som å ha vanlige søsken. På spørsmål om de kunne si noe om fosterbarnas atferd og hvordan det var å være barn når de hadde fostersøsken svarte de med følgende:

De første var det ikke noe med, det gikk veldig greit. Det var normalt da, normal fosterfamilie (Truls).

Nei, jeg tror det var ganske likt. De kunne hjelpe meg med ditt og datt, vi kunne lekesloss og de tullet med meg og jeg tullet med ham. Jeg merket ikke noe forskjell (Per).

Det var som alle andre altså, tror jeg, følte mer at andre ikke alltid er normale, ikke noe spesielt. Det var en i klassen min som oppfører seg mindre godt, så. nei, ikke noe annerledes. Nei, eh..., det var bror min liksom. (Terje).

Jeg undret meg ut fra dette og min forforståelse og spurte litt mer etter om det var noen konflikter i fht. måltider eller med det å stå opp, om de fikk fred til lekser og lignende.

Informantene svarte da som følger:

He, he, nei, det var meg som ikke ville spise, nei det var ikke noe spesielt. Nei, det var litt krancling å sånn, men ikke mer enn vanlig tror jeg, det kan være i fht til alle tror jeg, det var ikke noe spesielt. (Terje).

Nei, det var sikker han som ikke fikk fred da han var hjemme, så... (Per).

Det kan synes som at dette var en normalsituasjon for disse barna. De har ikke opplevd det som annerledes å vokse opp med fostersøsken, der de gjerne har sett andres og egen atferd som vel så utfordrende som fosterbarnas. Det kan og være mulig at foreldrene har vært gode på å lage en normal familiesituasjon for barna og skjermet dem for utfordringene de ellers måtte ha i dagliglivet.

Å ta plass

Et av temaene som kom frem i forhold til hvordan de opplevde å vokse opp med fosterbarn som hadde utfordrende atferd, var at de tok mye plass i familien og at det har krevd mye av dem.

Det var to av informantene opplevde at fosterbarna tok noens plass i familien, enten det være sin egen plass eller yngre søskens. De beskriver følgende:

Den personen jeg tror det har vært vanskeligst for er broren min, han fikk mest oppmerksomhet før og så kom de to inn og jeg tror det har vært tøft for ham. Det var veldig sånn... Noen tok hans plass. Jeg var 9 år, jeg merket det ikke sånn. Det var tøft for ham det første året, han var mindre og visste ikke helt. Han var 5 år da (Nina).

Jo, hun jenta som var her, jeg hadde nettopp fått kjæreste, jeg likte ikke det, hun hadde jeg vanskelig med å akseptere i familien. Hun klengete på kjæresten min, flørtet og klengete på ham og vennene mine. Hun sa hun var superglad i meg og sånn, men jeg fikk helt nok. Åh..., hun spiste oss opp. Når hun var her tok hun veldig stor plass i forhold til guttene, og hun tok min plass (Astrid).

Informantene beskriver alle en varierende og utfordrende atferd. Flere av dem er tydelige på at dette har krevd mye av dem også som familie og det har vært store omstillinger for dem. De beskriver følgende:

Jeg følte mange ganger at de ga alt de hadde til dem, de måtte være de perfekte fosterforeldre for dem, for de tok inn disse barna, at de alltid måtte være perfekte, hvertfall de to første årene. Det kom jo fagfolk hele tiden og skulle fortelle hvordan det går, at de ville gi godt inntrykk (Nina).

Foreldrene er mye frustrerte over når fosterbarna gjør noe galt, tror det går mer ut over dem enn med oss. Det har vært annerledes stemning i huset og de har vært

ganske oppgitte på grunn av fosterbarna. Det har vært mye fosterhjemssnakk etter at de kom...(Kristina).

Tenker i forhold til foreldrene, det har jo krevd mer av dem. Jeg merker hvor slitne de er og jeg føler jeg må ta litt mer ansvar og føler jeg må hjelpe til litt. (Astrid).

Broren min var greiere kan jeg si, jeg kunne si ifra til ham. Fosterbror var mer stor i kjeften, men det var ikke noe sånn alvorlig. Mer styr mot mor og far med krangling og kjefting og sånn. Husker ikke hva det var men det var sånn unødvendig. Forstod ikke at han gadd. Tenkte sånn at du gidder å prøve deg, det har jeg prøvd og det hjelper ikke (Terje).

Utsagnene viser at barna og familiene står i situasjoner som krever mye tanker, oppmerksomhet som kan tære på hele familien. Noen barn opplever at fosterbarna har tatt deres plass, og at foreldre har gitt mye av oppmerksomheten til fosterbarna, og noen av informantene trekker også frem slitne foreldrene synes å ha vært og dermed har påtatt seg ansvar i hjemmet.

Det at fosterbarna har tatt deres plass og foreldre har gitt all oppmerksomhet til fosterbarna forteller noe om i hvilken grad foreldrene har vært tilgjengelige for egne barn. Dette sammenfaller også med tidligere undersøkelser, Höjer og Nordenfors (2006) hvor det fremkommer at fosterforeldrenes egne barn får mindre tid og oppmerksomhet enn de ellers vill fått, samt fosterforeldre selv opplever det er en utfordring å få nok tid til egne barn.

Relasjon og følelser knyttet til fostersøsken

Under temaet å vokse opp med fosterbarn med utfordrende atferd ble også informantenes følelser overfor fosterbarna sentralt. De beskriver sine bekymringer, at de er stolte av og glad i sine fostersøsken. Utsagnene her illustrerer noe av dette:

*Det har vært situasjoner hvor hun fortalte at mor heiv en sko, og at far slo henne. Det har vært **herteskjærende å høre** at hun har opplevd det, at hun var så liten. Jeg visste at politi og barnevern hadde vært involvert (Nina).*

*Jeg opplever det som veldig **uvirkelig** at de kan gjøre sånn mot egne barn (Silje).*

*Eh, mmm, jeg synes det var dumt de kjeftet på henne å synes **synd på** henne tror jeg. Husker det alltid var dumt, ja, årrr... Husker spesielt en gang jeg stod opp igjen da jeg hørte de kranglet nede [...] Jeg har aldri vært flau over å ha fostersøster. Men, eh, noen ganger tenker jeg: Hvorfor gjorde hun det? Det har bare vært sånn. Hun har jo vært hos oss så lenge og er akkurat som søster min uansett (Irene).*

*Men det er **trist**, de skulle vært tatt mye før. Det er rart med hvor viktig de første årene er liksom [...] Han har jo på en måte alltid vært litt liten, jeg er på en måte **stolt** av ham og. Han er jo flink til mye og, han er veldig kjapp i hodet og typisk med spill så klarer han det langt over alder, nærmere sånn 20 års grense. Han har mye positivt og da (Astrid).*

*Men jenta snakket jo mye om det. Jeg husker en gang hun gråt og da kjente jeg det stakk litt og **jeg fikk vondt** av henne. Men egentlig har jeg ikke skjønt det for det har vært så uvirkelig, som om det er på tv. Det er sånn vi ser på film liksom. Jeg forstår mye mer nå [...] Jeg merker jo at ting har forandret seg, at de har blitt litt mer **like meg** og bror min (Kristina).*

Det kommer også frem utsagn som tilsier at de er glade i og stolte av fosterbarna, og utsagnene forteller noe om deres relasjoner til fosterbarna. Flere av informantene inkluderer fosterbarna som sine egne søsken.

Et av temaene jeg ønsket å vite mer om var hvilke relasjoner informantene hadde til sine fostersøsken under oppveksten. Alle som deltok i min undersøkelse, opplevde å ha en vanlig søskenrelasjon til deres fostersøsken i oppveksten.

Min relasjon, eh, mmm, tenker på dem som vanlige søsken, det tok kort tid å finne seg til rette hjemme og det var en rask prosess hele greia. (Nina).

Det er jo min andre søster da. Meg og lillesøster har vært ganske nærme hverandre og er bare 2 år mellom dem. Ofte kontakt med lillesøster, men jeg har, men jeg ser ikke på dem på forskjellige måter. Jeg ser på henne som storesøster. (Silje).

Med meg har han alltid vært veldig tett.., sånn, ja jeg har ikke tenkt å være mor, men søster og kunnet tullet og har ikke måttet sette de grensene som min mor må. Kontakten er god og jeg er som storesøster. (Astrid).

Nei, ikke noe annerledes. Nei, eh... det var bare bror min liksom. (Terje).

To informanter har opplevd flytting av fosterbarn de hadde søskenrelasjon til, og beskriver hva som gjør at de ikke klarer å få det samme forholdet til senere innflyttede fosterbarn.

Hvertfall de to første, jeg var så ung, de var mer som søskenene mine, vi trodde de skulle bo hos oss til de ble 18 år, men så ble det ikke sånn, for de tapte en rettsak. Å miste brødrene etter å bodd sammen i 3 år så var det veldig sånn, å forberedte meg på det verste. Vi var forberedt på det når de andre kom. Jeg har nok holdt litt avstand med tanke på de som måtte flytte, ikke sluppet dem sånn innpå meg. Var forberedt på det verste. Å nå med han siste så sier de jo de er søsken. Jeg vet han har lyst jeg skal si jeg er søster hans. (Kristina).

De to første så jeg som brødre da, men de flyttet. Vanskelig å få så god kontakt med de andre da dersom de skulle flytte igjen, så vet ikke, følte ikke helt for det. Får ikke samme forhold til ham som de første. (Truls).

Også tidligere studier av Höjer og Nordenfors (2006) og Part (1993), viser at de fleste informantene hadde et svært godt forhold til sine fostersøsken. Omlag halvparten i hennes studie opplevde fostersøskenene som vanlige søsken, men jo større aldersforskjell, jo bedre var forholdet mellom dem. Dette ble begrunnet med at de eldre barna hadde bedre forståelse av andres livssituasjon og at de i større grad evner å akseptere avvik og forskjellsbehandling lettere (Sundt, 2010).

Dette synes å ikke være helt sammenfallende med min studie, uansett aldersforskjell her så opplever de fosterbarna som søsken. Det var to av informantene som sa noe om at det å oppleve flytting av fostersøsken, gjør noe med senere fostersøskenrelasjoner. De sier de har holdt litt avstand til nye fostersøsken med tanke på at de også skal flytte igjen. I følge undersøkelsen som ble gjort av Part (1993), synes biologiske barn at det er vanskelig å først få et nært forhold til et annet barn, for så å miste kontakten med det igjen. Det at et fosterbarn flytter kan føre til sorg og savn (Bunkholdt og Sandbæk, 2008).

5.2.2 Å vokse med oppgaven

Et annet tema som var sentralt i forhold til det å vokse opp med fostersøsken med utfordrende atferd, var ansvaret de fikk for fosterbarna underveis. Flere av informantene, da

særskilt de som er eldre enn fosterbarna, forteller at de har hatt oppgaver i fht fosterbarna underveis i oppveksten i varierende grad. Det at barna har hatt oppgaver og fått ansvar for fosterbarna viser at de er aktivt deltakende i fosterhjemsomsorgen og dette underbygger viktigheten av at biologiske barn også blir sett og hørt i fosterhjemsomsorgen. Barna er en del av familien og er med på å ivareta fosterbarna, sammen med deres foreldre.

På spørsmål om de fikk noe ansvar eller oppgaver i forhold til fosterbarna, svarer de som følger:

Jeg føler jeg ble kastet litt ut i det, var litt usikker dersom han skulle få anfall, om hva jeg skulle gjøre da, men det gikk godt. Vi har jo godt av litt ansvar og, vi lærer av det. Men det må være trygt, også for fosterbarna. Tror mor og de satte meg til det siden de vet jeg duger til det og vet at det går greit. Ble ikke problem. [...] Jeg har vært barnevakt og støttekontakt for fosterbarnet. Jeg synes det er bare kjekt å få være med å passe på ham. Faste ting som jeg kan få gjøre, veldig kjekt å få være med i hverdagen hans. Jeg synes det er veldig kjekt (Nina).

Når jeg bodd hjemme var jeg en del barnevakt, men det var greit (Silje).

Jeg har vært mye barnevakt, spesielt for de to siste fosterbarna, alle 4 egentlig. Men ja, har gått på kino med dem, tatt dem med ut og underholdt dem, spesielt nå som jeg er eldre. Vi har fulgt dem til aktiviteter av og til når det passet slik. Bror min gikk på skolen med dem så han hadde vel litt ansvar der egentlig (Kristina).

Jeg har alltid vært barnevakt for mine yngre brødre siden jeg var liten, alltid vært en omsorgsperson viss jeg kan kalle det for det. Det har jo alltid vært kjekt, men så merker jeg jo at det har vært litt slitsomt på en måte. Jeg vet jo at de alltid har satt pris på at jeg har kommet hjem og vært med å rydde og litt sånn, at jeg er med dem og spiller og da er det en avlastning for dem på en måte. Alltid meg og ham som spiller litt. [...] Jeg tenker jo på foreldrene mine, det har jo på en måte krevd mer av dem. Jeg merker hvor slitne de er og jeg føler jeg må ta litt mer ansvar og føler jeg må hjelpe litt, tar ansvar på en måte. Kanskje jeg bør rydde litt da. Vet ikke om det hadde vært annerledes enn om han ikke hadde vært der, men når de er små så krever de jo mer enn andre og. (Astrid).

Disse utsagnene beskriver hvordan barna har vært deltakende i fosterhjemsomsorgen. De har hatt oppgaver som barnevakt, følge til aktiviteter og vært med å rydde hjemme og aktivisere fosterbarna. De synes det er kjekt å delta og viser i stor grad deres evne til omsorg for andre med å hjelpe foreldrene med oppgaver og de ser foreldre til tider er slitne. I flere tidligere studier, Part, 1993, Poland og Groze, 1993, Pught, 1996, m.fl. uttrykker også eldre barn at de liker å være med å passe på yngre fostersøsken og føler de hjelper til og viser ansvar. Noen av informantene beskrev også oppgaver som var utfordrende og krevende for dem. I barnevaktsituasjoner kunne det oppstå vanskelige situasjoner, som var svært krevende og utfordrende for dem som barn å håndtere. Den ene informanten forteller

Den ene gutten fikk utbrudd da jeg og bror min satt barnevakt. Plutselig så bare klikket han, han skrek. Vi spilte et spill så begynte han bare å hyle, klikket helt. Han kastet pengene og alt på gulvet. Jeg måtte holde ham og da han roet seg gråt han resten av kvelden. Det er det rareste, jeg forstod ikke, ville bare han skulle slutte å hyle (Kristina).

Jeg valgte å gå litt nærmere inn på dette utsagnet og spurte etter hva hun tenkte og gjorde i denne situasjonen, hvorpå informanten svarer:

Vet ikke, tenkte bare at han måtte slutte, husker jeg sa: du må slutte eller så drar jeg deg etter ørene, jeg var bare 12 år og visste ikke hva jeg skulle gjøre. Hva sier voksne når det er sånn? Jeg og bror min stod og holdt ham fast for at han skulle roe seg. Men så roet han seg og var lei seg etterpå. (Kristina).

Informanten forteller om en situasjon som ble vanskelig for henne og hennes bror å håndtere. Fosterbarnet utagerte og de var ikke forberedt og lært opp til å kunne takle slike situasjoner.

5.2.3 Opplevelse av foreldrerollen

Et av temaene var som nevnt barnas opplevelse av å bli ivaretatt av sine foreldre under fosterhjemsoppdraget. Alle informantene forteller noe om hvordan de har opplevd å bli ivaretatt av sine foreldre under fosterhjems plasseringene, og tema som er fremtredende er behovet for alenetid med foreldrene.

Alenetid med mor og far

Flere av informantene understrekte at det å være alene med foreldrene var noe som var viktig for dem og som de hadde satt pris på. De hadde og et behov for å bli sett som barn. Noen ønsket at de kunne blitt sett litt mer enn de ble, men viser likevel forståelse for hvorfor det ble som det ble. Noen var veldig trygge på at dersom det var behov for det, så var foreldrene der for dem.

Det var jo sånn at vi hadde mange familiekvelder, bare oss, med ro og vi fikk prate og vi fikk si at det var vanskelig at de brukte så mye tid på dem. Vi ble liksom satt til sides i starten da, men ser jo nå at det var vanskelig å ta inn to nye barn og samtidig gi like mye oppmerksomhet til oss. Men det var veldig lett å si det til dem da. Har jeg ville pratet med mor så har det ikke vært problem. De har vært veldig forståelsesfulle, de har ikke hørt mindre på meg. De har vært veldig forståelsesfulle. [...]De kunne nok vært flinkere til å se oss, se hvordan vi har det og spurt hvordan vi følte det. Det er nok den største tingen da. (Nina).

Ja det har de, de har vært flinke og spør hvordan vi har det, hvordan vi synes det er, de har sett oss også. Mamma ber barnet vente litt når mamma og de snakker med meg slik at det ikke er jeg som blir avvist. Å sette grenser for fosterbarnet er viktig, det er viktig at biologiske barn blir sett. (Silje).

Ja det synes jeg. Men så, det har alltid vært andre i familien, før vi fikk fosterbarn og, og jeg er vant med å dele på oppmerksomheten. Det er en bra ting å dele på oppmerksomheten så en ikke blir så egoistisk i forhold til mamma og pappa. Men jeg vet at dersom jeg virkelig trenger det så vil de hjelpe, men vet jo de har flere enn meg å passe på og jeg kan kanskje vente. (Krsitina).

Eh, jeg husker ikke noe spesielt om at det bare var oss.... Hun var jo en del av familien, var med i ferien, å, far og søster min kunne reise bort, mor og meg, alle gjorde litt alene med foreldrene. Noe spesielt her vet jeg ikke. Har alltid opplevd at hun skal være der og ikke at det var et problem. Ikke tenkt på dette. Jeg føler de har klart å ivareta oss og. (Irene).

Det kan synes som at informantene som deltok i min studie i relativt stor grad har en opplevelse av å ha bli sett og fått tid sammen med sine foreldre. De beskriver at de har hatt

en tillit til at foreldrene er der for dem dersom de har behov for det og at de har fått pratet med dem. Noen etterlyser noe mer oppmerksomhet men viser samtidig en forståelse av hvorfor det har blitt som det har.

Informantene ble også bedt om å si noe om hvordan de opplevde foreldrene i fosterforeldrerollen. De beskriver foreldre som arbeidet med å inkludere fosterbarnet som familiemedlem, der også slekten har vært ivaretagende. De forteller om positive endringer hos fosterbarna og informantene har en opplevelse av at familien har lyktes i oppdraget. En informant ser også at foreldrene kan ha tatt på seg for mye da de ble beredskapshjem i tillegg, men at foreldrene likevel har mestret oppgaven som fosterhjem. Informantene forteller følgende:

Absolutt, absolutt, nå er jeg jo 19 år og jeg har ikke noe konkret svar på hva et godt fosterhjem er, men jeg har vokst opp i et godt hjem og vært lykkelig. Og jeg opplever jenta som hadde så mange utfordringer at... at hun er der hun er i dag.... Det ser jeg på som mestring i seg selv. [...]De har vært flinke å inkludere dem, lage dem til familie, både biologiske og hele slekten. Ingenting har vært fremmed og skummelt. Hele tiden vært åpne, gitt informasjon og kunnet prate. Det er veldig viktig tror jeg, at det ikke blir helt sånn at du ikke kan snakke om noen ting. Det har jeg vært veldig takknemlig for, mmm, ja. Hele tiden har vi fått informasjon og ikke noe som ikke kunne snakkes om, sant, veldig sånn.... Veldig viktig tror jeg. [...]Jeg tror nok at det hadde sine fordeler at mor har jobbet i barneverntjenesten, alle mine søsken, søskenbarn og sånn tenker nå på å bli fosterforeldre. Jeg tror nok det har vært en fordel med erfaringene (Nina).

Ja det har jeg. Jeg merker jo at ting forandrer seg, at har blitt litt mer like meg og bror min, he, he. Mens med han som bor her nå er det ikke endring. Men det er ikke mamma og pappa sin feil, det er barnevernet som ikke gir den hjelpen mamma og pappa ber om og får det gjort føler jeg. Eh, mmm, merker de har en annen livsglede, kanskje vel alvorlig da, men jeg merker at de forandrer på en måte interessen for ting. Og jeg merker at de lærer å være stolte over hva de har gjort, før så kunne de ikke ta imot skrøyt på en måte (Kristina).

Ja det føler jeg. Men de er nå beredskapshjem i tillegg. Han krever mye i utgangspunktet, jo mer slitne de er så blir de litt sånn at de ikke orker å høre på

maset. Det er litt uheldig når det gjelder akkurat han, men de vil jo så veldig gjerne hjelpe (Astrid).

Alle mine informanter, så nær som en, opplevde at foreldrene hadde lyktes i fosterhjemsoppdraget. De har hatt positive erfaringer og ser at det arbeidet som er gjort i forhold til fosterbarna har hatt sin hensikt. De forteller om positive endringer og utvikling til fosterbarna og jeg fikk et inntrykk av at de var stolte over det som var utrettet for disse barna. Dette kan være medvirkende til en opplevelse av å mestre for biologiske barn da de har vært en del av fosterhjemsoppdraget og bidratt på sine måter. Informanten som så at det var fordeler med at hennes mor hadde arbeidet i barneverntjenesten har mulig fått erfart morens kunnskap og erfaringer slik at de kunne håndtere situasjoner på en hensiktsmessig måte i hjemmet og slik fått et positivt utfall. Det at flere i nær familie selv ønsker å bli fosterhjem kan synes å si noe om deres positive opplevelser, tross utfordrende atferd og påvirket andre til å ønske seg fosterhjemsoppdrag.

5.2.4 Barnevernstjenestens rolle

Et annet tema som ble sentralt i intervju situasjonen var barnevernets rolle i forhold til biologiske barn i fosterhjem. Det var bare tre av informantene som husker at de har vært i kontakt med og pratet med barneverntjenesten etter at fosterbarnet kom til dem. Fem av informantene mente det ikke hadde vært noen kontakt i det hele tatt. På spørsmål om de hadde hatt kontakt eller oppfølging av barneverntjenesten når fosterbarnet bodde hos dem, svart de som følger:

Ja, det var veldig greit. Det var, eh, mamma og pappa hadde veileder og jeg fikk prate med henne litt. Tror det var første gang da han ene skrek sånn. Jeg fikk snakke med henne 2 ganger da guttene bodde her, deretter en gang i året. Men med han som bor her nå er det ikke noe, men så bor jeg jo ikke hjemme heller da. Vet ikke om min bror får prate med noen, kanskje han skulle fått det siden han bor hjemme. (Kristina).

Så vidt jeg kan huske har saksbehandler vært innom og har pratet litt med henne, etter innflytting, ikke så mye før. Jeg opplevde de var flinke å spør meg da hvordan det gikk med meg. (Nina).

Ja, når jeg var hjemme så gjorde jeg det. Jeg kunne snakke alene med dem. Jeg opplevde å bli ivaretatt ja, men jeg trengte ikke prate så mye med dem. Hadde ikke så mye behov for å snakke med dem. (Sile).

Nei, vet ikke." Når du sier det kan det godt være noen har vært her en gang, men vet ikke. Ingen har snakket med meg hvertfall. (Per).

Det kommer frem at tre av mine informanter opplever å ha fått prate og følt seg ivaretatt av barneverntjeneste. Det kan synes som at de har en opplevelse av å ha blitt ivaretatt og fått veiledning eller hvertfall samtaler med dem under fosterhjemsoppdraget. Den ene informanten knytter dette direkte til en hendelse med fostersøsken som hun hadde opplevd som vanskelig, mens de to andre sier de har blitt ivaretatt. Det kommer også frem at den ene ikke har følt så stort behov for å prate med dem. For flere har likevel barneverntjenesten vist en åpenhet mot disse biologiske barna i forhold til at de var der dersom det var et behov for å samtale. Det kan tenkes at de har blitt godt nok ivaretatt av sine foreldre i hjemmet, og at derfor behovet for å snakke med barnevernstjenesten ikke har vært tilstede. Øvrige informanter husker ikke eller vet at de ikke har pratet med dem.

5.3 Den jeg er i dag - i lys av å vokse opp med fostersøsken

I min studie var det viktig for meg å finne ut noe om hvordan det har gått med barna etter endt fosterhjemsoppdrag, eller i tidlig voksen alder. Jeg utformet noen spørsmål som fokuserte på dette for å få innsikt i hvordan det å leve med fostersøsken påvirker de biologiske barna på lengre sikt.

De fleste informantene, med unntak av to, opplever at det å ha vokst opp med fostersøsken har påvirket dem videre i livet på en eller flere måter. Informantene føler de har utviklet særskilte egenskaper, at det har påvirket deres yrkesvalg og flere ønsker selv å bli fosterfamilie. Jeg har derfor valgt å dele opp i følgende underkategorier; egenskaper, yrkesvalg og ønsker jeg å bli fosterfamilie.

De to informantene som ikke opplever det har påvirket dem videre i livet sier at de ikke har påvirket dem noe særlig eller at de ikke kan si noe spesielt i forhold til dette. Det er samme informanter som ikke opplever det annerledes å vokse opp med fosterbror enn med vanlige søsken. Det er vanskelig å si om dette ikke har påvirket dem, eller om det er det at de ikke klarer å sette fingeren på eventuelt hvordan det kan ha påvirket dem.

Egenskaper

Den første underkategorien kalte jeg egenskaper. Jeg ønsket her å utforske om de opplevde at de hadde utviklet egenskaper som følge av oppvekst med fostersøsken med utfordrende atferd. Jeg hadde da i mine tanker om dette kunne ha gitt dem utviklingsmessige følger, positive eller negative. På spørsmål om hva utfordringene du har hatt i oppveksten din har gjort med deg som person i dag, svarte informantene følgende:

Det har gjort meg sterkere, det har gjort meg oppmerksom på hvor viktig det er med god oppdragelse, bare å tenke på at hun var blitt så ødelagt på 3 år holdt jeg på å si på en måte, hvor utrolig viktig det er med god oppdragelse fra dag 1. Tror og det kommer til å gjøre meg til en bedre mor. [...] Det har ikke vært noen negative erfaringer, på grunn av at jeg har bare vokst av det, jeg lærer av feil. Jeg har ingenting negativt. (Nina).

Ja, jeg føler jeg har blitt sterkere, føler jeg takler ting nå som jeg ikke hadde gjort før. (Silje).

Jeg tror det har vært veldig positivt, har hatt en storesøster. Jeg har lært at ikke alle barn har det bra og det har jeg lært tidlig. At det å vite at ikke alle har det godt hjemme og å kunne hjelpe noen synes jeg er kjempebra. Eh, nei, jeg synes det har vært positiv og tror nok det har gitt meg mer evne til større empati, ja... (Irene).

Det tror jeg har påvirket meg ganske mye egentlig. Jeg tror jeg har blitt mer bevisst og en del sånne ting. Dette med sosiale problemer og slik." Når en tenker at normalbarn og utagerende barn ikke handler om de er normale eller ikke, men at det er andre ting som kan påvirke. En må se hele perspektivet på en måte. Men jeg tror nok det har påvirket meg som omsorgsperson for mine fremtidige barn (Astrid).

Jeg har kanskje blitt mer åpen for ting som er annerledes. Som jeg sa så har jeg kanskje lært å lese folk litt bedre. Tror nok jeg klarer å forstå eller har mer interesse for å prøve å forstå hvorfor folk gjør som de gjør og jeg tror jeg klarer å forstå det. Jeg er og veldig sikker på at jeg vil ha familie en gang og mange barn, ikke nå men... Tror nok det er for jeg har sett på hva mamma og pappa har gjort og sett hva som er smart, hva som virker og ikke. Tror nok jeg har utviklet et omsorgsbehov [...] Eh, kanskje jeg har tålt litt for mye av folk. Nå når jeg er så gammel som jeg er nå så vet

jeg jo at ikke alle har hatt det like greit. Når jeg gikk på videregående, så har jeg kanskje visst at alle ikke hadde det like greit hjemme og jeg har tålt mer av dem. Jeg har kanskje vært litt dumsnill, he-he-he... (Kristina).

Nei, altså, ikke noe annet enn for andre. Men har fått mer forståelse for andre og det er positivt. Jeg kan ikke se noen negative ting (Truls).

Seks av informantene var bevisste på at dette hadde hatt en positiv innvirkning på dem. De beskriver at de er blitt sterkere, mer oppmerksomme/bevisste på annerledeshet, barnas behov, mer empati og utviklet omsorgsbehov. En av informantene opplever at hun kan ha vært noe dumsnill tidligere, uten at dette blir fremhevet som spesielt negativt i dag.

Påvirkning på skolevalg og yrkesvalg

En av underkategoriene ble barnas yrkes- eller skolevalg. Flere av informantene, fem av åtte informanter, har valgt en utdanning eller yrke innenfor helse- og sosial eller omsorg. De forteller at:

Sosionom, he-he-he... jeg har friår nå, men skal begynne. Jeg jobber nå og vil begynne neste år. Min søster går på barnevern. Jeg har valgt ut fra de erfaringer jeg har og de har jeg lyst å gjøre, å jobbe med personer, å kunne gjøre en forandring (Nina).

Jeg har ikke begynt enda, men jeg har lyst å studere psykologi. Omsorgsyrke å hjelpe andre må være noe (Irene).

Jeg er barnevernspedagog. utfordringer med familier og det med forskjellige barn har gjort meg mer interessert i disse fagfelt og har nok påvirket litt av min utdanning og. Det er en tøff men viktig jobb, jeg ser det er et viktig arbeid (Astrid).

Jeg har gått 3 år på videregående og ett år på elektro. De to siste årene har jeg jobbet i omsorgsbolig. Tenker jeg skal gå videre på vernepleierskolen (Terje).

En informant hadde vært inne på tanken om å bli sosionom da hun var yngre men valgte annet yrke. Hun ønsker derimot å jobbe med internasjonalt hjelpearbeid for å hjelpe mennesker.

Det kan synes som at flere av informantene har fått et behov for å hjelpe andre mennesker og velger skole- og yrker innen helse- og sosial. Det er vanskelig å si om dette er direkte følge

av at de har vokst opp med fostersøsken eller om det er foreldres yrkesbakgrunn som er medvirkende til dette. Flere av informantene forteller om foreldre innen liknende yrkesgrupper, de forteller selv hvordan blant annet deres evne til empati og at de har utviklet et omsorgsbehov som direkte følge av deres oppvekst med fosterbarn. Noen sier også selv dette har påvirket deres yrkesvalg. Det kan da antas at dette i hvert fall er en medvirkende faktor til deres valg. Jeg kan ikke se at det er gjort andre undersøkelser i forhold til biologiske barns yrkesvalg i voksen alder, bortsett Rønlev (1998) hadde i sin studie noen informanter over 18 år, hvorav to av dem utdannet seg innen omsorg eller pedagogikk.

Å selv bli fosterhjem

Et annet tema som ble tatt opp under kategorien her var om de selv ønsket å bli fosterhjem i fremtiden. Fire av informantene var veldig tydelige på at de selv ønsker å bli fosterhjem, dette var noe de hadde tenkt på og var veldig bevisste på. Noen hadde ikke reflektert over dette enda, noe som er naturlig ut fra deres unge alder, men at det var aktuelt å tenke seg det i fremtiden. En av informantene var bestemt på at han ikke skulle bli fosterhjem, han mente det var nok.

... men jeg er helt bestemt på å få fosterbarn selv, alltid vært bestemt jeg vil det. Jeg har vokst opp slik og tror det har vært med på den avgjørelsen. Ja, jeg er bare så fokusert på det at når jeg hører at de trenger fosterhjem, får noe sånn inne i meg, føler et kall, at jeg skal bli fosterhjem på en måte, he-he-he... (Nina).

Det er positivt å kunne hjelpe og jeg har lyst å ha fosterbarn selv når jeg blir eldre (Silje).

Jeg kan godt tenke meg å bli fostermor selv når jeg ser hvor mye godt det fører med seg på en måte, hm... Ja. (Astrid).

He-he-he... jeg har ikke tenkt på det noen gang altså. Det kan godt være mulig, har ikke noe imot det, og er åpen for det. (Terje).

Barna her sier noe selv om at de ut fra sine erfaringer ønsker å bli fosterhjem, noen er mer bevisst enn andre, men opplever at dette er positivt og at de har noe de kan bidra med. Det kan også her se ut til at disse barna har fått utviklet en god resiliens som gjør at de ønsker å bidra med noe for fosterbarn selv. Dette må også ses i sammenheng med overnevnte

kategorier og drøfting om hvordan dette har påvirket dem og kan være bakgrunn for deres valg.

I Rønlev (1998) sin studie kommer det frem at tre av informantene over 18 år, ønsket selv å bli fosterhjem, mens en av dem mente det var for stor belastning. Informantene under 18 år ønsket ikke å bli fosterforeldre. Ut over dette kan jeg ikke se at det har vært liknende funn i tidligere undersøkelser.

Relasjon til fostersøsken i dag

Jeg ønsket også å finne ut noe om hvordan barnas relasjon til fostersøsken var i dag. Noen av informantene bodde fremdeles sammen med sitt fostersøsken og relasjonen var som beskrevet tidligere. Alle mine informanter fortalte at de hadde en søskenrelasjon til deres fostersøsken i oppveksten, to av dem hadde i hvert fall til de første fosterbarna de hadde. Deres søskenrelasjon videre, etter fosterbarnet eller dem selv har flyttet, beskrives på følgende måte:

Det er en kjempekjekk jente og jeg finner på ting med henne, snakker på telefonen og hører hvordan det er med henne, veldig kjekk jente og jeg er nå besøkshjem for fosterbarnet, det er veldig kjekt. Hun kommer ca. hver 6 uke til meg, en helg og det ser ut som hun koser seg. De spiser grøt og har det kjekt i lag, gjør kjekke ting og det blir ikke så mye grenser hos meg da. (Silje).

Det har på en måte alltid vært min nye lillebror, jeg har fått litt omsorg for ham. Jeg har alltid tenkt at dersom det skulle skje noe med foreldrene mine, eks en bilulykke, så skulle jeg tatt meg av ham. Tanter og onkler hadde sikker ikke gjort det da. Dette har jeg snakket med foreldrene mine om og. De to andre brødrene er jo store, men jeg måtte tatt meg av fosterbroren min. Det hadde ikke vært snakk om at han ikke skulle bodd i vår familie. Jeg er jo glad i ham, det er broren min. Selv om de er bevisste på at det er fosterbror så tuller de med at det er som en virkelig bror. Han sier du ikke er den ekte søsteren da, men sier det er storesøster likevel. Det er en del av familien liksom. (Astrid).

Disse to informantene var betydelig eldre enn fosterbarna, dette kan føre til mer omsorgsansvar, opplevelse av å være storesøstre og den ene har fått en konkret oppgave

med å være besøkshjem for hennes lillesøster. Det beskrives nære relasjoner og at de er glad i dem.

Det er godt, men jeg snakker ikke så mye med ham nå. Han bor borte nå. Blir litt til bursdager og sånn da. Jeg prøver å holde litt kontakt, men det er ikke så mye jeg snakker med ham så... (Terje).

Denne broren flyttet på grunn av atferdsproblemer da han var rundt 16 år, har bodd borte siden da. Kontakten kan synes å være vanskeligere å opprettholde, men det viser seg at han er med i familieanledninger og det er ønske om å opprettholde en kontakt. Det viser at han har betydning i deres familie.

Vi har kontakt, ja, veldig mye opp og ned med de to første, det blir jo foreldrene som styrer det. Det virker som de bruker oss, dersom de er slitene og trenger fred så ringer de oss. Vi vet jo vi blir brukt av foreldrene, men vi får hvertfall se dem. De bodd jo hos oss fra jeg var 12 år til 15 år, så prosentvis så bodde de jo her store deler av livet mitt og pluss at jeg trodde de skulle bo her hele tiden. Med han som bor nå så var jeg så pass gammel da, 18 år, og jeg flyttet ut da han kom og ser mer på ham som fosterbarn enn som et søsken (Kristina).

Denne informanten opplever at hennes relasjon til tidligere fosterbarn blir styrt av fosterbarnas foreldre og at de blir på en måte brukt av foreldrene der. Men hun evner å se at det da i hvert fall får treffe dem og opprettholde positive relasjoner som ble knyttet i barndommen.

Det er mange søsken som tar opp ting med storesøstrene sine, det gjør jeg nok ikke så mye, jeg snakker heller med foreldrene mine da. Men når hun er hjemme snakker vi jo. Heller det at jeg ikke ringer for å snakke med henne om ting, men gjør det jo når hun er hjemme (Irene).

Jeg valgte å spørre litt mer vedrørende hennes utsagn her for å finne ut hva som var årsaken til dette og på spørsmål om hun så på henne som en trygg storesøster sa hun:

Nei, det gjør jeg ikke. Hadde hun hatt samme utgangspunkt hadde jeg nok følt det på en litt annen måte, men når hun vet om den bakgrunnen hun har, vet ikke... Ikke den som er mest fornuftig eller den trygge storesøsteren som kan så mye. Hun gjør mange

*ting som jeg ikke ville ha gjort, vi er ikke så veldig like heller. Kanskje det er derfor....
Vi er ikke så veldig like, kanskje det er det? (Irene).*

Hennes relasjoner til sin fostersøster beskrives i noe varierende grad når det gjelder deres relasjoner i dag. Hun opplever at det er deres forskjellige bakgrunn, tankesett og atferd som er bestemmende for dette. Hun var likevel tydelig på at det er hennes storesøster og at hun er en del av familien hennes.

Selv om deres relasjon er noe varierende, fra god relasjon til at de har noe kontakt, så beskriver de dem likevel som søsken, også når de ikke bor sammen. Søskenrelasjoner har vært lite fokusert på i familieforhold, men de er viktige for barnas utvikling. Søskenrelasjoner sier noe om hvordan barna utvikler seg både sosialt og følelsesmessig. Søsken er mer sammen med hverandre i løpet av dagen enn med noen andre og søskenrelasjoner er de lengste relasjonene vi har i vårt livsløp. For de fleste mennesker vil søskenrelasjoner vare lenger enn relasjoner til foreldre og mange søskenrelasjoner tar en annen dimensjon når foreldre dør (Sanders, 2004).

Det kan synes som at informantene i denne studien har utviklet gode evner til å knytte relasjoner. Det kan synes som at de har fått noen flere livslange relasjoner gjennom deres fosterhjemsoppdrag. Det er aspekter som kan ha en meget viktig funksjon for fosterbarna. Forskning viser at mange barn har tilknytningsvansker, og gode relasjoner til søsken i fosterhjemmet kan trolig ha en viktig betydning for deres resiliensutvikling og evne til å etablere nye relasjoner.

6. DISKUSJON OG PRAKTISKE IMPLIKASJONER

Denne studien tar sikte på å belyse hvordan biologiske barn opplever det å vokse opp med fostersøsken med utfordrende atferd. Studien tegner et bilde av hvordan åtte voksne biologiske barn har opplevd det å vokse opp med fosterbarn med utfordrende atferd. Barna har ulik fartstid i forhold til å vokse opp med fostersøsken, noen har bodd to år, mens andre opptil flere år men de beskriver alle en utfordrende oppvekst som er preget av mye stress og uro i hjemmet. Jeg har forsøkt å la barna få sine stemmer gjennom kategoriseringen av informasjonen og presentert dette i foregående kapittel.

I dette kapittelet vil jeg drøftet noen av barnas historier i forhold til det nye synet på barn, da barnets perspektiv og teori om resiliens, samt si noe om praktiske implikasjoner til videre ettertanke.

6.1 Fra vanlig familie til fosterfamilie

Inn under kategorien "Fra vanlig familie til fosterfamilie", har jeg presentert informantenes stemmer inn under kategoriene; deltakelse i beslutningen om å bli fosterfamilie, forberedelse til å få fostersøsken og endringer i hverdagen – struktur og rutiner, og vil her drøfte dette.

Deltakelse

Deltakelse i beslutningen om å bli fosterfamilie handler om i hvilken grad barn fikk være med å bestemme om de skulle bli fosterhjem. I min studie kan det synes som at barna har fått være med å bestemme om de skulle få fostersøsken, men i noe varierende grad, og at det kan synes som at barnets utviklingsmessige forutsetninger har fått være med å bestemme i hvilken grad de fikk delta. At barnet skal høres og inkluderes ut fra dets modenhet er sentralt både i FNs barnekonvensjon (Artikkel 12, punkt 1) og i lov om barnevernstjenester § 6-3, og en kan således si at deres deltakelse er i tråd med disse bestemmelsene. Barns deltakelse må sees i sammenheng med det nye synet på barn. Som jeg har vært inne på i tidligere er det bl.a. barnets deltakelse og de dominerende tanker og verdier som danner grunnlag for forståelse av barndom og oppvekst (Omre og Schjelderup, 2009).

Som tidligere nevnt i teoridelen er også resiliens et sentralt begrep innenfor det nye synet på barn. Resiliens omhandler barnets motstandsdyktighet. Som jeg har vært inne på i teoridelen, er forholdet mellom resiliensfaktorer og risikofaktorer av betydning for utviklingen av resiliens. Når foreldre er varme og sensitive og bidrar til at barna har fått en

stimulerende og deltakende oppvekst, kan ha bidratt til at barna har fått en opplevelse av kontroll over situasjonen når de får være med å bestemme. Dette vil i følge Kvello (2011) fungere som beskyttelsesfaktorer som kan dempe risikoen for utvikling av vansker som følge av fosterhjems plasseringen. Deltakelse i beslutningsprosesser kan muligens også bidra til en åpenhet i familien, som også gjør at en lettere kan snakke om de utfordringer som oppstår i familien, også etter at fosterbarnet har flyttet inn. Slik sett kan det tenkes at de barna som har fått være med på å bestemme kan være barn med positive resiliensfaktorer i sine omgivelser.

Barnas rett til deltakelse kan tilskrive barna en autonomi som tildekker at barn står i relasjon til de voksne. Det vil alltid være skjevhet mellom voksne og barn når det gjelder makt og innflytelse. Dersom denne makten kommer de voksne i favør, kan det føre til at barna ikke får den beskyttelsen de trenger (Omre og Schjelderup, 2009). Om dette her kan overføres til biologiske barn i fosterhjem er uvisst, men det er nærliggende å stille spørsmål om barnas deltakelse, og manglende deltakelse, kan ha innvirkning på både relasjoner til foreldre, fostersøsken og på om det blir en vellykket plassering eller ikke.

Noen av forberedelsene til å få fostersøsken, som er nært knyttet til deltakelse, handler om informasjon de fikk i forkant av plasseringene. Flere av informantene etterlyste mer informasjon om fosterbarna i forkant av plasseringene, og peker på betydningen av alderstilpasset informasjon. Det er barneverntjenesten som har ansvar for å gi informasjon til fosterforeldrene, men det er ulike syn på hvor mye informasjon som skal gis.

Barneverntjenesten har taushetsplikt overfor fosterbarnas foreldre som har krav på beskyttelse av private forhold men på den annen side må fosterforeldre få informasjon for best mulig å ivareta oppgaven de er satt til (Havik, 2007).

I følge fosterhjemsavtalen (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD), 2010 og 2011), punkt 4.1.1, står det at barneverntjenesten forplikter seg til å gi fosterforeldre alle opplysninger om fosterbarnet som er nødvendig for at fosterforeldrene skal kunne ivareta omsorgen for fosterbarnet. Herunder opplysninger om barnets historie, helseopplysninger, tidligere hjelpetiltak, tilhørighet, spesielle problemer, ressurser og interesser.

Barneverntjenesten skal også avklare hvilke opplysninger om fosterbarnet som kan gis til fosterforeldrenes familie og nettverk, herunder biologiske barn (Sundt, 2011). At

barneverntjenesten skal avklare hvilke opplysninger som kan gis til øvrig nettverk impliserer at dette ikke nødvendigvis handler om opplysninger som skal gis. Dette henger sammen med betydningen av alderstilpasset informasjon og individuelle hensyn, men faren er likevel at nettverket, herunder de biologiske barna, ikke får nødvendig informasjon.

Tidligere studier viser også at biologiske barn har savnet å få mer informasjon om fosterbarnet før det flytter inn. De ønsker mer informasjon som gjør at de forstår fosterbarnets atferd, men ikke for mye da det kan være vanskelig å fordøye. Det kan også synes som at det blir glemt at fosterbarna selv betror seg til biologiske barn (Heggdalsvik, 2007). Fosterbarna kommer ofte fra et annet miljø, kultur, har ulike holdninger, normer, verdier og forventninger enn biologiske barn. Det kan være vanskelig å forstå et fosterbarns reaksjoner og atferd. Det er viktig å finne en balanse i hva egne barn skal få vite som er nok til å kunne forstå fosterbarnet ut fra, for å kunne gi det nok omsorg, uten at det skal bli for overveldende for biologiske barn (Bunkholdt, 2004). Derfor kan det være avgjørende for hvordan informasjonen blir forstått, at barnet også får informasjon fra voksne som kan hjelpe barnet å finne mening i informasjonen gjennom at den blir presentert på en alderstilpasset måte. Det kommer også frem i tidligere studier at der biologiske barn har fått informasjon fra barneverntjenesten, og der saksbehandler også har snakket med dem på besøkene, er også relasjonene mellom biologiske barn og fosterbarn signifikant bedre (Höjer og Nordenfors, 2006 i Sundt, 2011).

For å få en forståelse av hvor viktig det er med informasjon til barna vil jeg forklare dette ut fra resiliensteori. Ifølge resiliensteori er det et grunnleggende behov for menneskene å forsøke å forstå hendelser, det gir trygghet og er en forutsetning for å kunne planlegge og utvikle strategier for å kunne håndtere situasjoner. Barnet må bli forklart årsaks- virkningsforhold som det videre fortolker og tilpasser slik at det utvikler en egen forståelse (Kvello, 2011). Det å forberede barnet på at de skal bli fosterhjem og hva dette innebærer kan gi barna et begrepsapparat til å reflektere over og forstå ulike hendelser. Dette kan bidra til en indre resiliens til å møte de utfordringer som kan komme i kjølevannet av det å bli fosterhjem. Samtidig utgjør også omgivelsene viktige resiliensfaktorer. Foreldrenes evne til å se og ivareta barnet er av sentral betydning. Også barnevernet eller andre kan være viktige resiliensfaktorer. Det er viktig at barn har personer som ser dem og som forstår når ting kan være vanskelig for barn, slik at de kan få hjelp til å forstå og finne strategier til å mestre ulike

situasjoner (Norman, 2006). Får barnet nødvendig alderstilpasset informasjon om fosterbarnet kan dette føre til mindre uforstående situasjoner, hendelser eller uforstående atferd til fosterbarnet, og motsatt dersom det ikke får nødvendig informasjon kan det føre til vansker og stress som overvelder dem slik at de opplever å ikke kunne håndtere situasjonen. Det kan igjen føre til negativ utvikling av attribusjonsmønster som lært hjelpsløshet. Ved å oppleve dette i tidlig alder, øker risikoen for at barna senere i livet vil kunne føle håpløshet, hjelpsløshet og frykt (Kvello, 2011).

Barneverntjenesten og fosterforeldrene bør derfor sette av tid til å diskutere hvilken informasjon familie og nettverk skal få. Fosterbarnet skal bli en del av familien, hvordan de ulike familiemedlemmene møter fosterbarnet, vil ha noe å si på hvordan fosterbarnet etablerer seg og knytter seg til familien (Bunkholdt, 2004). Det vil også kunne ha noe å si for biologiske barn, om hvilken grad de skal skape relasjoner til fosterbarnet, hva det forventes av dem og hva de må forvente av type atferd, mindre tilgjengelige foreldre osv.

Endringer i hverdagen

Deltakerne i min studie opplevde ikke vesentlige endringer i forhold til struktur og rutiner da de fikk fostersøken. Det kan synes som at foreldrene til informantene i denne studien har vært spesielt oppmerksomme på at barna skulle fortsette egne aktiviteter når de ble fosterhjem. Dette synes å være positivt for barna, de får opprettholde noe trygt og kjent samtidig som de får være i kontakt med sitt nettverk som kan ha stor betydning for dem.. Det å ha sosial støtte fra det sosiale nettverket er viktige resiliensfaktorer (Norman, 2011). Det kan bidra til at barnet opprettholder en trygg tilknytning, og kan bidra til positivt selvbilde med tro på å mestre og god kompetanse slik at barna får hensiktsmessige mestringsstrategier og blir selvstendige. Det å ha venner betyr mye og er svært viktig (Asendorpf og van Aken, 1997 i Borge, 2010).

Informantene i min studie forteller likevel om del endringer som følge av at fosterhjems plasseringen medførte mer liv og uro i hjemmet og at de opplever å få mindre oppmerksomhet fra foreldrene. Fosterhjems plassering kan føre til stress og bekymringer for barna som allerede er i hjemmet når fosterbarnet kommer, og uro og kringling kan være traumatisk for barna (Överlien & Hyden, 2007). Barna kan få mindre mulighet å kunne benytte sitt hjem til rekreasjon, hvile og skape intime relasjoner. Familien er en viktig arena der en skal kunne hente styrke og utvikle ferdigheter og der identiteter skal skapes. Ved

mindre oppmerksomhet fra foreldrene kan barna måtte finne andre strategier for å håndtere sine relasjoner til søsken og foreldre. De kan bli sårbare og egenutvikling kan bli skadelidende (Höjer og Nordenfors, 2007). Barnas resiliens, deres personlighet og egenskaper, vil være viktig for hvordan barna tåler stresset de blir påført, samtidig som sensitive og responderende foreldre og venner er viktig for utviklingen av resiliens (Bolger og Patterson, 2003, mfl i Kvello, 2011). Borge (2010) peker på viktigheten av å stimulere barnas resiliens som igjen vil kunne hjelpe dem å kunne takle ulike situasjoner med motgang. Derfor er det særdeles viktig for foreldrene å følge nøye med på hvordan egne barn reagerer på forandringene i familien og sette av tid til jevnlig samtaler med barna om dette (Sundt, 2011). Det som er viktigst for et barn i utviklingsforløpet er tryggheten, blir denne borte kan det medføre en uforutsigbarhet som ikke er sunt for et barn (Steinsvåg, 2004).

Det at det er blitt mer liv og uro i hjemmet er ikke enstemmig negativt. Det kan være enebarn som får fostersøken eller det kan være egne barn som blir storesøsken. Det er flere å leke med og det er mer som skjer i familien, relasjoner skapes og bånd knyttes. Samtidig viser funnene fra min studie at de utfordringene de biologiske barna sto i gjennom erfaringene med å ha fostersøken, også har bidratt til utvikling av sosiale og relasjonelle kompetanser som de kanskje ellers ikke ville ha utviklet på samme måte. Dette kommer jeg tilbake til senere i diskusjonen, når jeg går inn på hvordan det går med informantene i dag.

6.2 Å leve med fostersøken med utfordrende atferd

Informantene i denne undersøkelsen hadde alle til felles at de opplevde mye krangling og konflikter blant fosterbarna og de fleste opplevde at det kunne bære med seg store utfordringer. For å bedre forstå hvordan det å leve med utfordrende atferd kan påvirke barn, kan det være hensiktsmessig å søke til litteratur om vold i hjemmet, fordi utfordrende atferd kan ha fellestrekk med vold. Resiliensteori vil også være en viktig forståelsesramme.

Evnen til å forstå – betydning for mestring

Det å vokse opp med daglige konflikter som krangling, hyling, utageringer kan sammenlignes med det å vokse opp med vold i hjemmet da det er høyt konfliktnivå og ofte uforutsigbarhet for familiemedlemmene. I følge Isdal (2000) så er det vold når atferden smerter eller skremmer noen. Dette kan føre til stress hos barna. De hører krangling, stemmer som blir hevet over nivået av hva de er komfortable med, dører som smeller og ser ting blir ødelagt og lignende. Dette er med å styre atferden til de som bor med fosterbarna, og kan medføre angst, uro og smerte hos barna (Överlien & Hydèn, 2007). Konsekvensene dette kan ha for barna, vil variere. Det styres bl.a. av alder og utviklingsforløp hos barnet, dets personlighet, sårbarhet, foreldrenes tilgjengelighet (Osofsky, 2003). I følge Kvello (2011) må dette også ses i sammenheng med barnas stesshormon, Kortisol. Ved langvarig stress kan dette være skadelig for barnas hjerne som bl.a. kan medføre utvikling av både atferds- og emosjonelle vansker, også for de større barna (Gunnar og Quevedo, 2007 i Kvello, 2011). I et resiliensperspektiv kan dette helt klart forstås som risikofaktorer for barnets utvikling av resiliens, og i hvilken grad det er beskyttelsesfaktorer tilstede vil være av betydning for å dempe risikoen for utvikling av vansker.

Flere av informantene beskriver en forståelse av fosterbarnas atferd. Det kan synes som at de metakogniserer over deres atferd, de forsøker å forstå fosterbarna. Barna viser her evne til å ta fosterbarnas perspektiv og å forstå fosterbarna ut fra deres ståsted. Utsagnene som bl.a. at *"det var hjerteskjærende å høre at hun hadde opplevd det"* og utsagnet *"opplever det som veldig uvirkelig at de kunne gjøre sånn mot egne barn"* understreker dette. Det var også flere utsagn som viste dette fenomenet blant informantene: *"hun har ikke alvorlig atferdsproblem liksom, men bare ting hun ikke har lært i oppveksten, sånn sosiale ting"* og utsagnet *"moren gir han ros når han gjør noe galt, jeg forstår det ikke er lett for ham"*. Disse utsagnene viser at informantene tillegger en forståelse som strekker seg utover selve atferden. Det å søke å forstå kan være en viktig resiliensfaktor. Det kan synes som at disse barna evner eller ser at det er en logisk forklaring for dem og de har en sosial attribusjonsstil som handler om deres fortolkning av hendelsene og de ser en årsaksforklaring. Dette er grunnleggende behov og gir barna en trygghet og er en forutsetning for å kunne planlegge og utvikle strategier. Foreldrene har en påvirkning av barnas forståelse av situasjoner og det kan her synes som at foreldrene, eller signifikante andre, har vært tilgjengelige for barna og forklart dem årsaks- virkningsforhold, tross krevende fosterbarn i hverdagen (Kvello, 2011).

Det kan også handle om at disse barna har hatt en trygg og god start på livet med sensitive foreldre, varme og stimulerende omsorg, og at de har utviklet en trygg tilknytningsstil, et positivt selvbilde med tro på å mestre, god kompetanse og mestringsstrategier. Dette er viktige resiliensfaktorer som sier noe om barnas styrker og ressurser om hvordan de håndterer følelsene sine. De har evner til empati overfor andre som sier noe om hvordan de forstår fosterbarnas opplevelser.

De biologiske barnas evne til å metakognisere eller forstå, kan relateres til tidligere forskning, deriblant studiet til Höjer og Nordenfors (2006), hvor det fremkommer at barn som vokser opp med funksjonshemmede søsken, får en høy grad av toleranse og utvikler gode evner til empati. I min studie kommer det også frem at noen av barna tar mer ansvar og må hjelpe når de ser foreldre er slitne. Dette sier muligens noe om barnas evne til empati med andre og de har funnet hensiktsmessige mestringsstrategier og blir selvstendige (Normann, 2006 og Kvello, 2011).

Om følelser og relasjoner

Det ble også beskrevet en del følelser og relasjoner til fosterbarna under oppveksten. De aller fleste sier de opplever fosterbarna som deres søsken. Det kan synes som at det er varme og støttende relasjoner som er positive både for biologiske barn og fosterbarna da de sier noe om deres tilknytning og evner til å knytte seg til andre. Det er i følge resiliensteorien gode beskyttelsesfaktorer for en sunn utvikling (ibid).

Utsagnene som viser at de blir sinte, lei seg, flau, frustrerte og ønsker å få fred kan tyde på at det er opplevelser som fører til stress for barna. Ved langvarige eller hyppige stress situasjoner kan det føre til mindre gode løsningsstrategier for barna, flukt og kamp kan bli viktigere enn nærhet, empati og refleksjon (Teicner, 2002 i Kvello, 2011). Det kan synes som at barna her har brukt strategier for å beskytte seg selv i disse situasjonene, de har unnlatt å ta venner hjem, trukket seg bort fra situasjonene eller vært med å tatt ansvar og hjulpet til i hjemmet slik at foreldrene skulle få det bedre, noe som igjen kan føre til at de får mer overskudd til barna i hjemmet. Dette er viktige beskyttelsesfaktorer innenfor resiliens, også her blir nettverkets omsorg og støtte av sentral betydning slik at barna får pratet om sine følelser. Det er viktig for barna å få oppleve trygghet og forutsigbarhet ut fra deres utviklingsforløp for å kunne håndtere disse situasjonene på en grei måte (Steinsvåg, 2004).

Alle informanter beskriver søskenrelasjoner til sine fostersøsken. Med dette som utgangspunkt er det viktig å være oppmerksom på søskenrelasjonene i forhold til barnas utvikling av resiliens. Søskenrelasjoner er ofte den lengste personlige relasjonen vi har og den kan være den relasjonen som i høy grad påvirker vårt liv og utvikling (Höjer og Nordenfors, 2006 og Dunn, 1992 i Thompson og McPherson, 2011).

Det var to av informantene som hadde opplevd flytting av fostersøsken og at dette hadde betydning for relasjoner til nye fostersøsken som skulle komme til dem. For å forstå dette kan det forklares ut fra sorg og kriseteorier. Barna har opplevd at et barn de har nære relasjoner til blir flyttet fra dem, noe som kan oppleves som en traume for barna.

Bearbeiding av sorg og kriser skjer ofte i samspill med omgivelsene, der familie og sosialt nettverk vil utgjøre en viktig funksjon (Rones, 1995 i Ellingsen, 2006). Ut fra resiliensteorien vil foreldrenes og signifikante andre har stor betydning for hvordan barna bearbeidet sorgen eller traumen. Det kan synes som at barna som har opplevd flytting av fostersøsken i denne studien har valgt å sikre seg mot nye tap og sorgopplevelser med å ikke gå inn i nye søskenforhold til nye fosterbarn de har fått. En kan stille spørsmål om ikke barna i større grad bør barna få være med på planleggingen av at fosterbarnet flytter, og hvordan flyttingen skal skje. De er aktører som aktivt bidrar til utvikling for seg og sine omgivelser og må, ifølge barnekonvensjonen artikkel 3, tas med på endringer som gjelder deres liv (Omre og Schelderup, 2009).

Det at de biologiske barna ser på fostersøsken som sine søsken, kan ikke minst være en viktig resiliensfaktor for barna som er plassert i fosterhjem, ettersom det biologiske nettverket for mange av disse kan være begrenset (Ellingsen, 2011). Søskenrelasjoner er også viktig å tenke på ut fra fosterbarnas situasjon og integrering i ny fosterfamilie. Det å ha gode søskenrelasjoner til fosterhjemmets barn vil være gode beskyttelsesfaktorer for resiliens for fosterbarna og kanskje avgjørende for deres videre utvikling og tilknytning til fosterhjemmet. Ut fra biologiske barns beskrivelser av at så nær som alle har fått søskenrelasjoner til sine fostersøsken, så er dette svært viktig for fosterbarnas utvikling.

Alenetid med foreldre

Noen av informantene opplevde at fosterbarna tok noens plass og at det krevde mye av dem som familie. At fosterbarna har tatt mye plass kan bety at de har fått store deler av foreldrenes oppmerksomhet og at det har vært stort fokus på fosterbarna. I Höjer og Nordenfors (2006) sin studie kom det frem at mangel på tid og oppmerksomhet fra foreldrene var den største utfordringer med å få fostersøsken. Mange fosterforeldre opplever også at det er en utfordring å få nok tid til egne barn.

I følge teori om resiliens er det da viktig å ha gode biologiske og mentale faktorer for resiliens og sosial støtte fra det sosiale nettverket som kan supplere der hvor foreldre kommer til kort. Det å ha en varm og sensitiv omsorg og støtte fra det sosiale nettverket kan bidra til at barnet likevel blir ivaretatt og kan utvikle en trygg tilknytning, positivt selvbilde med tro på å mestre og være verdt å elske. Dette er sentrale og viktige beskyttelsesfaktorer for barna (Kvello, 2011).

Det å bli sett og få tid sammen med sine foreldre var et tema blant noen av informantene. Dette synes å være svært sentralt i forhold til resiliensteori og er en av teoriens sentrale beskyttelsesfaktorer. Barna har behov for en trygg og god oppdragelse med varme og støttende relasjoner for å kunne sikre god psykisk og fysisk utvikling (Baldwin ofl., 1990 m. flere i Borge, 2010). I følge Kvello (2011) er det flere faktorer som bidrar til resiliens, men blant de viktigste miljøskapende bidragene til resiliens er foreldrenes sensitive, varme og stimulerende omsorg for barnet og sosial støtte fra nettverket (Mathiesen og Prior, 2006 i Kvello, 2011). Det å ha en sensitiv omsorg og støtte fra foreldre og nettverk bidrar til at barna kan utvikle en trygg tilknytningsstil, få et positivt selvbilde med tro på å mestre og å være verdt å elske. Barna får god kompetanse slik at de kan finne gode mestringsstrategier og bli selvstendige.

Dette sier også noe om barnets evne til å forstå situasjonen på og det kan synes som at de opplever at situasjonen har vært påvirkelig for dem og overkommelig. Jeg oppfatter at de har fått en opplevelse av at de kan påvirke situasjonen selv med at om de ber om kontakt så har de fått dette og de ser årsaksforklaringene. Dette er grunnleggende behov hos mennesker å forsøke å forstå hendelser og det gir en trygghet for dem. Dette kan hjelpe dem å utvikle hensiktsmessige strategier for å håndtere situasjoner (Kvello, 2011). En informant forteller om at hun gjennom at hun har tatt ansvar og hjulpet til i fht fosterbarnet så har det

”ryddet” tid for henne til å få alenetid og oppmerksomhet fra foreldre på en positiv måte. Dette kan synes som at er strategier hun har utviklet for å håndtere situasjonen. Hun har evnet å se sine foreldre og tatt affære med å hjelpe til.

Det kan være at dette er gjeldende i denne studien siden noen av barna her ser dette i et retroperspektiv. De er selv unge voksne i dag og deres dagligliv er ikke i samme grad preget av fosterbarnas krevende atferd, samt de kan ha utviklet en mer helhetlig forståelse for situasjonen når de nå er vokst opp og ikke har samme behov for omsorg som de da hadde. Hadde samme spørsmål blitt spurt når de selv var barn, kunne utfallet her vært annerledes da barn er mer egosentriske og preget av her og nå situasjonen.

Tidligere undersøkelser, Höjer og Nordenfors (2006), har funnet at flere barn sier at mangel på tid og oppmerksomhet fra foreldrene har vært den største forandringen og det mest problematiske ved å ha fostersøsken. Også mange foreldre opplevde det som en utfordring å få nok tid til egne barn. Dette kan synes å ikke være like problematisk for mine informanter, selv om noen etterlyste mer oppmerksomhet, så var det ikke det som var gjeldende i denne undersøkelsen. Informantene har opplevd at foreldrene er tilgjengelige når de ber om deres oppmerksomhet. Noen av informantene i denne studien opplevde heller ikke at det ville være naturlig å ha alenetid med foreldre, det var mer riktig for dem å få gjøre noe alene med foreldrene alle sammen. Dette kan tyde på at foreldre har laget en normalsituasjon i familien og at de har vært i stand til å ivareta egne barn på tross av krevende fosterbarn.

6.3 Barneverntjenestens rolle overfor biologiske barn i fosterhjemmet

Det kommer frem i min undersøkelse at noen av informantene har fått samtaler med barneverntjenesten underveis i fosterhjemsoppdraget. De har følt seg ivaretatt og noen har fått veiledning. En av informantene knyttet dette direkte til hendelser hun hadde opplevd i forbindelse med fosterbarnet. Dette kan handle om at det har vært spesifikke opplæringsbehov og type atferd som har vært fremmet i forhold deres fostersøsken og at foreldrene, evt. barneverntjenesten, har funnet det nødvendig ut fra barnas behov og ønsker om å delta i opplæringen/veiledningen.

I følge Kvello (2011) er det viktig å gi barna gode strategier for at de skal få en opplevelse av å håndtere situasjonen og hvordan de skal leve med erfaringene de har gjort seg i etterkant av ulike hendelser knyttet til fosterbarna. Det er viktig å gi barn god selvtilit ved å gi

informasjon, ros og oppmuntring, slik at de får pågangsmot. Det kan føre til at de tåler flere påkjenninger bedre og får større motstandskraft mot stress. Det kan bidra til at barnas resiliens blir styrket, samtidig som det kan redusere risikoen for uønskede hendelser som kan føre til stress.

Det kan være varierende behov og ønsker om å få samtaler med barneverntjenesten. Dette ble ikke utdypet nærmere blant informantene i denne studien, bortsett fra den ene informanten som sa at hun ikke hadde følt stort behov for å prate med dem, men det kan også tenkes at noen barn ikke ønsker å ha egne samtaler med barnevernstjenesten.

Hvorvidt slike samtaler skal skje, kan i seg selv være gjenstand for barns deltakelse. Oppfølging av biologiske barn kan tas opp med fosterforeldre og barna selv, men skal barnets perspektiv tas på alvor må barna få en reell mulighet til å si noe om de ønsker samtaler med barneverntjenesten eller ikke. Det er viktig å kunne snakke med barna om hvordan de opplever situasjonen ut fra sitt perspektiv og at de gis hjelp til å forstå sine fostersøsken og deres atferd. Barna i denne studien beskriver svært utfordrende og krevende situasjoner, og i disse situasjonene skal de skape relasjoner og bo sammen med dem som søsken i deres eget hjem, noe som vil kreve at deres perspektiv blir sett og forstått. Det kan være en viktig forutsetning til at barnet selv forstår sin situasjon.

Tidligere undersøkelser (Heggdalsvik, 2007; Höjer og Nordenfors, 2006), viser at også barna i deres undersøkelser ikke alltid fikk den hjelp og støtte de behøvde for å forstå fosterbarnas atferd. Det skal i dag være mer fokus på biologiske barn i fosterhjemmene, både ved rekrutteringen av fosterhjem og ved barneverntjenestens oppfølging av fosterfamiliene. Dette står også nedfelt i retningslinjer for fosterhjem (Barne- og familiedepartementet, 2004) punkt 11.3 (Sundt, 2010).

Ut fra ovenforstående blir det særs viktig å gi informasjon og opplæring til alle barn som lever med fostersøsken. Det kan bidra til å sikre fosterhjems plasseringene og det vil være en god investering i både for biologiske barn og fosterbarna også med tanke på utilsiktede flyttinger. En kan stille spørsmål ved om retningslinjene for fosterhjem (Barne- og familiedepartementet, 2004) punkt 11.3 og Lov om barneverntjenester § 4-22, burde vært mer konkretisert vedrørende oppfølging av biologiske barn i fosterhjemmene, slik at det ikke er opp til barneverntjenesten og fosterforeldre å avgjøre om biologiske barn skal få prate

med barneverntjenesten, men at barnet selv får innflytelse og blir hørt. Slik det er i dag er det i lovverket lite fokus på oppfølging av biologiske barn.

6.4 Den jeg er i dag – i lys av å vokse opp med fostersøsken

De fleste informantene hadde en opplevelse av at deres oppvekst med fostersøsken med utfordrende atferd hadde påvirket dem på en eller flere måter i positiv forstand. Som beskrevet i analysedelen mente de at deres evne til empati, skole- eller yrkesvalg og eget ønske om å bli fosterhjem var en direkte følge av deres oppvekst.

Informantene hadde en opplevelse av at deres oppvekst hadde vært med å påvirke dem med flere positive personlige egenskaper, herunder evne til empati og et omsorgsbehov. Dette er sammenfallende med funn som er gjort i flere tidligere undersøkelser som bl.a. Höjer og Nordenfors, 2006, Part 1993, Rønlev, 1998 m.fl. Det kan synes som at barna har taklet de utfordringer de har blitt utsatt for, de har utviklet et godt selvbilde og gode evner til empati med andre. I følge Kvello (2011) er dette en indikasjon på god resiliens som vil kunne ligge til grunn når de møter nye utfordringer senere i livet. Norman (2006) beskriver også dette som viktige faktorer som bidrar til resiliens. Hun viser til at det å ha empati og sans for retning og mål, gjør en bedre i stand til å ta på utvikle ansvarlighet og hjelpsomhet.

Flere av informantene har valgt skole- eller yrke innen helse- og sosialfag. Selv om det kan være vanskelig å si om dette er en direkte følge av deres oppvekst og erfaring med å være fosterfamilie, kan deres oppvekst likevel være en medvirkende faktor. Tar en i betraktning de nære relasjoner som blir dannet mellom fosterbarna og biologiske barn, er det også tenkelig at dette er medvirkende til utvikling av barnas identitet og valg senere i livet. Igjen kan dette vise til resiliens, der barna til tross for utfordrende situasjoner i oppveksten i forbindelse med fosterhjemsoppdraget, har evnet å håndtere stress situasjoner på en hensiktsmessig måte, og fått utviklet et godt selvbilde og tro på egne evner til å takle relasjonelle utfordringer som kan ligge til grunn for deres valg av skole- eller yrker (Kvello, 2011 og Borge, 2010).

Eget ønske om å bli fosterhjem

Flere av informantene var veldig bevisst på at de selv ville bli fosterhjem i fremtiden. Noen hadde ikke tenkt så mye på det, men åpnet for at det var en mulighet for det. Kun en var bestemt på at han ikke ønsket å bli fosterhjem. Det kan synes som at disse barna har utviklet en tro på selv å kunne gjøre forandringer for andre og har et ønske om å hjelpe. I følge Norman (2006) vil disse faktorene kunne være dekkende for flere av hennes personlige resiliensfaktorer som kan bidra til at de vil kunne mestre og håndtere det meste av utfordringer som ville komme senere.

Den ene informantene som ikke ønsket å bli fosterhjem, var også informanten som ikke ble hørt da de skulle ta imot siste fosterbarn og han hadde heller ikke fått samtaler med barneverntjenesten eller veiledere slik som sin søster. Dette kan ha vært medvirkende for hans valg. Det kan være at han ikke har blitt i tilstrekkelig grad informert om årsaker til atferd og hendelser i forbindelse med fosterbarnas atferd, slik at han ikke har fått mulighet å se årsaksforklaringer. Skulle dette være riktig, har han ikke fått en reell mulighet til å forstå hendelser som er et grunnleggende behov for mennesker for å føle trygghet og for å kunne planlegge og å utvikle strategier på hvordan han skal håndtere dette. Det kan være han har blitt overveldet av vansker eller stress og at han ikke har fått en opplevelse av å håndtere situasjonene (Kvillo, 2011). Han har imidlertid en søster som ønsker å bli fostermor selv. Dette bringer inn et annet viktig aspekt, nemlig at søsken som vokser opp i samme familie er forskjellige, og kan gjøre seg forskjellige erfaringer. De opplever forholdene forskjellig og selv om de utsettes for samme risikofaktorer, så kan deres sårbarhet og resiliens være forskjellig.

Det kan synes som at det er store kontraster mellom barnas erfaringer med å vokse opp med fosterbarn med utfordrende atferd og deres ønske om å bli fosterhjem selv som voksne. De har beskrevet flere utfordringer de har møtt som barn, men evner likevel å se erfaringene som verdifulle i tidlig voksen alder. Dette kan være en direkte følge av at disse barna har blitt ivaretatt på en omsorgsfull og hensiktsmessig måte, det nye synet på barn og barns rett til deltakelse, kan synes som å være ivaretatt i relativt stor grad for en del av informantene.

Det kan også være tegn på at disse barna har utviklet mange viktige personlige resiliensfaktorer som vil være en god styrke for dem videre i livet, men at utviklingen av disse også har skjedd i samspill med resiliensfaktorer i barnets omgivelser, der blant annet relasjoner til venner og voksne omsorgspersoner spiller inn. Dersom det informantene i

denne studien formidler er representativt for flere barn som vokser opp med fostersøsken, er det oppløftende funn på flere måter. Først og fremst fordi barna i stor grad ser ut til å takle godt de utfordringene de har stått i, men også fordi de har bidratt til viktig sosial kompetanse som er betydningsfulle senere i livet. Det at de fleste selv ønsker å bli fosterforeldre sier mye om at det positive utbytte av erfaringene er større enn det negative. For fosterhjemstjenesten i kommunen og stat, vil dette være mulige arenaer for nyrekruttering av fosterhjem. Det er mange barn, med lang erfaring i å være fostersøsken, som kan være gode potensielle nye fosterforeldre.

7. AVSLUTTENDE REFLEKSJONER

Til slutt i denne studien vil jeg kort gi en oppsummering av studien, og videre, si noe om studiets styrker og svakheter, samt behovet for videre forskning.

7.1 Oppsummerende refleksjon

Målet med denne studien har vært å belyse hvordan biologiske barn opplever det å vokse opp med fosterbarn med utfordrende atferd. Jeg har gjennom studien søkt å gi svar på følgende problemstilling:

«Hvordan opplever «biologiske barn» det å vokse opp med fostersøsken med utfordrende atferd?»

For å kunne gi svar på dette har jeg benyttet meg av kvalitative intervju med 8 biologiske voksne barn for å få frem deres erfaringer fra deres oppvekst med fostersøsken. Jeg har drøftet dette i forhold til det nye synet på barn, barns deltakelse og resiliens for å forsøke å få ny kunnskap om deres opplevelser og erfaringer. Studien har gitt meg en forståelse for hvordan deres hverdag har vært og hva som er viktig å ha fokus på i oppfølgingen med biologiske barn i fosterhjem.

Som barna kan informantene synes å ha hatt viss grad av deltakelse i forkant av plasseringene men etterlyser mer informasjon om hva de kan forvente i forkant av fosterhjems plasseringene. De beskriver også endringer i deres hverdag og sier at det ble mer liv og uro i hjemmet da de fikk fosterbarn. De har opplevd mye kranling og konflikter blant fosterbarna og de fleste opplevde at det bar med seg store utfordringer. De forteller også om gode følelser og relasjoner til sine fostersøsken. Videre understreker noen viktigheten av å få alenetid med sine foreldre under fosterhjemsoppdraget. Behovet for at barneverntjenesten bør ha en mer aktiv rolle i forhold til biologiske barn blir fremmet, noen føler de har blitt ivaretatt, mens andre ikke har pratet med barneverntjenesten i det hele. På tross av dette, kan det synes som at disse barna fremstår som svært resiliente. Deres erfaringer fra å vokse opp med fostersøsken med utfordrende atferd har bidratt til viktige mestringsstrategier og relasjonell kompetanse. Det kan synes som at de fleste har en opplevelse av at det å ha fostersøsken har gitt dem mange positive erfaringer og ønsker selv å gjøre noe videre for å hjelpe andre, både i form av skole- og yrkesvalg og eget ønske om å bli fosterhjem.

Det er viktig å understreke at det blant informantene i denne studien ikke kommer frem at de har hatt fostersøsken med betydelige utageringer fysisk eller seksuelt misbruk og lignende. Det er viktig å ha i minnet at andre typer atferd kan tenkes å gi en annen opplevelse enn det mine informanter beskriver. En kan også undres om informantene jeg har fått til min studie er blant dem som har klart seg bra og har evnet å håndtere oppvekstsituasjonen på en positiv måte. Det kan stilles spørsmål om at jeg ikke har evnet å nå biologiske barn som *ikke* har samme positive opplevelser som informantene i denne studien og at studiens funn er preget av dette.

Det kan synes som at det er noen endringer vedrørende oppfølging av biologiske barn. Noen av informantene i denne studien har blitt sett og hørt av barneverntjenesten og det er nedfelt i Retningslinjene for fosterhjem (Barne- og familiedepartementet, 2004) punkt 11.3 at barneverntjenesten bør vurdere å ha samtaler med biologiske barn. Et annet viktig aspekt er at dersom biologiske barn får en bedre oppfølging, vil dette også kunne ha en positiv følge for fosterbarna med å unngå utilsiktede flyttinger av fosterbarn. Det er flere undersøkelser som tilsier at dersom biologiske barn får problemer med fosterhjems plasseringen, kan det forårsake brudd av fosterhjemsoppdraget.

7.2 Studiens styrker og svakheter

Kvalitative intervjuer har fokus på en forståelse og gir en dypere innsikt i informantenes erfaringer. Verdien ligger i informantenes erfaringer og opplevelser. Empirien blir uttrykt på deres måte å beskrive sine egne erfaringer på og gir en dybdebeskrivelse. Det gir en innsikt i hvordan informantene forstår seg selv og sine omgivelser. En kvantitativ studie ville ikke gitt samme dybdeinnsikt, men vært mer målbar i form av tall.

En svakhet med denne studien kan også være at siden jeg har intervjuet «voksne barn», noen i retrospectiv, kunne deres opplevelse ha vært en annen tidligere i livet, når de selv var barn og «stod i situasjonen».

Jeg har gjennom min studie forsøkt å være bevisst på min forforståelse for temaet rundt biologiske barn og forsøkt å gjøre noen «grep» i forhold til dette. Jeg har egne erfaringer både som tidligere ansatt i barneverntjenesten og som fostermor med biologisk barn og ser det er utfordringer knyttet til de biologiske barna. Det kan likevel være begrensninger i min studie knyttet til min forforståelse.

I utgangspunktet var jeg bekymret for biologiske barn i fosterhjem når fosterbarna har utfordrende atferd da jeg selv har sett at det er store utfordringer knyttet til dette. Funnene i min studie har overrasket meg positivt. Det kommer frem i studien at det å vokse opp med fostersøsken med utfordrende atferd har bidratt til mye positivt i biologiske barns liv og det går bra med de som har deltatt i min studie. Studien gir imidlertid ikke grunnlag for å trekke generelle slutninger om hvordan det går med barn som vokser opp med fostersøsken. Likevel, funnene er noe annet enn hva jeg hadde forventet, dette kan være en indikasjon på at jeg har holdt den nødvendige distansen. Det er mulig jeg hadde fått frem andre aspekter med å stille andre typer spørsmål. Erfaringene de har kommet med er likevel deres erfaringer. Andre informanter ville også kunnet gitt andre svar, men dette er noen av særtrekkene med kvalitative intervjuer. trekke.

7.3 Behov for videre forskning

Selv om denne studien er et bidrag der søkelyset rettes mot det å være biologisk barn i familier som er fosterhjem for barn med utfordrende atferd, er det fortsatt et lite belyst tema. Søkelyset på biologiske barn bør fortsette å tydeliggjøres enda bedre for å sikre en best mulig oppfølging av biologiske barn. Disse barna er en del av familien og opplever store utfordringer i sin hverdag. De er viktige aktører og må sikres en ivaretagelse i det videre fosterhjemsarbeidet.

Det kunne vært særdeles spennende og kunnskapsrikt å forske videre på biologiske barn med longitudinelle studier som følger barn over tid, for å følge deres opplevelser som barn og se dette i forhold til deres opplevelse som voksne biologiske barn. Det hadde også vært interessant med studier som fanger opp andres perspektiv på hvordan det er å være biologisk barn, for eksempel fra foreldre og barnevernsarbeidere, for å få større innsikt i og kunnskap om ulike sider ved temaet. Foreldre kan gi innsikt i hvilke utfordringer de har stått i mellom egne barn og fosterbarn og barnevernsarbeidere kan gi innsikt i hva de opplever som utfordringer mellom biologiske barn og fosterbarn i fosterhjemsoppfølgingen.

LITTERATURLISTE

Aadland, E. (2004); *Og eg ser på deg- : vitenskapsteori i helse- og sosialfag*.

Universitetsforlaget.

Asendorpf, J.B. og van Aken, M.A.g. (1997); *Support by parents, classmates, friends, and siblings in preadolescence: Convergence and compensation across relationships*. Journal of Social and Personal Relationships, 14, 79-93.

Backe-Hansen, E. (1993); *Fosterhjemsarbeid*, Temahefte 4. Barnevernets utviklingscenter

Backe-Hansen, E. og Havik, T. (1998); *Kunnskapsstatus for fosterhjemsarbeidet*. Barnevernets utviklingscenter på Vestlandet.

Baldwin, A.L. C. og Cole, R.E. (1990); *Stress-resistant families and stress-resistant children*.

Rolf, J., Masten, A.S., Cicchetti, D., Neuchterlein, K.H., og Weintraub, S. (red). Risk and protective factors in the development of psychopathology (s. 257-80). Cambridge: Cambridge University Press.

Baynes, P. (2008); *Untold stories: a discussion of life story work*. Adopting & Fostering, 32, 43-49.

Bergjordet, C., Dyrhaug, T., og Haugen, J.Å. (2011); *Barnevernet – et tilbud til mange*.

Samfunnspeilet nr. 5-6, 2011. Hentet fra nettside: <http://www.ssb.no/ssp/utg/201105/>

Bo, K.-A & Gehl, I. (2003); *Børnesamtalen*. Uden for nummer. Tidsskrift for social forskning, 4,6:4-17

Bo, Karen Asta, Guldager, Jens og Zeeberg, Birgitte (2008); *Utsatte barn. Et helhedsperspektiv*, Akademisk forlag, København

Borge, A. I. H. (2010); *Resiliens, risiko og sunn utvikling*. Gyldendal akademisk.

Bunkholdt, V. (2004); *Fosterhjemsarbeid. Fra rekruttering til tilbakeføring*. Gyldendal Norsk Forlag AS.

Bunkholdt, V. (2006); *Utfordringene*. Fosterhjemskontakt, Tidsskrift for fosterhjemsarbeid, nr. 4/2006

Bunkholdt, V. og Sandbæk, M., (2011); *Praktisk barnevernsarbeid*. Gyldendal Norsk forlag AS, 2008, 5. utgave, 3 opplag 2011.

Cicchetti, D. og Toth, S.L. (1997); *Transactional ecological systems in developmental psychopathology*. I: Luthar, S.S., Burak, J.A., Cicchetti D. og Wiss, J.R. (red). *Developmental Psychopathology. Perspectives on adjustment, risk, and disorder*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dunn, J. (1992); *Sisters and brothers: current issues in developmental research*, in Dunn J, and Kendric C., 1982; University Press 1982

Egelund, T. og Hestbæk, A-D. (2003); *Anbringelse af børn og unge udenfor hjemmet*. En forskningsoversigt. København: Socialforskningsinstituttet.

Ellingsen, I. T. (2006); *Mor uten barn- oppfølging etter omsorgsovertakelse. Masteroppgave, Bodø*.

Ellingsen, I. T. (2007); *Å miste omsorgen for sitt barn*. Nordisk sosialt arbeid 4.

Ellingsen, I. T., Stephens, P. & Størkesen, I. (2011); *Congruence and incongruence in the perception of 'Family' among foster parents, birth parents and their adolescent (foster) children*. Child and Family Social Work, 2011. Blackwell Publishing Ltd.

Emilsson, L. og Saltell, M. (1998); *Barneperspektiv vid familierådslag*. Jalsoghögskolan Väst i Vänesborg: Sociale omsorgsprogrammet, Expressen, 2. juli 2006

FNs Barnekonvensjon 1989; Barnets rettigheter. Norges tredje rapport til FNs komite for barnets rettigheter – 2003. Barne- og familiedep. og Utenriksdep.

Gilje, Nils og Grimen, Harald (1993); *Samfunnsvitenskapens forutsetninger, innføring i samfunnsvitenskapens vitenskapsfilosofi*, Universitetsforlaget

Gulliksen, Øysten (2001); *Fosterhjemshåndboka*, 2. utgave, Kommuneforlaget Oslo

Halldén, G. (2001); *Barnet och boet*. Stooockholm; Carlssons Bokförlag.

Havik, Toril (2007); *Slik fosterforeldre ser det II. Resultat fra en kartleggingsstudie*. Rapport nr. 1. Barnevernets utviklingscenter på Vestlandet.

Heggdalsvik, Inger Kristin (2007); *Fosterforeldrenes egne barn. Et studie av hvordan fosterforeldrenes egne barn opplever det å vokse opp sammen med fosterbarn.*

Hovedoppgave, Sandsli.

Höjer, Ingrid (2001); *Fosterfamijens inre liv.* Göteborgs universitet, institutionen för socialt arbete.

Höjer, Ingrid (2003); *Growing up with fostersiblings,* Gøteborg university, skriftserien 2003;1

Höjer, Ingrid (2003); *Fosterhjemskontakt,* nr 8/2003, Tidsskrift for fosterhjemsarbeid, Oslo

Höjer, Ingrid og Nordenfors, Monica, (2006); *Att leva med fostersyskon,* Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet

Isdal, Per (2000); *Meningen med volden.* Oslo. Kommuneforlaget

James, A., Jenks, C. & Prout, A. (1998); *Theorising Childhood.* Polity Press, Cambridge.

Johansen, M. og Feiler, M. (2011); *Sastser bufetat på forsterhjemsarbeidet?*, Fontene, 11/11, Fellesorganisasjonen FO.

Johnsen, Hans Chr. Garmann, Halvorsen Anne og Repstad, Pål (2009); *Å forske blant sine egne, universitet og region –nærhet og uavhengighet,* Høyskoleforlaget

Jørgensen, Schultz og Kampmann J. (2000); *Børn som informanter,* København Børnerådet, Red.

Kaplan, C.P. (1988); *The biological children of foster parents in the fosterfamily.* Child and Adolescent Social Work Journal, volume 5, number 4, (1988) New York. Human Sciences press

Kvale, S. (2002); *Det kvalitative forskningsintervju.* Ad Notam Gyldendal. Oslo.

Kvello, Ø. (2011); *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner.* Gyldendal Norsk Forlag AS.

Lincoln, Y.S. & Cuba, E. G. (1985); *Naturalistic Inquiry.* Beverly Hills, CA: Sage Publications, Inc.

Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr 100., Cappelen Damm Akademisk, Lovdata.

- Moustakas, D. (1994); *Phenomenological Research Methods*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Nordenfors, M, (2006); *Ett reflexivt syskonskap. En studie om att växa upp tillsammans med fostersyskon*. Göteborgs universitet.
- Norman, Elaine (2006): *Introduction: The strengths Perspective and Resiliency Enhancemant* – A natural Partnership I Norman, Elaine ed. (2000) *Resiliency Enhancemant*. New York, Columbia University Press (16 av 240 sider).
- NOU 2000:12. *Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*. Barne- og familiedepartementet.
- Omre, Cecilie og Schjelderup, Liv (2009); *Barn i barnevernet*, Tapir akademisk forlag
- Osofsky, J.D. (2003); *Prevalence of children's exposure to domestic violence and child maltreatment: Implications for prevention and Intervention*. Clinical Child and Family psychology review. 6.
- Part, D. (1993); *Fostering as seen by the carer's children*. Adopting & fostering volume 17 Number 1.
- Patton, M. Q. (2002); *Qualitative Research & Evaluation Methods. 3 utgave*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Poland D., Groze V. (1993); *Effects of foster Care Placement on Biological children in the home*. Child and Adolescent Social Work Journal nr 10, 1993. New York. Human Sciences Press.
- Postholm, M. B. (2010); *Kvalitativ metode; En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Universitetsforlaget.
- Powell, TH. & Gallagher PA. (1996); *Brothers and sisters. A special part of Exceptional families*. Baltimore: Brookes.
- Pugh, G. (1996); *Seen but not heard? Addressing the needs of children who foster*. Adopting and fostering. Vol. 20, nr 1, 1996.

Roness, Atle (1993); *Tap og sorg – De ulike faser i sorgarbeidet*. I: Weisæth, Lars og Mehlum, Lars (1993/2001): *Mennesker Traumer og kriser*. Oslo: Universitetsforlaget

Rutinehåndbok for kommunens arbeid med fosterhjem (2004/2010); Oslo: Barne og Likestillingsdepatementet.

Rutter, M. (2000); *Resilience reconsideres: Conceptual considerations, empirical findings, and policy implications. I: Shonkoff, J.P. og Meisels, S. J. (red). Handbook of early childhood intervention*. Second edition (s. 651.683). Cambridge: Cambridge University Press.

Rønlev, C. (1998); *Kjærlighed og nestkjærlighed. Om leveforholdene for pleiefamiliens egne børn*. Familieplejen i Danmark.

Sandbæk, M. (2001); *Fra mottaker til aktør*. Brukerens plass i prktisk sosialt arbeid og forskning. Gyldendal Akademisk. Oslo.

Sanders, Robert (2004); *Sibling Relationships, Theory and Issues for Practice*. Palgrave Macmillan

Schjelderup, Liv og Omre, Cecilie (2005); *Nye metoder i et moderne barnevern*, Fagbokforlaget

Schofield, G. og Beck, M. (2005); *Attacment Handbook for Adoption and Fostering*. London: British Association For Adoption and Fostering.

Schwandt, Thomas (1997); *Qualitative inquiry. A Dictionary of Terms*. California: SAGE Publications, Inc.

Silverman, David (2006); *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analazing Talk, Text and Interaction*. 3rd ed. London: Sage

Sinclair, I, Wilson, K and Gibbs, I (2006); *Foster Placements. Why they succeed and Why they Fail*. Athenaeum Press, London, Jessica Kingsley.

Slettebø, T. (2008); *Barn og foreldres medvirkning i barnevernet- samspill og interessemotsetninger*. Norges barnevern, 4, 3-14.

Sommer, D., (2004); *Barndomspsykologi; utvikling i en forandret verden.* (Childhood psychology: development within a world in change, in Danish). Hans Reizel, Copenhagen.

Sommer, D., Samuelsen, I.P. & hundeide, K. (2010); *Child Perspectives and Children's Perspectives in Theory and Practice.* Springer Link, London.

Stake, R. E. (1995); *The Art of Case Study Research.* Thousand Oaks, CA: Sage Publications, inc.

Steinsvåg, Per Øystein (2004); *Barn som lever med vold i familien. Omfang, forståelse og skadevirkninger.* ATV-barn.

Stenhammar, A-M (1999); *Jag finns också! Om att vara syskon till en bror eller syster med svår sjukdom eller funktionshinder.* Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Strauss, A. & Corbin, J. (1990); *Basics of Qualitative Resaearch: Grounded Theory Procedures and Techniques.* Newbury Paerk, CA: Sage Publications, Inc.

Strauss, A. & Corbin, J. (1998); *Baxics of Qualitative research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory.* Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.

Sundt, Hege (2011) *Fosterhjemshåndboka,* Kommuneforlaget AS, Oslo

Swan, T. (2000); *Careproviders children share their experiences.* A Research Report Prepared by Dr. Tracy Swan.

Thaagard, Tove (2009) *Systematikk og innlevelse, en innføring i kvalitativ metode,* 3 utgave, Fagbokforlaget

Thompson, H. & McPherson, S. (2011); *The experience of living with a fostersibling, as described by the birth children of foster carers, A thematic analysis of the literature.* Adopting & Fostering volume 35, number 2 2011.

Thornquist, E. (2003); *Vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori for helsefag.* Fagbokforlaget, Bergen.

Tiller, P.O. (2000); *Studier i barndom.* Høgskoleforlaget, Kristiansand.

Twigg, R. (1995); *Coping with Loss: How Foster Parent's Children Cope With Foster Care*. International Journal of Family Care. Volume 5, no 1.

Wathne, G. (2001); *Fosterforeldrenes egne barn, i Gulliksen, Ø*; Fosterhjemshåndboka, Kommuneforlaget Oslo.

Wiborg, Liv H. (2012); *Fosterhjemskontakt 2/12*, Tidsskrift for fosterhjemsarbeid, Oslo

Överlien, C. & Hyden, M. (2007) ; *Att tvingas lyssna – hur barn bevittnar pappas våld mot mamma*. Barn, 1 (25), 9-25.

Nettsider:

Fosterhjemrapport, Fosterbarna får alt fokuset – Østfold –NRK Nyheter, 02.11.2011, <http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/ostofrld/1.7859670>

Bufetats egne undersøkelser 2011:

<http://www.bufetat.no/nyheter/Rekordmange-barn-og-unge-i-fosterhjem> , publisert 2.11.2011.

Barne,- Likestillings-, og Inkluderingsdepartementet, Fosterhjem og fosterhjemsavtalen:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/barnevern/fosterhjem.html?id=630511>

Statistisk sentralbyrå (2010) Barn med plasseringstiltak pr 31 desember, etter type plassering, hjelpe og omsorgstiltak, region og fylke, 2007-2010, (sist oppdatert 27.06.2011)

<http://www.ssb.no/emner/03/03/barneverng/tab-2011-06-27-09.html>

Barnevernsbarn på flyttefot:

<http://www.nrk.no/programmer/tv/brennpunkt/1.6794537>

Vedlegg

Vedlegg 1 – NSD

Vedlegg 2 – Brev til informanter

Vedlegg 3 – Informert samtykke

Vedlegg 3 – Intervjuguide

Ingunn Tollisen Ellingsen
Institutt for sosialfag
Universitetet i Stavanger
Ullandhaug
4036 STAVANGER

Vår dato: 24.10.2011

Vår ref: 28035 / 3 / KH

Deres dato:

Deres ref:

KVITTERING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 14.09.2011. Meldingen gjelder prosjektet:

28035	<i>Biologiske barn i fosterhjem</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Stavanger, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Ingunn Tollisen Ellingsen</i>
Student	<i>Ingunn Øyre</i>

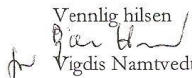
Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 30.06.2012, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Kjersti Håvardstun

Kontaktperson: Kjersti Håvardstun tlf: 55 58 29 53
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Ingunn Øyre, Navrabakken 19, 4330 ÅLGÅRD

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD, HSL, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. martin-arne.andersen@uit.no

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 28035

Formålet med prosjektet er å undersøke hvordan det går med biologiske barna i fosterhjem når fosterbarna har hatt utfordrende atferd.

Utvalget består av biologiske barn fra fosterhjem. Barna skal være over 18 år i dag.

Utvalget trekkes av barnevernstjenesten som formidler forespørsel om å delta via fosterforeldre. De som er interesserte i studien tar direkte kontakt med Ingunn Øyre. Personvernombudet forutsetter at taushetsplikten ikke er til hinder for trekking/rekruttering av utvalget.

Personvernombudet finner informasjonsskrivet til utvalget tilfredsstillende utformet forutsatt at kontaktopplysninger til veileder (daglig ansvarlig) tilføyes. Vi ber om å få tilsendt et revidert skriv.

Det innhentes opplysninger om barnas opplevelse av å vokse opp med fostersøsken. Personvernombudet legger til grunn at det ikke innhentes personidentifiserende opplysninger om fosterbarn.

Prosjektsslutt er 30.06.12. Datamaterialet anonymiseres ved at verken direkte eller indirekte personidentifiserbare opplysninger fremgår. Navneliste og lydopptak slettes, indirekte personidentifiserbare opplysninger fjernes, omskrives eller grovkategoriseres.

Enkelt personer vil ikke kunne identifiseres i oppgaven.

Ingunn Øyre

Navrabakken 19

4330 Ålgård

November 2011

TIL DEG SOM JEG IKKE KJENNER

Dette er en forespørsel som jeg har bedt barneverntjenesten/fosterhjemsforeningen om å formidle til deg.

Jeg holder for tiden på med en undersøkelse om biologiske barn i fosterhjem. I undersøkelsen er jeg opptatt av å finne ut av hvordan det går med de biologiske barna som har vokst opp med fosterbarn med utfordrende atferd. Målet med undersøkelsen er på sikt å kunne bidra til bedre oppfølging av biologiske barn i fosterhjemmene og til en bevisstgjøring og til opplæringsformål/informasjon til "nye" fosterforledre.

Undersøkelsen er en del av min masterutdanning ved Universitetet i Stavanger, der jeg er masterstudent i sosialt arbeid. Min veileder ved universitetet heter Ingunn T. Ellingsen. Til daglig er jeg selv fostermor til to barn, har en biologisk datter og jeg er praksiskonsulent ved universitetet i Stavanger.

For å få mer kunnskap om hvordan det går med biologiske barn i fosterhjem, ønsker jeg å komme i kontakt med voksne barn 18 – 25 år, som selv har vokst opp i fosterhjem der fostrebarna hadde/har utfordrende atferd. Jeg ønsker å kunne intervju deg og intervjuet vil vare ca 1 time.

Dersom du kunne tenke deg å delta på undersøkelsen eller ønsker mer informasjon, kan du sende svararket (vedlagt) tilbake til meg, eller ta kontakt med meg på tlf 45 04 46 30, enten ved å ringe eller sende meg en sms. Det er viktig å understreke at deltakelsen er frivillig, og at du når som helst kan trekke deg uten å begrunne dette.

Sluttdato for min undersøkelse har jeg satt til 31.05.2012. Da vil datamaterialet være anonymisert. Opplysningene som publiseres vil ikke kunne spores tilbake til deg og jeg har taushetsplikt. Barneverntjenesten/fosterhjemsforeningen vil ikke få tilgang på noen av de opplysningene som du gir meg. Undersøkelsen er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste.

Med vennlig hilsen

Ingunn Øyre

Vedlegg: Svarark

Veileder (Daglig ansvarlig) Ingunn T. Ellingsen, tlf 97092258, mail adr:

ingunn.t.ellingsen@uis.no

SVAR

Du trenger kun å sende svararket dersom du ønsker mer informasjon om undersøkelsen, eller ønsker å delta i undersøkelsen. Dersom du heller ønsker å ta kontakt pr telefon eller sms, er jeg å treffe på telefonnummer 45 04 46 30.

Navn: _____

Adresse: _____

Telefon: _____

0 Jeg ønsker mer informasjon om undersøkelsen

0 Jeg ønsker å delta i undersøkelsen

Sendes til: Ingunn Øyre
 Navrabakken 19
 4330 Ålgård

INFORMERT SAMTYKKE

Jeg er informert om masteroppgaven om biologiske barn i fosterhjem, og samtykker i at opplysningene som kommer frem under intervjuet kan brukes til dette formålet.

Jeg er informert om at jeg når som helst kan trekke meg uten at det får noen konsekvenser.

Jeg er også informert om at min identitet ikke på noen måte skal fremgå i denne masteroppgaven, og at båndene med intervjuopptak vil bli slettet så snart de er skrevet ut.

Stavanger: _____

Dato

Navn: _____

Informant

Jeg forsikrer meg om at det bare er jeg som får vite om informantens identitet. Persondata vil bli endret på en slik måte at ingen skal kunne kjenne igjen informanten.

Båndene med opptak av intervjuene vil bli oppbevart nedlåst, og vil bli slettet så snart utskriftene er ferdig. Utskriftene vil bli behandlet konfidensielt (anonymisert).

Stavanger: _____

Navn: _____

Intervjuer

INTERVJUGUIDE

Innledning:

- Beskrivelse av prosjekt
- Hensikt: å lære av den erfaring informantene har
- Taushetsplikt
- Informert samtykke
- Mulighet til å trekke seg
- Opptak/lydbånd

Bakgrunnsinformasjon:

- Hvorfor ønsker du å være med i studiet – hva gjør at informanten sier ja, hva er det med tema som gjør at de vil bidra med sin historie?
- Alder nå?
- Kjønn?
- Bosted nå?
- Alder ved plassering av fosterbarnet hjemme hos dere?
- Andre biologiske søsken?
- Hvor mange år bodde/bor fosterbarnet hos dere/ennå?
- Aldersforskjell mellom biologiske barn og fosterbarn?
- Fikk du være med å bestemme om dere skulle bli fosterhjem?
- Hva er dine foreldres utdanning/bakgrunn?

Fosterbarnet da det bodde/bor hos dere:

- Fosterbarnets alder da det kom til dere?
- Kan du beskrive hvordan du opplevde fosterbarnets atferd?
- Relasjon til fosterbarnet?
- Relasjon/kontakt til fosterbarnets foreldre?
- Fikk du innsikt i hva årsaken til at fosterbarnet kom til dere var? (positiv/negativ inntrykk)

Kontakt med barneverntjenesten:

- Kan du fortelle litt om tiden rett før fosterbarnet skulle komme til dere, og på hvilken måte ble du forberedt?
- Fikk du informasjon om barnets utfordrende atferd før plassering?
- Har du hatt kontakt med barneverntjenesten mens barnet bodde hos dere?
- Hvordan opplevde du å bli møtt/hørt?
- Har fosterbarnet og dere hatt en eller flere saksbehandlere fra barneverntjenesten?

Egne erfaringer med å vokse opp med fosterbarn i familien:

- Hvordan var det å være barn/ungdom når du hadde fostersøsken?
- På hvilken måte opplevde du overgangen fra å være en "vanlig" familie til å bli "fosterfamilie"?
- Ble det endringer i regler og rutiner i hjemmet?
- Ble det endringer i nettverket ditt eller familiens nettverk?
- Påvirket det ditt dagligliv/aktiviteter?
- Hadde ditt nettverk meninger/kommentarer om ditt fostersøsken?
- Hadde du ansvar/oppgaver for fosterbarnet?
- Utviklet du/lærte du deg noen måter å forholde deg til utfordrende situasjoner på?
- Opplevde du å bli ivaretatt av dine foreldre?
- Fikk du tid alene med mor og far?
- Kan du beskrive en vanlig dag i hjemmet for meg?

Foreldrenes rolle som mor og far, fostermor og fosterfar:

- Opplevde du rollen dine foreldre hadde som forskjellig i forhold til deg og i forhold til fosterbarnet?
- Ble du skjermet fra fosterbarnets atferd?
- Fikk du uttrykket dine følelser og behov når det "stod på som verst"?
- Hva var bra dine foreldre gjorde?
- Kunne dine foreldre ha gjort ting annerledes?
- Opplevde du at mor og far mestret oppgaven som fosterhjem?

Hvordan har det påvirket deg som person å vokse opp i fosterhjem når fosterbarnet har utfordrende atferd:

- Hva har det gjort med deg som person i dag?
Positivt/negativt?
- Hvilke skole/yrkesretning har du valgt?
- Har oppveksten med fosterbarn påvirket din fremtidige rolle som mor/far?
- Hvordan er din tillit og relasjon til dine foreldre i dag?
- Har du relasjon med fosterbarnet i dag?
- Vil du selv bli fosterhjem i fremtiden?

Annet:

- Er det noe du ønsker å fortelle ut over det vi har pratet om til nå? Noe jeg ikke har tenkt på, spesielle opplevelser/situasjoner, kommentarer?